

การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย
ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

โดย
นายทรงเกียรติ สารสุวรรณ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย
ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

THE REPRESENTING OF LOCALISM IDEOLOGY IN PRIMARY
THAI TEXTBOOKS ‘LANGUAGE FOR LIFE PHASA PHATHI’
IN BASIC EDUCATION CORE CURRICULUM 2008

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts THAI FOR CAREER DEVELOPMENT

Department of THAI

Academic Year 2023

Copyright of Silpakorn University

630520016 : ภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ แผน ข ระดับปริญญามหาบัณฑิต

คำสำคัญ : แบบเรียนภาษาไทย, อุดมการณ์, ท้องถิ่นนิยม, วิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540

นาย ทรงเกียรติ สารสุวรรณ: การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนรายวิชา
พื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อาจารย์ ดร. นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์

การค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทสังคมไทยในทศวรรษ 2540 (พ.ศ.2540-2549) ที่เป็นส่วนสำคัญในการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนรายวิชา พื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 และ ศึกษาการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบทอ่านจากแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา คือ กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐและแนวคิดท้องถิ่นนิยม ผลการศึกษาพบว่าการปรับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาแห่งชาติปี 2551 ได้รับอิทธิพลจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ซึ่งส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในหลายด้านโดยเฉพาะในภาคธุรกิจ เกิดการปลดพนักงานและปิดกิจการจำนวนมาก ผู้คนที่เคยเข้ามาทำงานในเมืองมุ่งหน้ากลับบ้านสู่ท้องถิ่นหรือถิ่นเกิดของตนเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ ภาครัฐเองก็หันมาให้ความสำคัญกับท้องถิ่นมากขึ้น โดยมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับกระแสการกลับไปหาท้องถิ่น ในส่วนของแบบเรียนพบว่าแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ได้ปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมให้แก่เยาวชนผ่านบทอ่านในแบบเรียน โดยใช้ในการสร้างภาพเปรียบเทียบระหว่างเมืองกับชนบทหรือท้องถิ่น ภาพที่ปรากฏแบ่งได้เป็น 3 ด้านได้แก่ 1) ด้านพื้นที่ ที่แสดงถึงความเป็นชนบทอันอุดมสมบูรณ์ตรงข้ามกับความเป็นเมืองที่แออัดและไม่สามารถเป็นพื้นที่การผลิตได้ 2) ด้านเศรษฐกิจที่ท้องถิ่นเอื้อต่อการดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในขณะที่สังคมเมืองให้ความสำคัญกับเงินและวัตถุตามวิถีของทุนนิยม 3) ด้านวัฒนธรรมที่ท้องถิ่นแสดงถึงการเป็นสังคมประเพณีที่สามารถธำรงรักษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามไว้ได้ แตกต่างกับสังคมเมืองที่วิถีต่างคนต่างอยู่ อย่างไรก็ตามแม้ท้องถิ่นจะได้รับการนำเสนอภาพด้านที่ดีและน่าอยู่อาศัยกว่าสังคมเมือง แต่เมืองก็ยังคงเป็นพื้นที่แห่งความเจริญและความทันสมัย กล่าวได้ว่าการนำเสนอภาพท้องถิ่นอันดีงามในแบบเรียนที่เกิดขึ้นซ้ำในทุกระดับของชั้นประถมศึกษาจึงเป็นกลไกสำคัญในการสื่อสารอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมจากภาครัฐสู่เยาวชนในช่วงเวลาที่ประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ

630520016 : Major THAI FOR CAREER DEVELOPMENT

Keyword : Thai language textbooks, ideology, localism, 1997 economic crisis

MR. Songkiat SASUWAN : THE REPRESENTING OF LOCALISM IDEOLOGY IN PRIMARY THAI TEXTBOOKS 'LANGUAGE FOR LIFE PHASA PHATHI' IN BASIC EDUCATION CORE CURRICULUM 2008 Thesis advisor : Lecturer Nantawan Sunthonparasathit, Ph.D.

This independent study examines the context of Thai society during the late 1990s (1997-2006) and its significant influence on the representation of localism ideology in the Thai language basic education curriculum, particularly within the "Language for Life" and "Phasa Phatee" textbook series, as mandated by the 2008 Basic Education Core Curriculum. Additionally, it analyzes the representation of localism ideology in the readings from these textbooks. The theoretical framework employed includes the state ideological apparatuses and the concept of localism. The findings reveal that the 2008 National Basic Education Core Curriculum was notably influenced by the economic crisis of 1997, which had profound impacts on Thailand, especially in the business sector, leading to massive layoffs and business closures. This economic turmoil prompted a significant number of urban workers to return to their rural hometowns to rebuild their lives. Concurrently, the government increased its focus on rural areas, advocating for the sufficiency economy principle, which resonated with the growing trend of returning to local roots. The textbooks in question, namely the "Language for Life" and "Phasa Phatee" series, play a crucial role in inculcating the ideology of localism among young students. This is achieved through the creation of contrasting imagery between urban and rural or local areas. The countryside is portrayed as fertile and abundant, in stark contrast to the congested urban areas, which are depicted as unsuitable for production. Rural areas are shown as conducive to a way of life that aligns with the sufficiency economy, while urban societies are characterized by a focus on money and materialism, reflecting capitalist values. Moreover, rural communities are depicted as traditional societies that preserve good customs and lifestyles, in contrast to the individualistic lifestyle prevalent in urban societies. Despite the favorable portrayal of rural areas as more desirable and livable compared to urban areas, cities are still represented as centers of progress and modernity. The recurring idealized imagery of rural areas across all primary education levels serves as a critical mechanism for conveying the state's localism ideology to young students during a period of economic crisis.

กิตติกรรมประกาศ

งานค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษางานค้นคว้าอิสระ อาจารย์ ดร.นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์ อาจารย์ผู้สละเวลาอันมีค่ากรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาที่พร้อมชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหา และพร้อมสละเวลาส่วนตัวเพื่อให้การช่วยเหลือ ตลอดจนให้กำลังใจในการทำงานค้นคว้าอิสระกับผู้วิจัยตลอดมา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล ประธานกรรมการสอบงานค้นคว้าอิสระ และ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วราภรณ์ ศรีกำเนิด อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกเป็นอย่างยิ่ง ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง พร้อมกับให้คำปรึกษา และช่วยเหลือตรวจสอบข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุง ทำให้งานค้นคว้าอิสระเล่มนี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณที่ได้รับเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้สอนทุกท่านในภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่มอบวิชาความรู้ และประสบการณ์อันทรงคุณค่าที่มีคุณประโยชน์ยิ่งต่อผู้วิจัย ตั้งแต่เริ่มเข้าศึกษาจนสำเร็จการศึกษา ที่ทำให้ผู้วิจัยได้นำวิชาความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำงานค้นคว้าอิสระเล่มนี้ได้โดยมีประสิทธิภาพ

ขอขอบพระคุณนายเพิ่มศักดิ์ สารสุวรรณ (คุณพ่อ) นางรัตนา สารสุวรรณ (คุณแม่) พร้อมด้วยนางราตรี นุชสวาท และ นายแก้ว นุชสวาท (คุณน้า) ที่คอยเป็นกำลังใจคอยปลอบประโลมอย่างใกล้ชิด และอบอุ่นในยามที่ผู้วิจัยท้อแท้ พบเจออุปสรรค และหมดกำลังใจเสมอมา อีกทั้งขอขอบพระคุณ นายทรงไทย สารสุวรรณ (พี่ชาย) ที่เป็นแรงบันดาลใจสำคัญให้ผู้วิจัยเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากร พร้อมด้วยหลานชาย และหลานสาว ที่ช่วยสร้างรอยยิ้มและความสุขให้กับผู้วิจัยเสมอมา ขอขอบคุณครอบครัวที่เป็นส่วนสำคัญที่สุดของผู้วิจัยที่ทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทั้งเพื่อน รุ่นพี่ คณะครู และนักเรียนในโรงเรียนวัดวังสำเภากลุ่มที่คอยส่งกำลังใจและเอาใจช่วยในการทำงานค้นคว้าอิสระมาตลอด ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจ และมีความตั้งใจ ที่อยากทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จ และผู้วิจัยได้สำเร็จการศึกษาเป็นมหาบัณฑิตอย่างภาคภูมิใจ ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของทุกท่าน และขอกราบขอบพระคุณทุกองค์ที่ทำให้เกิดความสำเร็จในชีวิตครั้งนี้

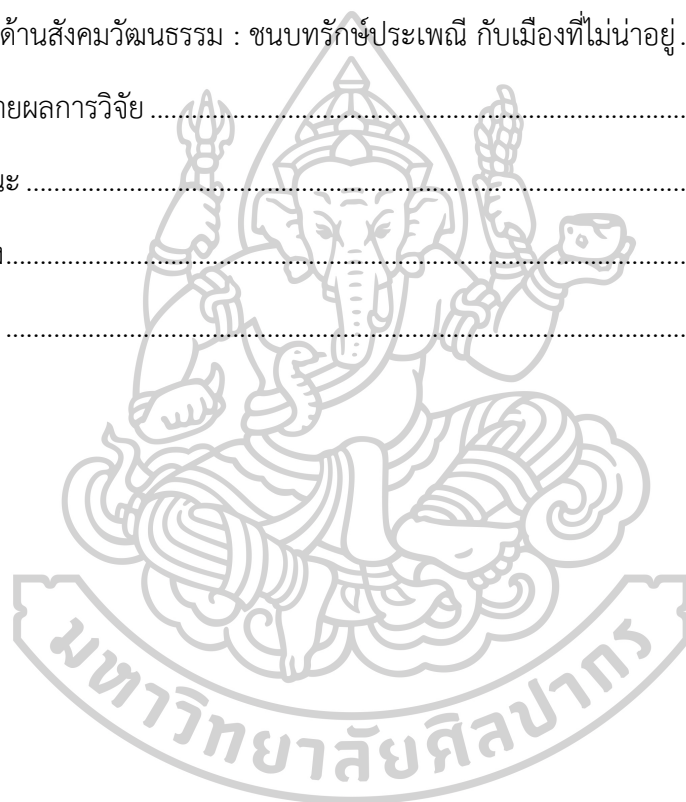
ทรงเกียรติ สารสุวรรณ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	7
สมมติฐานของการศึกษา.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
ขอบเขตของการศึกษา.....	8
วิธีดำเนินงานวิจัย.....	10
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	11
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
บทที่ 2 กรอบแนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1.1 กลไกทางอุดมการณ์รัฐ.....	12
2.1.2 แนวคิดท้องถิ่นนิยม.....	13
2.2 ความหมายของโลกาภิวัตน์ ความเป็นเมือง ทู่นิยม และชนบทกับความเป็นท้องถิ่น.....	15
2.2.1 นิยามของโลกาภิวัตน์.....	15
2.2.2 นิยามของความเป็นเมือง.....	16

2.2.3	ทุนนิยมกับความเป็นเมืองและโลกาภิวัตน์	18
2.2.4	ชนบทกับความเป็นท้องถิ่น.....	19
2.3	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นนิยมและวัฒนธรรมไทย	22
2.4	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียน.....	25
2.4.1	การศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียนรายวิชาภาษาไทย	25
2.4.2	การศึกษาวาทกรรมและอุดมการณ์ในแบบเรียนรายวิชาอื่น	26
บทที่ 3	บริบทสังคมไทย กับ ความเป็นท้องถิ่นนิยม และอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในระบบการศึกษา.30	
3.1	สังคมไทยในทศวรรษ 40 (พ.ศ. 2540 – 2549)	30
3.1.1	มูลเหตุของการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง	30
3.1.2	ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง.....	32
3.1.3	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับทางออกของสังคมไทย.....	35
3.1.4	การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไทยหลังวิกฤติต้มยำกุ้ง.....	39
3.2	หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2551.....	43
3.2.1	หลักสูตรการศึกษา ปี 2544 สู่ หลักสูตรการศึกษาปี 2551.....	43
3.2.2	แบบเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที	44
บทที่ 4	การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยม ในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษา เพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551	51
4.1	มิติพื้นที่: ชนบทอันอุดมสมบูรณ์กับเมืองแห่งการพัฒนา	51
4.1.1	กินดีมีสุขที่ชนบท.....	51
4.1.2	เมือง...ความเจริญที่ไม่น่าพิสมัย.....	57
4.2	มิติเศรษฐกิจ : พอเพียงที่ผาสุกกับทุนนิยมเพื่อการบริโภค	61
4.2.1	เกษตรเพียงพอกับการพึ่งพาตนเองตามวิถีชนบท	61
4.2.2	เมือง : พื้นที่แห่งรายจ่ายและทุนนิยมที่ทำลายความพอเพียง	65
4.3	มิติวัฒนธรรม: ชุมชนรักษ์ประเพณีกับวิถีต่างคนต่างอยู่.....	69

4.3.1	ชนบทกับสังคมแห่งวัฒนธรรมอันดีและมีความสุข	69
4.3.2	เมืองกับวิถีต่างคนต่างอยู่และการถูกล่อลวง.....	80
บทที่ 5 สรุปลผลการวิจัย และอภิปรายผล		85
5.1	สรุปลผลการวิจัย	85
5.1.1	ด้านพื้นที่ : ชนบทที่อุดมสมบูรณ์ กับเมืองที่แออัด	86
5.1.2	ด้านเศรษฐกิจ : พอเพียง กับทุนนิยม	87
5.1.3	ด้านสังคมวัฒนธรรม : ชนบทรักษัประเพณี กับเมืองที่ไม่น่าอยู่.....	88
5.2	อภิปรายผลการวิจัย	90
	ข้อเสนอแนะ	91
	รายการอ้างอิง.....	92
	ประวัติผู้เขียน	98

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบโครงสร้างหลักสูตรการเรียนรู้อาษาไทยระหว่างหลักสูตรการศึกษาขั้น
พื้นฐานปี 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 255147

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	13
ภาพที่ 2 ตึกร้างสาทร ยูนิค ทาวเวอร์ ผลพวงจากวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ยูนิค ทาวเวอร์.....	33
ภาพที่ 3 แคมเปญ Amazing Thailand (ททท.)	33
ภาพที่ 4 “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ OTOP	34
ภาพที่ 5 ภาพจากภาพยนตร์เรื่อง นางนาก ปี พ.ศ. 2542.....	34
ภาพที่ 6 อาคารใบหยก 2	35
ภาพที่ 7 บ้านริมใต้ สายธาร เชียงใหม่.....	35
ภาพที่ 8 ภาพตัวอย่าง แบบเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามการจัดทำหลักสูตรการศึกษาในปี 2544.....	45
ภาพที่ 9 ภาพตัวอย่าง แบบเรียน รายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551.....	46
ภาพที่ 10 ภาพตัวอย่างแบบเรียน รายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 47	
ภาพที่ 11 รูปบริบทสังคมไทยสู่แบบเรียน ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที.....	50
ภาพที่ 12 ญาติ และเพื่อนข้าง ใบโบก ใบบัว กำลังเล่นน้ำในลำธารอย่างสนุกสนานด้วยกัน	74
ภาพที่ 13 ความสามัคคีของคนในชุมชนที่ได้มาร่วมกันสร้างสะพาน.....	76
ภาพที่ 14 ความแอดของผู้คนบนรถไฟฟ้าใต้ดิน	81
ภาพที่ 15 รูปผลบทที่ 4 การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียน รายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551.....	84

บทที่ 1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“ในที่สุดแม่ก็พาฉันและพี่สาวไปเปลี่ยนชื่อและนามสกุล ขายบ้าน ขายทุกอย่างไม่มีอะไรเหลือเก็บไว้ ผิงเรื่องทุกอย่างที่ผ่านมาให้เป็นอดีต เราจะไปตั้งต้นชีวิตใหม่ที่จังหวัดเล็ก ๆ ทางภาคเหนือ”

(กว่าแผ่นดินจะกลบหน้า, ป.6, 2566:98)

ข้อความนี้คือส่วนหนึ่งจากบทอ่านของแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 เป็นเรื่องราวครอบครัวของพี่สาวที่พบเจอปัญหาทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการทุจริต สู่ความผิดหวังของการใช้ชีวิตในเมือง ที่นำไปสู่การเริ่มต้นชีวิตใหม่ของครอบครัวในพื้นที่นอกเมือง ซึ่งจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวละครแสดงถึงผลกระทบที่คนเมืองได้รับจากวิกฤตเศรษฐกิจในทศวรรษ 2540 อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พวกเขาตัดสินใจหันหลังให้กับเมืองและมุ่งหน้าสู่ชนบทเพื่อเริ่มชีวิตใหม่ ชนบทหรือท้องถิ่นในเนื้อเรื่องของบทอ่านในแบบเรียนจึงเป็นทั้งบ้านใหม่ของตัวละครและเป็นที่พักพิงเพื่อสู้กับวิกฤตครั้งนี้ การโยกย้ายถิ่นฐานของตัวละครจึงเป็นการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นอย่างมีนัยยะสำคัญ

ท้องถิ่นนิยม เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบโดยตรงกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ครอบคลุมโลก โดยให้ความสำคัญกับชุมชน ภูมิปัญญา และทรัพยากรท้องถิ่น ในฐานะต้นทุนทางวัฒนธรรม อีกทั้งท้องถิ่นนิยมยังเป็นแนวคิดด้านทฤษฎีทุนนิยมของสังคมเมือง ทำให้มนุษย์ตระหนักถึงความผูกพันที่มีต่อภูมิปัญญา ความเป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี และค่านิยม อันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ช่วยหล่อเลี้ยงผู้คนให้สามารถใช้ชีวิตโดยพึ่งพาตนเองได้ (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557: 7-12) อีกทั้งยังเกิดความนิยมชมชอบในพื้นที่เพิ่มเติมของชุมชนหรือท้องถิ่นที่อยู่นอกเมือง โดยกระแสท้องถิ่นนิยมนี้ได้ก่อตัวและกลายเป็นรูปธรรมขึ้นมาในสังคมไทยภายหลังทศวรรษ 2540 (พัฒนา กิติอาษา, 2546: 141-143)

ช่วงต้นทศวรรษ 2540 ประเทศไทยได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่รู้จักในชื่อ “วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง” ได้เป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านกระแสนิยมทางสังคมต่อความเป็นเมืองกับชนบทขึ้น กระแสนิยมเมืองได้รับความนิยมน้อยลงผิกับช่วงทศวรรษก่อนหน้าที่ความศิวิไลซ์ของ

เมืองกรุงกลายเป็นความนิยมของผู้คนจากทั่วทุกแห่งให้เข้ามาเพื่ออยู่อาศัย และแสวงหารายได้ จนทำให้กรุงเทพฯ มีความหนาแน่นของประชากร และความหลากหลายของผู้คนเป็นจำนวนมาก (ณัฐธิดา ศิริชัยบุญ, 2559: 2) กรุงเทพมหานครได้กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญก้าวหน้า และความทันสมัยของประเทศ ที่มีลักษณะเป็นเมืองโตเดี่ยวมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2560: 218)

ภายหลังการเกิดปัญหาทางการเงินต่าง ๆ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจทำให้ระบบเศรษฐกิจในเมือง ล้มลง เกิดการต้องหยุดกิจการ เลิกจ้างงาน ผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมืองเริ่มตระหนักว่าไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ แม้จะเป็นพื้นที่หารายได้โดยง่าย แต่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมกลับไม่ยั่งยืน เพราะต้องอาศัยทุน ผู้คนไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้หากเศรษฐกิจล้มลง ผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นวงกว้างนี้ ส่งผลให้ผู้คนเริ่มหันหลังให้กับเมืองมุ่งไปสู่พื้นที่รอบนอกหรือชนบท (countryside) เพื่อการดำรงชีวิตใหม่ จนเกิดเป็นกระแสท้องถิ่นนิยมขึ้นมาในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง

กระแสท้องถิ่นนิยมในสังคมไทยกลายเป็นทางออกของวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2540 เนื่องจากการให้ความสำคัญกับท้องถิ่น ในการสนับสนุนกระแสท้องถิ่นนิยมของภาครัฐแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยมีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศรฯ มาเป็นแนวทางหลักในการขับเคลื่อนประเทศ การหลอมรวมกันระหว่างเศรษฐกิจพอเพียงและการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นโดยภาครัฐ นอกจากจะแสดงผ่านยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแล้ว ยังปรากฏให้เห็นผ่านเนื้อหาในแบบเรียน

แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการที่ใช้ในปัจจุบัน เป็นแบบเรียนที่เกิดขึ้นภายหลังการกำกับใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) เนื้อหาในแบบเรียนปรากฏการส่งเสริมเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นโดยตรง โดยแบบเรียนนี้ได้พัฒนามาจากแบบเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที จากหลักสูตรการศึกษาปี 2544 ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาเดียวกับวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ ดังกล่าวมานี้จะเห็นว่าแบบเรียนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับบริบททางสังคม และนโยบายของภาครัฐ ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจคือแบบเรียนวิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ได้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นให้แก่เยาวชนอย่างไร

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า บทอ่านในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ได้มีเนื้อหาสนับสนุนอุดมการณ์ ท้องถิ่นนิยมผ่านการใช้ภาพเมืองกับชนบทในลักษณะคู่ตรงข้าม เพื่อเสริมสร้างความหมายให้แก่ ชนบทหรือท้องถิ่น โดยแบ่งเป็น 3 ลักษณะเด่น ดังนี้ 1) ลักษณะทางกายภาพหรือทางภูมิศาสตร์ที่ ชนบทในฐานะตัวแทนท้องถิ่นเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์และเป็นที่ดินทำกิน ตรงข้ามกับ ความเป็นเมืองที่แม้จะมีกายภาพที่เจริญแต่มิใช่สถานที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างผาสุก 2) ชนบทเป็นที่ ที่เอื้อให้ผู้คนสามารถดำรงชีวิตโดยใช้แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงได้ ซึ่งแตกต่างกับเมืองที่เป็นพื้นที่ ของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและให้ความสำคัญกับเงินตราเป็นหลัก และ 3) ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมที่ชนบทสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ที่นำไปสู่เครือข่ายทางสังคมที่ ไกล่เกลียดในชุมชน ขณะที่เมืองจะนำเสนอภาพชีวิตที่เร่งรีบ ต่างคนต่างอยู่ ผู้คนแล้งน้ำใจ และหลอกหลวง กันอย่างง่ายดาย จึงมีการขบขันภาพของท้องถิ่นให้เป็นสังคมที่เป็นมิตร น่าอยู่ และรุ่มรวย ทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง 2 ประเด็น คือ การนำเสนอภาพชนบทที่อุดมสมบูรณ์ กับ ชนบทที่ รุ่มรวยทางวัฒนธรรม ดังนี้ ภาพชนบทที่อุดมสมบูรณ์จะนำเสนอผ่านสภาพแวดล้อมที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ อุดมด้วยพืชผล เป็นแหล่งเพาะปลูกทางการเกษตร และเป็นพื้นที่ทำมาหากินของผู้คน ดังตัวอย่าง

แม่เล่าถึงบ้านป่านิดและลุงวินให้ฟังว่ามีอะไรน่าสนใจแตกต่างกับ บ้านในเมืองบ้าง ป่านิดพาแม่เดินดูรอบบริเวณบ้านที่ปลูกต้นไม้เอาไว้ มีต้น สะเดา ต้นขี้เหล็ก ส่วนดอกไม้กลิ่นหอมก็มีหลายชนิด เช่น ดอกแก้ว ดอก ปีบ ดอกกรรณิการิ ฯลฯ มีทั้งผลไม้ที่เก็บกินได้ตลอด เช่น ชมพู่ ฝรั่ง ขนุน มะม่วง ฯลฯ ที่ริมรั้วบ้านปลูกไผ่ไว้กอใหญ่ รวมทั้งกล้วยน้ำว้า กล้วยไข่ และกล้วยหอมส่วนลุงวินพาพ่อไปดูสระน้ำที่ขุดกักเก็บน้ำไว้ใช้ตอน หน้าแล้ง ลุงวินขุดสระเอาไว้ในที่ลาดลงไปเพื่อจะให้น้ำฝนในที่สูงไหลลงไป ได้มาก ๆ

(ครอบครัวพอเพียง,ป.5, 2561:3)

จากตัวอย่างเนื้อหา ได้นำเสนอภาพพื้นที่อันกว้างขวางของสังคมนอกเมืองของบ้านดงลิงวิน ที่อยู่อาศัยแวดล้อมไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด การมีแหล่งน้ำเป็นของตัวเอง พร้อมกับสามารถเพาะปลูกไม้ผลกินได้ ซึ่งแตกต่างจากบ้านในเมือง ด้วยบริเวณที่กว้างขวางสามารถทำอะไรได้หลายสิ่ง และสามารถดำรงชีวิตได้โดยการพึ่งพาธรรมชาติ หากลองพิจารณาถึงสิ่งที่บ้านดงลิงวินทำก็สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่เช่นกัน คือ เน้นการใช้สอยพื้นที่ของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยการแบ่งที่ดินออกเป็นสัดส่วนคือ ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำเกษตรกรรม และการขุดสระเก็บน้ำ อันเป็นไปตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

อีกตัวอย่างหนึ่งจากเนื้อหาในบทร้อยกรอง ได้มีการเสนอภาพชนบทในด้านที่ดี ดังเนื้อหาจากบทอ่านเรื่อง ธรรมชาตินี้มีคุณค่า

เป็นหลักแหล่งทำมาหากิน ทั้งผืนดินหาดทรายหลายแห่งหน
 ได้ทำไร่ไถนาเลี้ยงชีพตน และขุดคันแระธาตุอุ้มถน
 น้อมสักการะพระคงคา ห้วยละหารธาราทุกถิ่นที่
 หล่อเลี้ยงโลกชุ่มฉ่ำนาชีวี จึงมากมีความสุขสมบูรณ์

(ธรรมชาตินี้มีคุณค่า, ป.4, 2561:249)

เนื้อหาข้างต้นได้นำเสนอแหล่งธรรมชาติว่าเป็นความอุดมสมบูรณ์ แหล่งหาเลี้ยงชีพด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งผืนดินยังมีสถานะของผู้ให้สินทรัพย์ที่มีค่าแก่คนทำมาหากิน พร้อมกับยกย่องให้ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความต่อมนุษย์ จะเห็นได้ว่าบทอ่านร้อยกรองเรื่องธรรมชาตินี้มีคุณค่าเป็นบทอ่านที่ตั้งใจนำเสนอความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยตรง ซึ่งจะสร้างทัศนคติที่เกี่ยวกับธรรมชาติให้แก่ผู้เรียน

ตรงข้ามกับการเสนอภาพเมืองที่ให้ความรู้สึกถึงด้านลบโดยตรงต่อผู้อ่านอย่างชัดเจนดังตัวอย่าง

“บ้านของอาหนอดอยู่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ทุกบ้านแทบไม่มี บริเวณ
มีกำแพงและประตูรั้วเหล็กปิดกัน ต่างคนต่างอยู่ ต้นไม้ใหญ่ ๆ มีให้เห็นบ้าง
แต่เป็นพวกต้นไม้สวยงามมากกว่าพวกอาหารมิตรภาพอย่างที่บ้านไก่แจ้
เดินลงไปที่สถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน ที่อยู่ไม่ไกลนัก รถไฟฟ้าใต้ดินต้องลงไปลึก
มาก ทั้งบันไดเลื่อน บันไดธรรมดา ต้องซื้อเหรียญเป็นค่าโดยสารตาม
ระยะทางที่ไป แล้วนำเหรียญมาแตะตรงจุดที่กำหนด เพื่อให้ประตูทางที่จะ
ไปรถเปิด”

(นอกเมือง ในกรุง, ป.3, 2563: 126)

จากตัวบทจะเห็นว่าที่อยู่อาศัยในสังคมเมืองมีพื้นที่จำกัด “กำแพง” และ “ประตูรั้วเหล็ก”
แสดงถึงการให้ความปลอดภัยแต่ขาดอิสระ พร้อมทั้งยังมีค่านิยมเรื่อง “ต่างคนต่างอยู่” ต้นไม้ที่เป็น
ตัวแทนของธรรมชาติได้กลายเป็นเพียงสิ่งเชยชม มิใช่เพื่อการบริโภคและสิ่งแทนความอุดมสมบูรณ์
เหมือนอย่างชนบท นอกจากนี้สังคมเมืองได้มีลักษณะของความเจริญทางวัตถุ แต่ยังให้ความรู้สึกที่
ขาดสีสันทันเมื่อเทียบกับชนบทที่มีการเสนอภาพในเชิงบวกเป็นสังคมที่มีความสุขมากกว่า

ตัวอย่างลักษณะที่สอง คือ สังคมชนบทในบทอาณได้ตั้งใจแทรกเรื่องค่านิยม วัฒนธรรม
ประเพณี ที่แสดงออกถึงการอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุกในสังคมชนบท

“เดือนเมษายนอากาศร้อน คนทั้งหมู่บ้านมีความสุข ที่ได้สนุกในวัน
สงกรานต์ ตอนเช้า คนในหมู่บ้านไปวัด เพื่อร่วมทำบุญ เลี้ยงพระ สรงน้ำ
พระ แล้วกินข้าวด้วยกัน เป็นการฉลองวันขึ้นปีใหม่ไทย ตอนบ่าย เด็ก ๆ
ผู้ใหญ่ และใบโบก ใบบัว หิ้วถังไปชนทรายเข้าวัด แต่ละกลุ่ม แต่ละครอบครัว
ช่วยกันนำทรายที่ชนมาก่อพระเจดีย์ทรายตกแต่งกันอย่างสวยงาม”

(วันสงกรานต์, ป.1 , 2554 : 140)

จากตัวบทได้นำเสนองานประเพณีในชุมชนที่แสดงภาพการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขของผู้คน
ในหมู่บ้าน และการร่วมมือร่วมใจของหมู่คณะทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และรวมไปถึงช่างทั้งสองเชือกคือใบโบก
และใบบัว ภาพดังกล่าวเป็นภาพความสุขของการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชน วัด และธรรมชาติ ในวัน
สำคัญทางประเพณีและวัฒนธรรมของไทยอย่างวันสงกรานต์ ภาพดังกล่าวตรงข้ามกับภาพของเมืองที่
ปรากฏในตัวบท “นอกเมืองในกรุง” ความว่า

เมืองกรุงย่งแข่งขัน แก่งแย่งกันทุกแห่งหน
 รีบเร่งรวดเร็วจวน ต้องตื่นตัวไม่มีมัวช้า

(นอกเมือง ในกรุง, ป.3, 2563: 129)

จะเห็นว่าภาพเมืองถูกนำเสนอเชิงลบ เป็นภาพของความรีบเร่งและการแก่งแย่งแข่งขัน ดังข้อความ “แก่งแย่งกันทุกแห่งหน” การเสนอภาพเชิงลบนี้ได้ช่วยขับเน้นให้สังคมชนบทซึ่งผูกพันอยู่กับความเป็นท้องถิ่นสวยงาม สุขสงบ และน่าอยู่มากกว่าสังคมเมือง

จากข้อมูลเบื้องต้นภาพแบบเรียนวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ได้พยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียนอย่างมีนัยยะสำคัญ ผ่านการให้ภาพความอุดมสมบูรณ์ กว้างขวาง ผู้คนในชุมชนรักใคร่กัน และสงบสุข โดยสอดแทรกภาพประกอบเมืองในเชิงลบ ซึ่งเป็นสิ่งช่วยเสริมภาพเชิงบวกของชนบทให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่า และมีความผูกพันกับชนบทที่เป็นรากฐานของการสร้างอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมตามเป้าประสงค์ของรัฐไปยังผู้เรียน

นุชจรี ใจเก่ง (2551: 48) ได้แสดงให้เห็นว่าแบบเรียนมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมความคิดตลอดจนทัศนคติของผู้เรียน โดยศึกษาแบบเรียนภาษาไทยตั้งแต่ ปี 2414 - 2533 ในประเด็นที่เกี่ยวกับชาติ ดังชื่อบทความว่า “ระลึกชาติในแบบเรียนภาษาไทย” ผลการศึกษาของนุชจรีได้แสดงให้เห็นว่า แบบเรียนภาษาไทยในแต่ละยุคสมัยได้ประกอบสร้างความเป็นชาติจินตกรรมให้แก่ผู้เรียนผ่านเนื้อหา ชีวิตของตัวละครสมมติในแบบเรียน ซึ่งเมื่อผู้เรียนสัมผัสภาพเหล่านั้นก็จะส่งผลให้ผู้เรียนมีวิวิธคติ การมองโลกและชีวิตตามแบบที่แบบเรียนปลูกฝัง เช่น ในแบบเรียนชุด “มานะ มานี ปิติ ชูใจ” นุชจรีได้แสดงให้เห็นว่า แบบเรียนดังกล่าวได้สร้างสังคมอุดมคติที่มีแต่ความสงบสุข ถ้อยทีถ้อยอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนอาจมีผลต่อการมองปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตของผู้เรียน กล่าวคือ ปัญหาถูกทำให้เป็นเรื่องไม่ซับซ้อนสามารถแก้ไขได้ด้วยน้ำใจไมตรี ซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่เห็นปัญหาที่จริงของสังคมและประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกที่แบบเรียนชุดดังกล่าวจะเป็นแบบเรียนที่ผู้คนระลึกถึงและโหยหาอดีตอยู่เสมอ ความเป็นไทยและเป็นชาติในแบบเรียนนี้จึงเรียบง่าย สุขสงบ ซึ่งเป็นอุดมคติของสังคมที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นผ่านแบบเรียน

งานของนุชรีสอดคล้องกับความคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2564: 41) ที่ว่า สำหรับนักเรียนที่เข้าศึกษาในโรงเรียน แบบเรียนเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดในชีวิตของนักเรียน ทำให้มีการพยายามตกแต่งนิสัยใจคอของนักเรียนด้วยแบบเรียน โดยเฉพาะแบบเรียนในระดับประถมศึกษา ที่เป็นสื่อการเรียนการสอนขั้นแรกของการศึกษาในระบบ การเสนอภาพสังคม ชุมชน หรือแม้แต่ครอบครัว ในแบบเรียนมีผลกระทบต่อความคิดความเข้าใจที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนทั่วประเทศอย่างปฏิเสธไม่ได้ อีกทั้งแบบเรียนยังเป็นสิ่งที่ใช้เผยแพร่อุดมการณ์ที่รัฐพึงประสงค์อีกด้วย

การเสนออุดมการณ์ในแบบเรียนได้รับการกล่าวถึงอย่างชัดเจนในงานวิจัยของ วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษาปี 2503 – 2544 : การศึกษาตามแนวทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์” ผลการวิจัยพบว่า แบบเรียนได้บรรจุอุดมการณ์ไว้อย่างหลากหลายที่มีผลต่อความคิด และความเชื่อของผู้เรียนเกี่ยวกับสังคมไทยอย่างมีนัยยะสำคัญ เช่น อุดมการณ์ประเทศไทย อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ และอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งกล่าวได้ว่ารัฐใช้แบบเรียนเป็นเครื่องมือกำกับ และจัดการความรู้ของเยาวชนให้เป็นไปตามที่รัฐต้องการโดยตรง

อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่กล่าวมานี้ยังไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียน หากเมื่อพิจารณาบริบทด้านเวลาของการจัดทำแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 แล้ว จะเห็นความสอดคล้องกันกับบริบททางสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวที่ประเทศประสบปัญหารุนแรงด้านเศรษฐกิจ และมีการกำหนดใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้บทอ่านในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐานวิชา วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 นำศึกษา และเป็นโจทย์สำคัญของงานวิจัยนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1) เพื่อศึกษาบริบทของสังคมไทยในทศวรรษ 2540 (พ.ศ.2540-2549) ซึ่งมีส่วนสำคัญในการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

2) เพื่อศึกษาการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบทอ่านจากแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

สมมติฐานของการศึกษา

อุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบทอ่านจากแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 นำเสนอผ่านการสร้างภาพสังคมเมืองและสังคมชนบทที่ทั้งขัดแย้งและประนีประนอมกัน โดยเสนอภาพชนบทในเชิงบวก คือมีพื้นที่กว้างขวาง สงบสุข มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เป็นสังคมเกษตรกรรมที่รักษาขนบธรรมเนียมและคงไว้ซึ่งความดีงาม ภายใต้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ตรงข้ามกับภาพสังคมเมืองที่เป็นภาพเชิงลบ คือ มีพื้นที่คับแคบ ขาดความเป็นมิตร และเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามสังคมเมืองยังถูกนำเสนอในแง่ความโดดเด่นด้านเทคโนโลยี ที่แสดงถึงความเหนือกว่าด้านความเจริญควบคู่กับความเป็นเมือง การให้ภาพเมืองทั้งในแง่ลบและบวกนี้แสดงถึงการวิพากษ์และประนีประนอมต่อเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มีบทบาทสำคัญก่อนการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เพื่อแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แม้จะซุกซ่อนค่าของท้องถิ่น แต่ไม่อาจลดคุณค่าของความเป็นเมืองหรือการพัฒนาอย่างสิ้นเชิง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้เห็นถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมจากการใช้ภาพเมืองกับชนบท เป็นสื่อไปสู่ผู้อ่าน
- 2) ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาของแบบเรียน กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การใช้ภาพเมืองและชนบทเพื่อสนับสนุนอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ที่มีเนื้อหาภาพสังคมเมืองกับชนบททั้งในรูปแบบ ร้อยแก้ว และ ร้อยกรอง ที่มีเนื้อหาสนับสนุนการสร้างภาพที่ดีของท้องถิ่น ประกอบด้วย 43 บท จากแบบเรียน 6 เล่ม ดังนี้

- 1) แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 (2551)
 - บทที่ 4 ตามหา
 - บทที่ 7 เพื่อนรักเพื่อนเล่น
 - บทที่ 9 เกือบไป
 - บทที่ 10 เพื่อนรู้ใจ
 - บทที่ 12 วันสงกรานต์

2) แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 2 (2555)

- บทที่ 1 น้ำใส
- บทที่ 2 ใจหาย
- บทที่ 5 ชีวิตใหม่
- บทที่ 6 มีน้ำใจ

3) แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 3 (2563)

- บทที่ 1 ปฏิบัติการสายลับจิ๋ว
- บทที่ 4 อาหารดี ชีวิตมีสุข
- บทที่ 6 พลังงานคือชีวิต
- บทที่ 9 คิดไป รู้ไป
- บทที่ 10 นอกเมือง ในกรุง
- บทที่ 11 ส่งข่าว เล่าเรื่อง
- บทที่ 13 ของดีในตำบล
- บทที่ 15 เล่นคำทาย

4) แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 4 (2561)

- บทที่ 2 ออมไว้กำไรชีวิต
- บทที่ 3 สมุนไพรโบราณมีคุณค่าทั้งนั้น
- บทที่ 5 ชีวิตที่ถูกเมิน
- บทที่ 7 แรงพิโรธจากฟ้าดิน
- บทที่ 8 ไวร้สวยร้าย
- บทที่ 9 สนุกสนานกับการเล่น
- บทที่ 10 หนูเคยจะบอกให้
- บทที่ 12 สารพิษในชีวิตประจำวัน
- บทที่ 15 รักที่คุ้มภัย

5) แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 5 (2561)

- บทที่ 1 ครอบครัวพอเพียง
- บทที่ 2 คนละไม้ละมือ

- บทที่ 3 ภัยเงียบ
- บทที่ 5 ร่วมแรง ร่วมใจ
- บทที่ 6 จากคลองสู่ห้องแอร์
- บทที่ 10 ปลอดภัยไว้ก่อน
- บทที่ 13 สายน้ำ สายชีวิต
- บทที่ 15 แรงกระทบ
- บทที่ 16 วิถีชีวิตไทย

6) แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (2563)

- บทที่ 1 จากผาแต้ม สู่อียิปต์
- บทที่ 2 ควาย ข้าว และชาวนา
- บทที่ 3 อ่านป้ายได้สาระ
- บทที่ 4 กทลิตานี
- บทที่ 5 ละครย้อนคิด
- บทที่ 6 กลอนกานท์จากบ้านไทย
- บทที่ 7 กว่าแผ่นดิน จะกลบหน้า
- บทที่ 14 เสียแล้วไม่กลับคืน

วิธีดำเนินงานวิจัย

1) ศึกษาข้อมูล เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดโลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นนิยม เมือง และชนบท พร้อมกับศึกษาบทอ่านจากแบบเรียนวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐานวิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

2) รวบรวมและคัดเลือกบทอ่าน จากแบบเรียนวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ที่เกี่ยวกับเมืองและชนบท เพื่อจะใช้ในการศึกษาวิเคราะห์

3) วิเคราะห์บริบทในช่วงทศวรรษ 2540 ต่อการเกิดกระแสท้องถิ่นนิยม และวิเคราะห์ การเสนอความเป็นท้องถิ่นนิยมจากภาพชนบทและเมืองในบทอ่านจากแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ของกระทรวงศึกษาธิการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ตามวัตถุประสงค์ ของการวิจัย

4) แสดงผลการศึกษาในรูปแบบของวิเคราะห์เชิงการพรรณนา

5) สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ข้อตกลงเบื้องต้น

การอ้างอิงเนื้อหาจากบทอ่านในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการอ้างโดย ระบุชื่อบท ระดับชั้น ปีที่พิมพ์แบบเรียนที่ใช้ และเลขหน้า เช่น (นอกเมือง ในกรุง, ป.3, 2563: 129), (จากคลองสู่ห้องแอร์, ป.5, 2561: 101)

นิยามศัพท์เฉพาะ

1) อุดมการณ์ หมายถึง ชุดความคิดที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ทำให้คนในสังคมหนึ่ง ๆ ยึดถือปฏิบัติ และเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อคนในบางกลุ่ม (ศิริพร ภักดีผาสุข อ้างถึงใน วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554: 18)

2) ท้องถิ่นนิยม หมายถึง แนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อต้านทานกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ผู้คน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมให้การเคารพซึ่งกันและกัน คนในชุมชนมีความรัก ความผูกพันกับถิ่นที่อยู่ในชนบท เพราะเป็นพื้นที่ที่มนุษย์สามารถผูกพันเชื่อมโยงกับธรรมชาติได้โดยตรง ทั้งผืนดิน ท้องนาท้องไร่ และพืชพรรณตามธรรมชาติ อีกทั้งยังต้องการผูกพันกับค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม ที่เป็นรากเหง้าอันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อม ที่ให้คุณค่าซึ่งกันและกันอย่างกลมเกลียว (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557: 8)

3) อุดมการณ์ท้องถิ่นนิยม ในงานวิจัยนี้จึงหมายถึง ระบบความคิด ความเชื่อ ที่สัมพันธ์กับการทำให้ความสำคัญกับท้องถิ่น ก่อให้เกิดความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่นในชนบท ทั้งในด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม

บทที่ 2

กรอบแนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้เป็นการนำเสนอกรอบแนวคิดและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นการเลือกใช้กรอบแนวคิด ตลอดจนความคิดอื่นๆ ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับการเข้าใจกรอบแนวคิดหลักที่ใช้ นอกจากนี้ยังมุ่งแสดงให้เห็นแนวทางการวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผู้ศึกษามาก่อนหน้า โดยแบ่งเป็น 4 ส่วนดังนี้

- 2.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง
- 2.2 ความหมายของโลกาภิวัตน์ ความเป็นเมืองกับทุนนิยม และความเป็นท้องถิ่นกับชนบท
- 2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นนิยมและวัฒนธรรมไทย
- 2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียน

2.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (Ideology State Apparatuses หรือ ISAs) เป็นแนวทางหลัก โดยมีแนวคิดท้องถิ่นนิยมเป็นส่วนขยายความเป็นอุดมการณ์ที่รัฐมุ่งประกอบสร้างให้ผู้เรียน นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเสริมเรื่องเมืองกับโลกาภิวัตน์ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความเป็นท้องถิ่นนิยมและเข้าใจเนื้อหาของแบบเรียนเมื่อมีการยกภาพเมืองมาเปรียบเทียบ

2.1.1 กลไกทางอุดมการณ์รัฐ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยที่สำคัญคือแนวคิดเรื่องรัฐกับอุดมการณ์ของหลุยส์ อัลธุสเซร์ (Luis Althusser) โดยมีรายละเอียดดังนี้

หลุยส์ อัลธุสเซร์ กล่าวถึงกลไกการควบคุมของรัฐว่าแบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย กลไกการกดขี่ปราบปราม (Repressive State Apparatus หรือ RSA) คือการใช้อำนาจและกฎระเบียบในการควบคุมประชาชน ส่วนที่ชัดเจนคือ กฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ รวมถึงทหารและตำรวจซึ่งมีหน้าที่ควบคุมความสงบเรียบร้อยภายนอกและภายในประเทศ ด้านกลไกที่สองคือ กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (Ideology State Apparatuses หรือ ISAs) หมายถึงการที่รัฐถ่ายทอด ผลิตซ้ำความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรืออุดมการณ์ต่าง ๆ ที่รัฐมุ่งหวังให้เกิดแก่สมาชิกของสังคมผ่านทางสิ่งที่อยู่รายรอบตัวของ

คน ประกอบไปด้วยสื่อ กีฬา ศิลปะ วรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสถาบันทางสังคมอย่างสถาบันทางการศึกษา (เบลซีย์, 2549 : 49-5)

ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำแนวคิดเรื่องกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐมาพิจารณาการสื่อสารอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบทอ่านในแบบเรียนรายวิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 โดยธรรมชาติของตัวบทอ่านจะมีลักษณะของการเป็นวรรณกรรม กล่าวคือมีการเขียนผูกเรื่องขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาตามเนื้อหาของแต่ละบทเรียน นอกจากนี้แบบเรียนดังกล่าวยังเป็นแบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ที่ผลิตโดยภาครัฐและยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน

ในการวิจัยนี้จะมุ่งศึกษาถึงบริบท (context) ของแบบเรียนเป็นสำคัญ และใช้การวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) โดยมีแบบจำลองการนำเสนออุดมการณ์ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1.2 แนวคิดท้องถิ่นนิยม

ท้องถิ่นนิยมในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาในลักษณะของการประมวลความคิดที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมายหรือนิยามของท้องถิ่นนิยม เพื่อให้เข้าใจความหมายของท้องถิ่นนิยมซึ่งจะสัมพันธ์กับการปรากฏอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียน

จากการรวบรวมความหมายของท้องถิ่นนิยมพบนิยามของท้องถิ่นนิยมที่น่าสนใจ ดังนี้

พัฒนา กิตอาษา (2546) ได้อธิบายไว้ว่า ท้องถิ่นนิยม เป็นปฏิบัติการทางสังคม ที่แปรเปลี่ยน ความผูกพันทางอารมณ์ และจิตสำนึกเพื่อร่วมมือร่วมใจหาทางออกร่วมกันในระดับกลุ่มหรือชุมชน เพื่อปกป้องและต่อรองทางอัตลักษณ์ รวมถึงการตื่นรนเพื่อไม่ให้ถูกรักษา หรือถูกผลักไปสู่ ภาวะชายขอบ รวมทั้งการรักษาเขตแดนพื้นที่ทางวัฒนธรรม และทางกายภาพของตนเองท่ามกลาง โลกสมัยใหม่

ซูแมน (อ้างถึงใน รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557) ได้อธิบายไว้ว่า แนวคิดท้องถิ่นนิยม เป็นการสร้างเศรษฐกิจแบบชุมชนขึ้น แสดงออกถึงการร่วมมือในการปกป้อง อนุรักษ์ท้องถิ่นของตน ชาติ และโลก เพื่อพบกับความประทับใจและความพึงพอใจกับสิ่งที่ เป็น ซึ่งหากไม่สามารถดูแล ถิ่นกำเนิดได้ ก็ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพในการที่จะดูแลประเทศหรือโลกได้

ฮาราเลมบัส, ฮอลบอน และเฮลด (2547) ได้อธิบายไว้ว่า แนวคิดท้องถิ่นนิยม เป็นสภาวะที่ เกิดขึ้นจากการโหยหาอดีต ของกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนวัยกลางคนที่ได้ยินได้ฟัง และสัมผัส ประสบการณ์ในอดีต อยากย้อนกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ขณะเดียวกันการโหยหาอดีตมิใช่การ กลับไปอยู่ในสภาวะแบบอดีต เพียงแต่ผู้การโหยหาอดีต ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี เสมือนภาวะที่อยาก หลีกหนีความวุ่นวายในสังคมที่ตนเคยพบมา

จากนิยามของท้องถิ่นนิยมที่กล่าวถึงข้างต้นจะเห็นว่า แนวคิดท้องถิ่นนิยมจะสัมพันธ์กับ การสร้างจิตสำนึกเพื่อให้คนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของท้องถิ่น ซึ่งความหมายของท้องถิ่น สามารถเลื่อนไหลได้ทั้งในความเป็นชุมชน สังคม หรือชาติ ซึ่งขึ้นกับปัจจัยภายนอกที่เป็นคู่ตรงข้าม เช่น หากท้องถิ่นนิยมหมายความว่าระดับชุมชนหรือสังคมชนบท คู่ตรงข้ามจะเป็นสังคมเมือง แต่หาก จะใช้ท้องถิ่นนิยมในความหมายที่ขยายขอบเขตเป็นชาติ คู่ตรงข้ามที่สำคัญจะหมายถึงโลกหรือ ความเป็นโลกาภิวัตน์นั่นเอง ซึ่งในงานวิจัยนี้จะใช้ความหมายของท้องถิ่นนิยมในระดับของสังคม ชนบทเนื่องจากเป็นบริบทการวิเคราะห์สังคมภายในประเทศไทย

จากวิกฤตเศรษฐกิจในสังคมไทยเมื่อปี 2540 ได้ก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมที่ทำให้ผู้คนที่เคยอพยพ เข้าสู่กรุงเทพฯ กลับไปยังภูมิลำเนาของตนเอง หาเลี้ยงชีพด้วยการทำนา ไร่ สวน มีชีวิตอยู่กับแหล่ง ธรรมชาติ โดยจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้พิสูจน์ว่าชีวิตสามารถดำเนินไปได้มิใช่ด้วยการขาย แรงงาน แต่ด้วยผลผลิตพืช ไร่ นา สวน ต้นไม้และธรรมชาติที่ใช้ดำรงชีวิตอยู่ได้ และภูมิปัญญาที่ สามารถเรียนรู้ถ่ายทอด จึงเริ่มเกิดกระบวนการคิดเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีในพื้นที่เดิมของชุมชนมาเป็น สินค้าเพื่อขาย พร้อมยังนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ช่วยเหลือ และประชาสัมพันธ์ให้เกิดรายได้จาก

ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนขึ้นมาได้ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จึงสอดคล้องกับแนวคิด ท้องถิ่นนิยมดังกล่าวมาแล้ว

2.2 ความหมายของโลกาภิวัตน์ ความเป็นเมือง ทุนนิยม และชนบทกับความเป็นท้องถิ่น

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงความหมายของโลกาภิวัตน์ ความเป็นเมือง เศรษฐกิจแบบทุนนิยม และชนบทในความหมายของการเป็นท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์และการอ้างอิงถึงกันเมื่อวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

2.2.1 นิยามของโลกาภิวัตน์

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) อธิบายไว้ว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) คือ การแพร่กระจายไปทั่วโลก; การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือ รับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง อันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ เป็นต้น

วรารักษ์ เณิมพันธุ์ศักดิ์ (มปป) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ คือการสร้างความเป็นเอกภาพของโลก ที่ติดต่อกันระหว่างสังคมทั่วโลก ทั้งด้านการค้า เศรษฐกิจ ผู้คน และการท่องเที่ยว โดยมีฐานรากจากระบบทุนนิยม ที่ทำให้เกิดการแข่งขันแบบไร้พรมแดนทางเทคโนโลยี จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว

มงคล สุขีลักษณ์ (2561) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) มีความหมายที่ครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งด้านปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง กฎหมาย เทคโนโลยี การสื่อสาร รวมทั้งสภาพแวดล้อม สืบเนื่องจากการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างมากในด้านเทคโนโลยีทางการสื่อสารและคมนาคมในปัจจุบัน ทำให้ไม่ว่าที่ใดก็สามารถรับรู้ สัมผัส และรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างใกล้ชิด และรวดเร็ว

แมนเฟร็ด (2562) อธิบายว่า โลกาภิวัตน์ เป็นมนทัศน์เชิงพื้นที่ ที่ลดทอนความเป็นชาติใดชาติหนึ่ง (nationality) ไปสู่ความเป็นสากล (globality) ประเทศชาติและท้องถิ่นได้ปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะเดียวกันสู่การเป็นสังคมโลก พร้อมกับแนวคิดด้านการพัฒนาที่เป็นสมัยใหม่

จากการค้นคว้าเอกสารและบทความทางวิชาการ พบว่าความเป็นโลกาภิวัตน์มีความเกี่ยวข้องกับการรวมสังคมต่างพื้นที่ และต่างวัฒนธรรมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อเชื่อมโยงมาสู่การแข่งขันด้านการค้าขายค้าอย่างมีนัยยะสำคัญ พร้อมทั้งการแข่งขันด้านทรัพยากร ด้านธรรมชาติ และความต้องการแรงงาน ที่ใช้ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาเป็นสิ่งสำคัญ

จากนิยามของโลกาภิวัตน์ที่กล่าวมา จะเห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงสู่การเชื่อมโยงและเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งโลก ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีเมืองเป็นพื้นที่หลักรองรับความเป็นโลกาภิวัตน์ การสร้างมาตรฐานที่เป็นหนึ่งเดียวกันทั้งโลกหรือความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันในมิติต่างๆ ทั่วโลก ดังที่เรียกกันว่า โลกไร้พรมแดน เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์ถูกกลืนกลาย ความเป็นท้องถิ่นจึงถูกยกขึ้นมาเป็นพลังต้านทานกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะกล่าวถึงนิยามของความเป็นท้องถิ่นในหัวข้อต่อ ๆ ไป

2.2.2 นิยามของความเป็นเมือง

สังคมเมืองมีความเกี่ยวข้องกับกระแสโลกาภิวัตน์โดยตรงในเชิงพื้นที่ สังคม และค่านิยม เมืองจึงมีความหมายถึงความศิวิไลซ์จากการเป็นสังคมที่ได้ชื่อว่าพัฒนาแล้ว โดยมีรายละเอียดการนิยามดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2524) (อ้างในปกรณ์, 2548) ได้ให้ความหมายของความเป็นเมือง (Urbanization) ว่าเป็นกระบวนการที่ “ชุมชน” กลายเป็น เมือง หรือการเคลื่อนย้ายของผู้คนเข้าสู่บริเวณเมือง หรือการขยายตัวของเมืองออกไปยังพื้นที่รอบนอก เพื่อเพิ่มจำนวนประชากรที่ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองออกไปเป็นวงกว้าง

วิลเลียม วังส์ลีปชชาติ (2535) อธิบายว่า เมือง เป็นการตั้งถิ่นฐานขนาดใหญ่ มีระบบการบริหาร และการปกครองเป็นของตนเอง เป็นศูนย์รวมของชนบทรวมชนนิยมประเพณีต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย มีจำนวนพลเมืองที่หนาแน่นและความหลากหลายทางเพศ ช่วงวัย สถานภาพ การศึกษา และอาชีพ โดยพื้นฐานของพลเมืองไม่ได้ทำอาชีพเกษตรกรรม พร้อมด้วยสภาพแวดล้อมยังประกอบไปด้วยสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่ เช่น ตึก อาคารบ้านเรือน พร้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค เช่น การประปา การไฟฟ้า และความสะดวกในการสัญจรบนท้องถนน

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543) อธิบายไว้ว่า เมือง เป็นศูนย์กลางของระบบการปกครอง มีความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี นอกจากนี้เมืองยังดูดเอาทรัพยากรจากชนบท เข้าสู่เขตเมือง เพื่อการสะสมต้นทุนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

สฤชต์ ตียะวงศ์สุวรรณ (2559) ได้อธิบายไว้ว่า เมือง (Urban) หมายถึง การตั้งถิ่นฐานของ ประชากรแบบกระจุกตัว มีลักษณะด้านกายภาพในด้านสถาปัตยกรรมเป็นหมู่ตึกอาคาร ที่เรียงราย ติดกัน ด้านวิถีชีวิตผู้คนในเมืองมักมีอาชีพเกี่ยวกับการค้าหรืองานบริการมากกว่าด้านภาคการเกษตร

ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์ (2559) ได้อธิบายว่า ความเป็นเมือง (Urbanization) คือกระบวนการที่ชุมชนถูกแปลสภาพกลายเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้น เรียกว่า เมือง โดยเกิดจากการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเดิมของผู้คนเข้ามา เมืองได้เป็นศูนย์กลางในด้านเทคโนโลยี สถานีตำรวจ โรงเรียน โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย ศาล และระบบการคมนาคมขนส่ง

ประเวช ตันติพิวัฒนสกุล (2560) ได้อธิบายไว้ว่า “ลักษณะวิถีชีวิตของคนเมือง” เป็นการ ดำเนินชีวิตที่เร่งรีบ เคร่งเครียด และกดดัน มีการจราจรที่ติดขัดบนท้องถนน ซึ่งสวนทางกับความเป็น เมืองที่ฉับไว ผู้คนในเมืองมักบริโภคอาหารสำเร็จรูป และใช้เวลาอยู่กับหน้าจออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นเวลานาน และมีการสร้างค่านิยมให้เป็นจุดสนใจตลอดเวลา

อภิวัฒน์ รัตนวราหะ (2563) ได้กล่าวว่า วิถีชีวิตแบบเมือง (urbanism) คือการดำรงชีวิต ของผู้คนที่มีความหลากหลาย และแปรเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว มีการเคลื่อนย้ายหรือการเดินทางไปมาอยู่ ตลอดเวลา มีความหลากหลายด้านปฏิสัมพันธ์แบบถาวรหรือแบบครั้งคราว อีกทั้งวิถีชีวิตแบบเมืองได้ ความเป็นปัจเจกสูง และมีบทบาทหน้าที่ในรูปแบบเฉพาะทางของแต่ละคน

จากนิยามของเมืองที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า เมืองคือพื้นที่ที่พัฒนาแล้ว เป็นศูนย์กลาง ของการปกครอง และตัวแทนของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นแหล่งรวมของประชากร จำนวนมาก ที่อยู่กับความเร่งรีบท่ามกลางหมู่ตึก อาคาร บ้านเรือนที่อยู่แออัดและมีความเป็นปัจเจก สูง อีกทั้งเมืองยังมีฐานะเป็นสิ่งดึงดูดทรัพยากรจากนอกเมืองทั้งกำลังคน และทรัพยากรธรรมชาติเข้า มาสู่เมือง ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางกายภาพและความเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองนี้เองที่ทำให้ เมืองกลายเป็นพื้นที่ที่เปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะใช้นิยามของเมืองเพื่อสนับสนุน การวิเคราะห์ความเป็นเมืองที่ปรากฏในบทอ่าน

2.2.3 ทุนนิยมกับความเป็นเมืองและโลกาภิวัตน์

กระแสโลกาภิวัตน์ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อการพัฒนาความเป็นเมือง ทำให้เศรษฐกิจแบบทุนนิยมขยายตัวอย่างกว้างขวาง ข้ามพรมแดนของพื้นที่ และขยายความสำคัญมาสู่การบริโภคเพื่อความหมาย มิใช่เพียงเพื่อประโยชน์ใช้สอย ในส่วนนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาการนิยามทุนนิยมจากงานของนักวิชาการ 3 คน ได้แก่ อัสมิงพงศ์ ฉัตราคม ณรงค์ (2535) เพ็ชรประเสริฐ (2542) และ เจมส์ ฟูลเซอร์ (2554) รายละเอียดดังนี้

อัสมิงพงศ์ ฉัตราคม (2535) ได้ให้ความหมายว่า “ทุนนิยม หมายถึงระบบเศรษฐกิจที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหากำไรเป็นสำคัญ และนำทุนนั้นไปใช้หากำไรใหม่ด้วยวิธีต่าง ๆ โดยแนวคิดทุนนิยมมีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

- 1) การขยายตัวของความคิดแบบทุนนิยม คือ ความต้องการกำไรเป็นจุดสำคัญในชีวิต
- 2) การสะสมทุน และการนำไปใช้เพื่อแสวงหากำไร
- 3) การพัฒนาเทคนิคแบบทุนนิยม ได้แก่ การดำเนินการให้เกิดการสะสมทุน และการนำไปใช้ในธุรกิจเพื่อแสวงหากำไร

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่สรุปออกมาได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1) สินค้าทุกชนิดที่ผลิตขึ้นไม่ใช่เพื่อผลิมาใช้ แต่ผลิตขึ้นเพื่อผลกำไร
- 2) การใช้เงินตราเป็นระบบหนึ่งที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในฐานะสื่อแลกเปลี่ยน และเป็นถูกใช้ในการชำระหนี้สิน
- 3) ชนชั้นผู้ผลิตหรือคนงานรับจ้าง เป็นเครื่องมือในกระบวนการผลิต และกลายเป็นชนชั้นกรรมาชีพไปโดยปริยาย

ฟูลเซอร์ (2554) ได้อธิบายไว้ว่า แนวคิดทุนนิยม คือการลงทุนเพื่อทำกำไร ทุนคือ เงินที่ลงทุนไปเพื่อได้เงินเพิ่มในการสร้างกิจกรรมขึ้นในสังคม และหากผลกำไรจากกิจกรรมที่สร้างขึ้น ทำให้สังคมทุนนิยมคือสังคมที่เกิดจากการลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยโอกาสที่ทำกำไรจากเงินที่ลงทุนไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้มีนายทุนเป็นผู้ควบคุม มีเป้าหมายเพื่อทำกำไรในเศรษฐกิจที่ต้องสะสมทุน โดยทุนนิยมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดพลวัตในการแข่งขันในด้านการผลิต และการทำกำไรเกิดขึ้น

ผลกระทบจากระบบทุนนิยมในสังคมเมืองซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดค่านิยมการบริโภค หมายถึงการบริโภคหรือเลือกใช้สิ่งต่าง ๆ เพื่อสร้างหรือเสริมความหมายให้แก่ตนเองเป็นหลัก มากกว่าการมุ่งบริโภคเพื่อประโยชน์ใช้สอยตามรูปแบบของทุนนิยมที่เริ่มเป็นมาตั้งแต่ปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป การบริโภคเช่นนี้เรียกว่า บริโภคนิยม ธเนศ วงศยานนาวา (2550: 66-69) ได้อธิบายไว้ว่า บริโภคนิยมเป็นแบบแผนการบริโภคที่ได้รับอิทธิพลมาจากอุดมการณ์ทุนนิยมที่ต้องการให้เกิดการบริโภคอย่างมาก เพื่อเผาผลาญทรัพยากรและส่งเสริมธุรกิจทุนนิยมที่มุ่งแสวงหากำไรสูงสุดจากผู้บริโภค การบริโภคสินค้าของผู้บริโภค ไม่ต้องคำนึงถึงคุณภาพของสินค้าเป็นหลัก แต่มุ่งให้เกิดความพึงพอใจที่ได้รับจากการบริโภคสินค้าแทน ซึ่งเป็นการกระทำตามความต้องการและจากผลที่ไม่มีการควบคุมความต้องการ โดยสิ่งที่ตามมาคือทำให้เกิดความต้องการในการบริโภคอย่างไร้ข้อจำกัด (สุนทรารมณ์ เตชะพะโลกุล : 2534: 134) กล่าวได้ว่าการบริโภคสินค้าเช่นนี้เป็น การบริโภคที่เกินจำเป็นแต่สามารถสอดคล้องกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งสะสมทุนหรือกำไรได้ การผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคจึงขยายตัวอย่างรวดเร็วและใช้การข่มขู่แดนของโลกาภิวัตน์เป็นปัจจัยสนับสนุน

2.2.4 ขนบกับความเป็นท้องถิ่น

เนื่องจากการศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาความเป็นท้องถิ่นในบทอ่านจากแบบเรียน ซึ่งท้องถิ่นในแบบเรียนจะสัมพันธ์กับพื้นที่ชนบท เพราะพื้นที่ชนบทในแบบเรียนถูกนำเสนอในลักษณะของการเป็นพื้นที่บ้านเกิด ที่อยู่อาศัย ทำมาหากิน ที่ตัวละครผูกพันและใช้ชีวิตอยู่ ด้วยเหตุนี้การจะเข้าใจความเป็นท้องถิ่นในแบบเรียนจึงจำเป็นต้องเข้าใจความหมายของชนบทเป็นสำคัญ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ได้ให้ความหมายของชนบทไว้ว่า บ้านนอก เขตแดนที่พ้นจากเมืองหลวงออกไป

ทัศนาศาสตร์ (2558) อธิบายว่า สังคมชนบท คือกลุ่มคนที่อยู่ร่วมพื้นที่เดียวกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน สภาพสังคมมักยึดมั่นอยู่กับสิ่งเดิม เช่น ประเพณี วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก หรือประกอบอาชีพที่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่อาศัยนั้น ด้วยสังคมชนบทอยู่ใกล้ชิดสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงมีการนำเอาแนวคิดการพึ่งพาตนเองจากแนวคิดความพอเพียงมาดำเนินชีวิตเป็นหลัก นอกจากนี้ชนบทจะมีวัดเป็นสถานที่สำคัญ เป็นดั่งศูนย์รวมของชุมชน เป็นที่ไว้รวมตัวหรือจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับทางศาสนา เช่น งานมงคล และงานอวมงคล

ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์ (มปป) อธิบายคำว่า ท้องถิ่น ไว้ว่าหมายถึงบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานและ การดำเนินชีวิตของหมู่คนหมู่หนึ่ง ๆ ซึ่งในที่นั้น ๆ นอกจากจะมีประชากรจำนวนหนึ่ง ยังต้องมี สภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตอีกด้วย เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2532, เล่มที่ 13 ,เรื่องที่ 2, ชีวิตชนบทไทย) ซึ่งได้อธิบาย ลักษณะของชนบทไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1) ชนบทก้าวหน้า จะมีระบบชลประทานที่สมบูรณ์ คือการได้รับน้ำในการทำเกษตรกรรมได้ ตลอดปี หากปีใดมีฝนตกน้อย หรือไม่ตกตามฤดูกาล จะมีการรับน้ำมาจากแหล่งน้ำอื่นได้ เช่น น้ำจาก เขื่อน ฝาย สระ แม่น้ำ หรือแหล่งน้ำธรรมชาติ มาช่วยในการเพาะปลูก อีกทั้งยังสามารถการปลูกพืช ไร่ได้ 2 ครั้ง สามารถปลูกพืชอุตสาหกรรมหรือพืชเศรษฐกิจได้

2) ชนบทปานกลาง มีลักษณะของพื้นที่อยู่ใกล้หรือห่างตัวระบบชลประทาน การเพาะปลูก พืชไร่โดยมากมักอาศัยน้ำจากฤดูฝน เกษตรกรสามารถปลูกข้าวนาปี นอกจากนั้นมักมีการปลูกพืชอายุ สั้น เช่น ปลูกถั่ว หรือพื้นที่ขึ้นและให้ผลผลิตต่าง ๆ ลักษณะของเขตชนบทปานกลางนี้ กระจายอยู่ทั่วไป ในทุกภาคของประเทศ

3) ชนบทยากจน เป็นเขตแดนที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ยังมีความเป็นอยู่ในสภาพ เดิม บ้านเรือนส่วนใหญ่ยังเป็นกระท่อมหลังคามุงจาก อาหารการกินเป็นอาหารพื้นถิ่น บริโภคสัตว์ และแมลงที่อยู่ตามธรรมชาติ หากเจ็บป่วยมักอาศัยยาพื้นบ้าน ยาแผนโบราณ หรือในบางท้องถิ่นยังมิ การรักษาทางไสยศาสตร์ จะใช้แรงงานสัตว์ในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังมีลักษณะของ ความยากจนในชนบท การด้อยการศึกษา การขาดความรู้ในสภาพแวดล้อมที่สามารถช่วยตนเองได้ ยังไม่สามารถรู้ถึงวิธีที่จะปรับปรุงการผลิตให้เพิ่มมูลค่าขึ้น และไม่มีความรู้เรื่องการป้องกันตนเองจาก โรคภัยไข้เจ็บ และป้องกันโรคระบาดของสัตว์เลี้ยง

กัญชพร พานขุนทด (2555) ได้อธิบาย ภาพลักษณ์ของชาวชนบท ที่มักจะถูกนำเสนอว่ามี 7 ลักษณะ ได้แก่

1) ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจสำคัญ เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภค สิ่งของเครื่องใช้และอาหาร จะผลิตขึ้นใช้เองอีกทั้งยังมีภาระหน้าที่อื่น ๆ เช่น ถ่ายทอดความรู้ทางอาชีพ เป็นผู้อบรมสั่งสอนเรื่องต่าง ๆ แก่สมาชิกในครอบครัว

2) สมาชิกของครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น รวมถึงสมาชิกในชุมชนมีความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน

3) ลักษณะของครอบครัวเป็นแบบเครือญาติ เป็นครอบครัวแบบขยาย จะประกอบด้วยหลายครอบครัวที่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนเดียวกันหรือบริเวณใกล้เคียง

4) วัด เป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมของชุมชน ทั้งด้านศาสนา การศึกษา และในด้านค่านิยมเรื่องการประพฤติดีแก่ผู้คนในชุมชน

5) ชาวชนบทส่วนใหญ่ มักยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางศาสนา และเข้าร่วมพิธีกรรมอย่างพร้อมเพรียงกัน เช่น งานมงคล และงานอวมงคล

6) ชาวชนบทส่วนมาก มักยึดติดอยู่กับประเพณีเดิมในท้องถิ่นของตน และมักไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง

7) ชาวชนบทอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีความผูกพันกับธรรมชาติแบบพึ่งพาอาศัย อีกทั้งยังมีความศรัทธาในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือโชคลางอย่างให้ความสำคัญ

ด้วยนิยามดังกล่าวมานี้สามารถสรุปได้ว่า ชนบท หมายถึง ชุมชนที่อยู่รวมกัน มีพื้นที่กว้างขวาง ใกล้ชิดธรรมชาติ แต่มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ให้ความสำคัญกับระบบครอบครัว ด้านวิถีชีวิตของผู้คนมักสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อีกทั้งยังมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และความศรัทธาในด้านของศาสนาที่เด่นชัด

จากที่กล่าวมาในหัวข้อนี้จะช่วยปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจความหมายตลอดจนความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของความเป็นโลกาภิวัตน์ ความเป็นเมือง ทุนนิยม รวมถึงความเป็นชนบท กับการเป็นท้องถิ่น ซึ่งสัมพันธ์กับการนำเสนอภาพท้องถิ่นในแบบเรียนฯ จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นว่าท้องถิ่นที่ปรากฏในแบบเรียนมิได้นิยามตนเองในระดับของความเป็นชาติที่ได้รับผลกระทบจากโลกาภิวัตน์วัฒนธรรม แต่หากเป็นสังคมชนบทที่มีปฏิสัมพันธ์ทางความหมายกับสังคมเมือง ซึ่งโดยตัวสังคมเมืองมีส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายต่อไปในส่วนก่อนการวิเคราะห์ประกอบตัวอย่างในบทที่ 4

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นนิยมและวัฒนธรรมไทย

ในส่วนจะเป็นการสำรวจการศึกษาที่นำเสนอแนวคิดท้องถิ่นนิยมโดยใช้กลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม เพลง ประเพณี รายการโทรทัศน์ หรือสื่อซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นที่สำคัญในการศึกษาอุดมการณ์ เนื่องจากอุดมการณ์เป็นการถ่ายทอดและซึมซับผ่านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มงานวิจัยที่คัดเลือกมาเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมมี 3 เรื่อง ได้แก่ งานวิจัยของ ธนิกาญจน์ จินาพันธ์ (2552) ที่ใช้กลุ่มข้อมูลประเภทเรื่องสั้น งานวิจัยของปิยนงค์ แสนสิงห์ (2557) ที่ใช้กลุ่มข้อมูลปกิณกคดีของชาวบ้าน และงานวิจัยของอภิรักษ์ ชัยปัญหา (2565) ที่ใช้กลุ่มข้อมูลนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ธนิกาญจน์ จินาพันธ์ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง โลกาภิวัตน์วัฒนธรรม : สื่อกับท้องถิ่นนิยมในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย โดยอธิบายว่าสื่อในกระแสโลกาภิวัตน์ เช่น โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ และอินเทอร์เน็ต ได้มีอิทธิพลเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่าในงานวรรณกรรมช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2550 ได้แสดงภาพสังคมท้องถิ่นที่ดูไร้ชีวิตชีวาในงานวรรณกรรม อันเป็นผลมาจากวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาในสังคมไทย โดยสื่อกระแสใหม่จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาสู่ภาคท้องถิ่น

ปิยนงค์ แสนสิงห์ (2557) ได้ค้นคว้าเรื่อง ความเป็นท้องถิ่นนิยมในปกิณกคดีของนักปราชญ์พื้นบ้านจังหวัดอุบลราชธานีปราชญ์ชาวบ้าน ผลการวิจัยพบว่า ปกิณกคดีจำนวน 22 เรื่อง เป็นสิ่งช่วยสร้างแนวคิดในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ในด้านภาษา กับวิถีชีวิต ที่มีวิธีการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นสืบทอดกันมาจากปราชญ์พื้นบ้าน และมีการยอมรับเรื่องค่านิยมในสังคมปัจจุบัน ที่พร้อมปรับตัวรับเอาสิ่งใหม่ในสังคมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง แต่ยังคงรักษาความเป็นรากเหง้าของพื้นถิ่นสู่การสร้างอัตลักษณ์เฉพาะตัวขึ้นมาเพื่อไม่ให้ปกิณกคดีหายไป

อภิรักษ์ ชัยปัญหา (2565) ศึกษาตัวละครเอกหญิงกับสำนักท้องถิ่นนิยมในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ชลบุรี ของปิยะพร ศักดิ์เกษม จากการศึกษาตัวละครเอกหญิงกับสำนักท้องถิ่นนิยมในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ชลบุรี ของปิยะพร ศักดิ์เกษม ทั้ง 3 เรื่องคือ ไนวาร์วัน ตะวันเบิกฟ้า และขอบฟ้าราตรี มีการสร้างตัวละครเอกหญิง 3 ตัว คือแม่วัน ตะวันวาด และ ฉฎา เพื่อเป็นตัวแทน

ของผู้ที่รักและหวงแหนท้องถิ่นชลบุรี โดยตัวละครทั้งสามได้แสดงการสำนึกรักในความเป็นท้องถิ่น ชลบุรีไปสู่ผู้อ่าน เสนอให้เห็นถึงความสำคัญของอดีตที่ผ่านมาของชุมชน ที่เนื้อหาของเรื่องได้ส่งต่อการสำนึกรักถิ่นเกิด และผลกระทบที่น่าเศร้าของการเปลี่ยนแปลงสังคมจังหวัดชลบุรี สู่อารมย์รักษา ให้ชลบุรีกลับมาเหมือนครั้งอดีต โดยเรื่องทั้งหมดได้เป็นการส่งเสริมความเป็นท้องถิ่นนิยม ผ่านสำนึกรักในท้องถิ่นชลบุรีสู่ผู้อ่านในต่างพื้นที่

งานวิจัยกลุ่มนี้เป็นการใช้กลุ่มข้อมูลทางวรรณกรรมในฐานะพื้นที่แสดงออกของความเป็นท้องถิ่นนิยมโดยนำเสนอผ่านเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมไม่ว่าจะเป็นผ่านองค์ประกอบอย่าง ตัวละคร ผ่านสื่อที่ปรากฏในวรรณกรรม หรือค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรมที่สอดแทรกอยู่ในเรื่องเล่าท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเป็นสื่อสำคัญในการส่งต่อแนวคิดท้องถิ่นนิยมในสังคม

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทเพลง ศิลปะการแสดง และรายการโทรทัศน์ เป็นงานวิจัยที่นำท้องถิ่นนิยมไปศึกษากับกลุ่มข้อมูลหลากหลายซึ่งสามารถเข้าถึงผู้คนได้ในวงการ ตัวอย่างงานวิจัยมี ดังนี้

พรเทพ เสง (2562) ได้ศึกษาเรื่อง พลังอีสานชาวดยุคโซเซียลฯ จากงานวิจัยพบว่าปัจจุบัน เพลงลูกทุ่งอีสานที่มีสำเนียง เสียงท้องถิ่นอีสาน ที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากเช่นเพลง เต่างอย อ่อมกฮวกไปฝากป่า และบักแดงโม โดยมีผู้ฟังที่ไม่ว่าอยู่ในพื้นที่เมือง ชนบท หรือไม่ได้เป็นคนพื้นถิ่นที่มีสำเนียงอีสาน ก็มีการฟัง และร้องเพลงลักษณะนี้กันมากขึ้น ได้เห็นถึงผู้ฟังที่หลากหลายในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม ที่ก่อเกิดเป็นกระแสท้องถิ่นนิยมอีสานในสังคมไทย ผ่านสื่อโซเซียลมีเดียที่ได้รับความนิยมโดยทั่วไป

พิมพ์ชญา พักเปี่ยม (2562) ได้ศึกษารายการเกมโชว์กับพลังท้องถิ่นนิยมในประเทศไทย พบว่ารายการเกมโชว์ในปัจจุบัน เป็นพื้นที่สำคัญที่ช่วยเสนอการแสดงวัฒนธรรมชุมชน หรือการแสดง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่แสดงถึงตัวตนของความเป็นท้องถิ่นชุมชนผ่านรายการสู่ผู้ชมที่ต่างวัฒนธรรม โดยในกลุ่มตัวอย่างจากรายการกิกิคู่สงครามเพลงเงินล้าน ที่มีการเฟ้นหานักร้อง และกลุ่มกองเชียร์ในหลายจังหวัดมาเพื่อแข่งขัน เพื่อแสดงศักยภาพด้านการนำเสนอความเป็นท้องถิ่นผ่านการแข่งขัน ร้องเพลง

ฉัญลักษณ์ มูลสุวรรณ (2565) ได้ศึกษาเรื่อง ฟ็อนกลองยาว : นาฏยลักษณ์และการประยุกต์ การแสดงพื้นบ้านอีสานในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นนิยม ผลการวิจัยพบว่าการประกวดแข่งขันกลอง ยาว ได้เป็นการต่อยอดความสามารถของวัฒนธรรมชุมชน ที่เกิดการคิดใหม่ทำใหม่ มีการประยุกต์ นำเอาศิลปะพื้นบ้านมาพัฒนาสู่การแสดงการฟ็อนกลองยาว โดยมีการออกแบบดนตรี ทำฟ็อน เครื่องแต่งกาย ที่สัมพันธ์กับ วิถีชีวิต การเลียนแบบสัตว์ ทำฟ็อนจากธรรมชาติ และทำฟ็อนแบบ วัฒนธรรมอีสานเดิมมาผสมผสานให้มีความแปลกใหม่ กลายเป็นการสร้างเอกลักษณ์จากต้นทุน ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม

จากข้อมูลจะเห็นว่าแนวคิดท้องถิ่นนิยมยังถูกนำไปใช้ศึกษาในกลุ่มข้อมูลที่เป็นสื่อสมัยใหม่ กล่าวคือ บทเพลงที่สามารถขับเน้นและสร้างกระแสความนิยมท้องถิ่นซึ่งอาศัยสื่อสังคมออนไลน์หรือ โซเชียลมีเดียเป็นปัจจัยสำคัญ เช่นกันกับรายการเกมโชว์ที่ช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีนัยยะ สำคัญ หรือแม้แต่การฟ็อนกลองยาวซึ่งหากมองแบบแยกขาดจากบริบท ฟ็อนกลองยาวอาจเป็นเพียง ประเพณีหรือการละเล่น แต่เมื่อพิจารณาร่วมกับบริบทการจัดกิจกรรมการประกวดแข่งขันแล้ว การฟ็อนกลองยาวก็จะกลายเป็นการส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ไม่เพียงสามารถปลูกจิตสำนึกของ ผู้คนในท้องถิ่น หากยังดึงดูดผู้คนต่างถิ่นให้เล็งเห็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้ด้วย งานกลุ่มนี้จึงแสดงให้เห็นว่าแนวคิดท้องถิ่นนิยมได้แทรกซึมผ่านหลากหลายมิติรอบตัวและเชื่อมโยงกับการแปรรูป วัฒนธรรมเป็นสินค้าได้อย่างลงตัว

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น นอกจากจะพบการใช้แนวคิดท้องถิ่นนิยมในส่วนของ วัฒนธรรมแล้ว ยังน่าสนใจอย่างยิ่งปรากฏการนำแนวคิดท้องถิ่นนิยมไปศึกษาในด้านของการท่องเที่ยว และการแปรรูปทุนทางวัฒนธรรมเป็นสินค้า จะขอยกตัวอย่างงานวิจัยที่น่าสนใจ 2 เรื่อง ได้แก่

เรื่องแรกงานวิจัยของ ปรัชกร วันทา (2563) เรื่อง การพัฒนาที่พักประเภทโรงแรมใน อุตสาหกรรมไมซ์ (MICE) ภายใต้แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localization): กรณีศึกษา ฮอริซัน วิลเลจ รีสอร์ท จังหวัดเชียงใหม่ จากการให้ความหมายตามแนวคิดท้องถิ่นนิยมของพัฒนา กิตติอาสา ซึ่งเป็น ปฏิบัติการทางเศรษฐกิจที่มีภาคท้องถิ่นเป็นสำคัญ พบว่าโรงแรมในอุตสาหกรรมไมซ์ โรงแรม ฮอริซัน วิลเลจ รีสอร์ท ได้นำเอาความเป็นท้องถิ่นพื้นเมืองล้านนามาเป็นจุดขายของโรงแรม ทั้งห้องพัก และ ห้องประชุมที่ตกแต่งด้วยศิลปะแบบล้านนา การแสดงเลี้ยงต้อนรับด้วยการฟ็อนรำ พร้อมกับมีอาคาร อเนกประสงค์ที่มีเอกลักษณ์ของล้านนาคือ หอคำทวิ เป็นการแสดงถึงแนวคิดท้องถิ่นนิยมที่กลายมา เป็นจุดขายต่อการสร้างธุรกิจโรงแรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

เรื่องที่สองคือ งานของ ศราวุฒิ วิสาพรม (2563) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์การกลายเป็นสินค้าของวัฒนธรรมล้านนาภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์ ประเทศไทย และท้องถิ่นนิยม ผลการศึกษาพบว่า กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมโลกกำลังรวมตัวกัน ได้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดกระแสท้องถิ่นนิยมภายใต้ระบบทุนนิยมขึ้น ทำให้ภาคท้องถิ่นเกิดการปรับตัวต่อการสร้างจุดขาย ให้อยู่ร่วมกับสังคมแบบโลกาภิวัตน์ได้ ดังเช่น ชันโตกของเชียงใหม่ ที่เป็นสิ่งมีแต่เดิมในวัฒนธรรมล้านนา แต่เมื่อมีระบบทุนนิยมเข้ามา ได้เกิดการนำเอาชันโตกมาสร้างเป็นธุรกิจในรูปแบบการจัดเลี้ยง อีกทั้งในด้านสถานที่สมัยใหม่ เช่น ห้างสรรพสินค้า สนามบิน และโรงแรม ในเชียงใหม่ ได้มีการนำเอาเอกลักษณ์ของความเป็นล้านนา มาสร้างหรือตกแต่งให้กลายเป็นจุดขายที่แสดงวัฒนธรรมเฉพาะตัวอย่างชัดเจน ดังเช่น บ้านม่อนฝ้าย กาดเมือง และกาดหลวงแอร์พอร์ต

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นความเป็นท้องถิ่นนิยมในการแสดงความเป็นตัวตนของภูมิปัญญา ประเพณี และวัฒนธรรม ในแบบเฉพาะถิ่นที่ผสมผสานกับสังคมโลกาภิวัตน์ แสดงถึงการยกตัวตนของท้องถิ่นให้มีบทบาทในสังคมโลกาภิวัตน์ที่กำลังทำให้สังคมไทยมีรูปแบบเดียวกัน และวัฒนธรรมเดียวกัน แต่ถึงกระนั้นความเป็นท้องถิ่นนิยมมิใช่เพียงอยู่ได้ด้วยการแสดงออกหรือการอนุรักษ์ที่เข้มแข็งของชุมชนเพียงเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงการปรับตัว และใช้ประโยชน์จากความเป็นสมัยใหม่เพื่อการสร้างตัวตน และเอกลักษณ์ทางประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมที่ผสมผสานความเป็นสิ่งใหม่จากกระแสโลกาภิวัตน์มาเป็นจุดขายของท้องถิ่นขึ้นมาอย่างมีนัยยะสำคัญ

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียน

จากการสืบค้นข้อมูลพบว่ามีผู้ศึกษาการนำเสนออุดมการณ์ในแบบเรียนจำนวนมาก ซึ่งสามารถแบ่งการศึกษาอุดมการณ์ ในแบบเรียนได้เป็นสองกลุ่มคือ การศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียนรายวิชาภาษาไทย และการศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียนรายวิชาอื่น

2.4.1 การศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียนรายวิชาภาษาไทย

นุชจรี ใจเก่ง (2551) ได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับความเป็นชาติในแบบเรียนภาษาไทยตั้งแต่ พ.ศ.2414 - 2533 จากผลการศึกษาพบว่า แบบเรียนภาษาไทยในแต่ละยุคสมัยได้ถ่ายทอดเนื้อหาที่แสดงถึงความเป็นชาติไทยให้แก่ผู้เรียน ผ่านการสร้างเรื่องราว และตัวละครสมมติ ที่ผลิตซ้ำเป็นภาพจำให้ผู้เรียนได้ซึมซับอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งมีผลต่อวิถีคิด และการให้ผู้เรียนใช้ชีวิตตามที่เนื้อหาของแบบเรียนปลูกฝัง ดังเช่น ในแบบเรียนภาษาไทยชุด “มานะ มานี ปิติ ชูใจ” ที่นำเสนอเนื้อหาเรื่อง

สังคมในอุดมคติ เป็นสังคมที่มีแต่ความสงบสุข ผู้อยู่อาศัยรักใคร่ปรองดอง และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยภาพจากเนื้อหาที่เสนอต่อผู้เรียนเช่นนี้ จะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนมองสังคมในความเป็นจริงขัดกับสังคมในแบบเรียน

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ได้ศึกษาอุดมการณ์ในบทอ่านจากแบบเรียนวิชาภาษาไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2503 - 2544 ที่ศึกษาด้านภาษากับอุดมการณ์โดยมองว่าภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารอุดมการณ์ ผลจากการศึกษาพบว่าแบบเรียนมีการสื่อสารอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ภาครัฐพึงประสงค์ไปยังผู้เรียนผ่านกลวิธีทางภาษา เช่น การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้ประโยคแสดงเหตุผล การสร้างประโยค และการใช้น้ำเสียงในข้อความเพื่อทำให้ผู้เรียนมีมุมมองที่คล้อยตาม โดยภาษาที่ใช้แบบเรียนได้แทรกอยู่ในเนื้อหาที่เป็นส่วนสำคัญในเรื่องการปลูกฝังอุดมการณ์ที่รัฐต้องการ ดังเช่น อุดมการณ์ประเทศไทย อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ และอุดมการณ์ประชาธิปไตย เป็นต้น

สันติ เล็กสกุล (2562) ศึกษาเรื่อง แบบของ “คนดี” ในแบบเรียนภาษาไทยระดับ ประถมศึกษา ผลการศึกษาพบว่าภาครัฐได้ใช้แบบเรียนในการปลูกฝังอุดมการณ์ของความเป็นคนดี มีการถ่ายทอดลักษณะของคนดีในอุดมคติผ่านการสร้างรูปแบบตัวละคร ให้มีลักษณะของคุณสมบัติที่มีการดำเนินชีวิตที่มีความคิดอย่างมีเหตุมีผล มีการสร้างรูปแบบลักษณะให้เป็นตัวแทนเยาวชนในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านแบบเรียนนำไปเป็นต้นแบบ

จะเห็นได้ว่าการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอุดมการณ์ในแบบเรียนในกลุ่มนี้ มีทั้งการใช้กรอบแนวคิดด้านภาษา การศึกษาเฉพาะเจาะจงบางเนื้อหา ตลอดจนการศึกษาในเชิงความเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ว่าจะด้วยกรอบแนวคิดแบบใด ก็ต่างแสดงให้เห็นบทบาทของแบบเรียนในฐานะเครื่องมือสื่อสารอุดมการณ์และความคิดบางอย่างให้แก่ผู้เรียน ซึ่งยืนยันถึงบทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์กับแบบเรียนอย่างชัดเจน

2.4.2 การศึกษาวาทกรรมและอุดมการณ์ในแบบเรียนรายวิชาอื่น

การศึกษาแบบเรียนในรายวิชาอื่นส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นที่รายวิชาสังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ และหมวดวิชาหน้าที่พลเมือง กรอบแนวคิดที่ใช้ประกอบด้วยแนวคิดวาทกรรมและอุดมการณ์ เนื่องจากอุดมการณ์เป็นกลไกหนึ่งที่ทำหน้าที่กำหนดวาทกรรม และขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่ค้ำจุนอุดมการณ์ให้ดำรงอยู่ได้ ซึ่งวาทกรรมและอุดมการณ์ที่ปรากฏเป็นงานศึกษาจะมุ่งเน้นที่ความเป็นชาติและความเป็นไทย งานศึกษาที่น่าสนใจ ได้แก่ การวิเคราะห์วาทกรรมชาตินิยมไทยใน

แบบเรียนสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์ ของ สิทธิชัย สุขคะตะ และณัฐวิทย์ บุนนาค (2558) ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์ของระดับประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 ภาครัฐได้สร้างเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นชาตินิยมไทยผ่านเนื้อหาที่เชิดชูเชื้อชาติ ความสามัคคี ความฉลาดทางเชื้อชาติ การรู้จักปรับตัว และการเสียสละ ในด้านที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ จะเน้นที่ความสามารถที่จะรักษาความเป็นเอกราชของชาติ การสร้างคุณประโยชน์ด้านที่ดินทำกิน ทางการเกษตร และการเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนด้านค่านิยมทางวัฒนธรรมจะเน้นที่การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยควบคู่ไปกับการอ้างพระพุทธรศาสนา ส่วนในด้านภาคปฏิบัติทางวาทกรรม แบบเรียนเหล่านี้ได้มีการเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว ไม่เน้นให้ความสำคัญกับเชื้อชาติอื่น สถาบันอื่น และวัฒนธรรมอื่น ซึ่งขัดกับสภาพสังคมไทยในความเป็นจริงที่มีความหลากหลายทางกลุ่มเชื้อชาติ การเคารพสถาบันที่แตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเจตจำนงของภาครัฐที่มุ่งเน้นเนื้อหาในด้านเดียว เพื่อใช้ปลูกฝังค่านิยมต่อความเป็นชาติไทยสู่ผู้อ่าน

ผลการศึกษาของงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงถึงการนำเสนอความไม่หลากหลายทางวัฒนธรรม ผ่านแบบเรียน คือ งานของทีชานนท์ ชุมแวงวาปี (2561) ใน *วาทกรรมทางวัฒนธรรม* และ *“ความไม่หลากหลายทางวัฒนธรรม” ในหลักสูตรและแบบเรียนสังคมศึกษา* ผลการศึกษาพบว่า วาทกรรมที่ปรากฏในหลักสูตรวิชาสังคมศึกษามีความเด่นชัดในด้านเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นผลมาจากบริบทของเนื้อหาในหลักสูตรปัจจุบันที่ถูกสร้างและสนับสนุนค่านิยมความเป็นไทย ผ่านเนื้อหาเรื่องยุคของการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ การต่อสู้กับจักรวรรดินิยมตะวันตก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ และการจัดระเบียบการปกครองเพื่อทำให้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีความสำนึกรักในความเป็นไทย อีกทั้งวาทกรรมความเป็นไทยดังกล่าว ยังถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในแต่ละยุค เพื่อใช้ในการสร้างอุดมการณ์ความเป็นไทยจากแบบเรียนขึ้น

ณัทธนัท เลี้ยวไพโรจน์ (2561) ได้ศึกษา *“จินตกรรมชาติไทย” ในแบบเรียนสังคมศึกษา ทศวรรษที่ 2500-2560* ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าแบบเรียนสังคมศึกษาเป็นเครื่องมือทางอำนาจของรัฐที่มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนไทยที่พึงประสงค์ของรัฐ แม้แบบเรียนสังคมศึกษาจะเกิดขึ้นต่างยุคสมัยกันแต่กลับผลิตซ้ำเรื่องราวและวาทกรรมสถาบันหลักของชาติ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ แบบเรียนจึงสัมพันธ์กับการสร้างชุมชน จินตกรรมชาติ เพราะความรู้ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านแบบเรียนกลายเป็นวาทกรรมที่หล่อหลอมให้ผู้เรียนเป็นคนไทยตามแบบแผน เกิดสำนึก ความรู้สึก ความภูมิใจ และความหวงแหนในความเป็นไทย

นอกเหนือจากการใช้กรอบแนวคิดด้านวาทกรรมแล้วยังปรากฏการการศึกษาทฤษฎีทางภาษาที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์ ในแบบเรียนรายวิชาสังคมศึกษาเช่นกัน คือ งานของปิยธิดา นามโคตร (2563) เรื่อง *ทฤษฎีทางภาษาและอุดมการณ์ความเป็นพลเมือง การศึกษาจากหนังสือเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมือง ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551* ผลจากการศึกษาพบว่า แบบเรียนมีบทบาทในการถ่ายทอดอุดมการณ์ไปสู่สังคมแบบวงกว้างผ่านทฤษฎีทางวาทวิทยา เช่น ด้านการใช้คำศัพท์ที่แสดงถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านคำเรียกขาน ด้านการอ้างอิงถึงส่วนใหญ่ ด้านการแสดงเหตุและผล และด้านการใช้เสียงที่หลากหลาย ส่วนในด้านทฤษฎีทางวาทวิทยา ได้ใช้รูปภาพเพื่ออธิบายให้เห็นแบบเป็นที่ประจักษ์ ต่อตัวอย่างหน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้เรียน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อการปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองที่ดี

นอกจากนี้ยังพบการศึกษาในภาพรวมทั้งด้านช่วงเวลาและกลุ่มข้อมูล กล่าวคือ พบการศึกษาที่ใช้แบบเรียนรายวิชาสังคมศึกษา หมวดหน้าที่พลเมือง และแบบเรียนรายวิชาภาษาไทย ดังในงานของ นฤมล นิมนวล (2559) ที่ศึกษา *การเมืองในแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาของไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2503 – 2551* ผลการศึกษาพบว่า การกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรและแบบเรียนของไทยในแต่ละยุคสมัย ภาครัฐมีความพยายามในการใช้แบบเรียนสอดแทรกเรื่องการเมืองผ่านเนื้อหา โดยเนื้อหาในแบบเรียนได้กลมกลืนและอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับพลเมือง ที่สอดคล้องกับการเมืองการปกครองในแต่ละช่วงสมัย

งานวิจัยชิ้นสุดท้ายที่ขอยกมากล่าวถึงก็คือ *อุดมการณ์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาตอนต้น* ของ ไอลดา กลิ่นอ่อน (2563) ที่ศึกษาอุดมการณ์และทฤษฎีทางภาษาที่ใช้สื่ออุดมการณ์ในแบบเรียน ผลการศึกษาพบว่า อุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในหนังสือเรียนสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากค่านิยมในสังคมไทยหลายประการ ได้แก่ ค่านิยมชายเป็นใหญ่ ค่านิยมความอาวุโส และค่านิยมการใช้ภาษาอังกฤษแบบเจ้าของภาษา อีกทั้งอุดมการณ์ที่สื่อผ่านแบบเรียนได้ส่งผลต่อระบบความคิดความเชื่อของผู้อ่านที่หมายรวมถึงสังคมไทยทั้งหมด จากการผลิตซ้ำและประกอบสร้างความเป็นเด็ก และผู้ใหญ่ เพศชาย และเพศหญิง ที่ต้องมีลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่ภาครัฐกำหนดไว้ จากงานวิจัยชิ้นนี้จะเห็นว่าความพยายามของรัฐที่จะถ่ายทอดอุดมการณ์เพื่อผลิตพลเมืองที่พึงประสงค์ ได้แทรกซึมผ่านรายวิชาที่หลากหลายไม่เพียงแต่เฉพาะรายวิชาภาษาไทย แต่ยังรวมถึงรายวิชาภาษาต่างประเทศ ซึ่งที่จริงแล้วผู้เรียนควรจะได้เรียนรู้และศึกษาวัฒนธรรมตลอดจนวิถีคิดของเจ้าของภาษาอย่างสำคัญ

ประเด็นเรื่องอุดมการณ์ในแบบเรียนจากการสืบค้นเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ สามารถเห็นได้ว่าแบบเรียนในวิชาแขนงต่าง ๆ เป็นสื่อที่ใช้ถ่ายทอดอุดมการณ์บางอย่างเพื่อให้เกิดการสร้างคนในลักษณะอันพึงประสงค์ที่ภาครัฐต้องการ ผ่านการใช้วาทกรรม และการสื่อความหมายผ่านเนื้อหาของแบบเรียนที่เป็นการสร้างอุดมการณ์ไปสู่ผู้อ่านอย่างมีนัยยะสำคัญ

จากการศึกษาข้อมูลในด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ จะเห็นได้ว่าแม้จะมีการศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียนมาก่อนหน้านี้ แต่ต่างก็มุ่งเน้นที่ความเป็นชาติและความเป็นไทยอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งแตกต่างกับงานวิจัยนี้ที่จะเน้นศึกษาอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบทอ่านจากแบบเรียนราย วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 แม้โดยหลักการแนวคิดท้องถิ่นนิยมจะเป็นปฏิกิริยาโต้กลับกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 แต่การเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 มีอิทธิพลสำคัญต่อการกลับไปให้ความสำคัญกับท้องถิ่นในฐานะพื้นที่ทำกินและแนวทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายในเมือง ด้วยเหตุนี้แบบเรียนรายวิชาภาษาไทยซึ่งได้รับการปรับปรุงในช่วงเวลาดังกล่าวจึงน่าจะได้รับอิทธิพลจากกระแสท้องถิ่นนิยมในเวลานั้น ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงบริบททางสังคมในบทต่อไป

บทที่ 3
บริบทสังคมไทย กับ ความเป็นท้องถิ่นนิยม
และอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในระบบการศึกษา

บทนี้จะกล่าวถึงบริบทของสังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2540 ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดกระแสท้องถิ่นนิยมในสังคมไทย และเป็นบริบทของการปรับปรุงแบบเรียนรายวิชาพื้นฐานวิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาแห่งชาติปี 2551 โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ

- 1) สังคมไทยในทศวรรษ 40 (พ.ศ. 2540 – 2549) ที่จะแสดงให้เห็นมูลเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจ ผลกระทบ ตลอดจนแนวทางแก้ปัญหาของภาครัฐ
- 2) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 อันจะให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะและความแตกต่างของหลักสูตรปี 2551 กับ หลักสูตรปี 2544 โดยเฉพาะในส่วนของรายวิชาภาษาไทย

3.1 สังคมไทยในทศวรรษ 40 (พ.ศ. 2540 – 2549)

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2540 – 2549 คือ การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในตอนต้นทศวรรษ ซึ่งวิกฤตดังกล่าวได้สร้างผลกระทบให้แก่ประเทศและประชาชนในวงกว้างโดยเฉพาะภาคธุรกิจ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้ภาครัฐต้องเร่งแสวงหาแนวทางที่จะเป็นทางออกให้แก่ประเทศและประชาชน ซึ่งในด้านหนึ่งคือ การส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสู้กับวิกฤตของประเทศ และการหันไปให้ความสำคัญกับท้องถิ่นหรือส่วนภูมิภาคมากขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

3.1.1 มูลเหตุของการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง

มูลเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งที่เกิดขึ้นในปี 2540 ได้มีประเด็นสำคัญที่อธิบายได้โดยข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย มีรายละเอียดดังนี้

- 1) การขาดดุลอย่างต่อเนื่องของบัญชีเดินสะพัด

ช่วงปี 2530 - 2539 เป็นช่วงที่ระบบเศรษฐกิจของไทยมีความเติบโตอย่างมาก แต่ด้วยการส่งออกของสินค้าไทยที่ลดลงอย่างรุนแรงในปี 2539 ทำให้เกิดการขาดดุลบัญชีสะพัดอย่างมากเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่วางปลายทศวรรษปี 2510

2) การมีหนี้สินกับต่างประเทศ

การเปิดเสรีทางการเงินของประเทศไทยที่หวังพึ่งเงินทุนจากต่างประเทศได้อย่างสะดวก ในช่วงระยะปี 2532 - 2537 ที่มีการกำหนดค่าเงินแลกเปลี่ยนไว้ที่ 25 บาทต่อดอลลาร์ แต่เนื่องจากภาครัฐได้อนุมัติให้ธนาคารต่าง ๆ จัดตั้งกิจการเกี่ยวกับทรัพย์สินต่างประเทศ ได้ทำให้เกิดการขยายตัวของระบบการเงินของประเทศที่ส่งผลต่อการเกิดหนี้ด้อยคุณภาพ (NPL) ขึ้นมากในสถาบันการเงิน และการกู้เงินจากสถาบันการเงินต่างประเทศเพื่อปล่อยกู้ให้กับธุรกิจในเมืองไทย เมื่อเข้าสู่ช่วงปี 2540 หนี้ต่างประเทศของไทยได้ถูกปรับสูงขึ้น อีกทั้งสถาบันการเงินส่วนใหญ่ของประเทศไทยไม่มีการบริหารความเสี่ยงต่ออัตราแลกเปลี่ยนเงิน จนทำให้เกิดการเป็นหนี้สินกับต่างประเทศอย่างมหาศาล

3) ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ กับสถานะแบบฟองสบู่

ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในประเทศไทยมีการขยายตัวเป็นอย่างมากจากช่วงปี 2530 - 2539 ที่ดิน ที่พักอาศัย และคูหาอาคารต่าง ๆ มีราคาสูงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลที่เกี่ยวพันจากเจ้าของธุรกิจได้กู้ยืมเงินจากต่างประเทศ และมีความสามารถในการระดมทุนในตลาดหลักทรัพย์ของประเทศเพื่อมาลงทุนได้โดยง่าย ทำให้ต่อมาผู้ที่ทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์มีจำนวนเพิ่มขึ้น พร้อมมีการสร้างแรงจูงใจต่อการชักชวนผู้คนมาลงทุนด้านที่ดิน อาคาร ที่กลายเป็นสิ่งทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ขึ้น

4) สถาบันการเงินไทยที่ไม่มีประสิทธิภาพ

ประเทศไทยได้เกิดปัญหาอย่างรุนแรงต่อความเชื่อมั่นของสถาบันการเงินในช่วงปลายปี 2539 ภาครัฐจึงต้องใช้อำนาจสั่งปิดบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ไปหลายแห่ง และนำกองทุนที่มีมาใช้ฟื้นฟูและพัฒนาสถาบันการเงิน (FIDF) ของธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) เพื่อนำมาช่วยเรื่องการเงินกับธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ที่ถูกปิดไป เพราะลูกหนี้ที่ทำการกู้ยืมไม่สามารถชำระหนี้ได้อีกต่อไป โดยเฉพาะในภาคธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ที่มีปัญหาเป็นอย่างมาก

5) การดำเนินนโยบายที่ขาดประสิทธิภาพ

การไม่เตรียมความพร้อมต่อการกำกับดูแลสถาบันการเงิน ทั้งการไม่เข้มงวดในด้านการเคลื่อนย้ายเงินทุน รวมทั้งไม่สามารถตรวจสอบความเหมาะสมของการปล่อยกู้ได้ รวมทั้งมีการใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่ จนทำให้เกิดความไม่แน่นอนของระบบการเงินและเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด

6) ค่าเงินบาทโดนโจมตี

นักลงทุนต่างชาติถือโอกาสจากระบบเศรษฐกิจของไทยที่มีปัญหาสะสมมาอย่างต่อเนื่อง เกิดการเก็งกำไรค่าเงินบาทจากนักลงทุนขนาดใหญ่ จากการจัดตั้งกองทุน Quantum Fund ที่บริหารโดยจอร์จ โซรอส (George Soros) พร้อมด้วยกลุ่มนักลงทุนที่มุ่งทำลายความเชื่อมั่นของค่าเงินบาทที่อาศัยความอ่อนแอทางเศรษฐกิจของประเทศ จากการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด และการมีหนี้สินกู้ยืมกับต่างประเทศ จนภายหลังธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีการประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ที่ทำให้เกิดเป็นวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งในปี 2540 ที่เกิดขึ้น

เห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นของวิกฤตเศรษฐกิจ เกิดขึ้นจากปัญหาเรื่องการเงิน การลงทุน และการขาดประสิทธิภาพของสถาบันการเงินในประเทศ ที่กลายเป็นชนวนสำคัญต่อการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ โดยแต่เดิมนั้นกรุงเทพมหานครมีลักษณะของสังคมเมืองใหญ่ที่แออัดไปด้วยหมู่ตึกอาคารสูงจำนวนมาก โรงแรมหรู อาคารสำนักงาน ที่อยู่อาศัย ที่ผุดขึ้นอย่างรวดเร็วจากการแข่งขันในภาคธุรกิจของนักลงทุนที่เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2518 (เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2566: 283 - 284)

ช่วงเวลาก่อนปี 2540 เศรษฐกิจและสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่สูงขึ้น ทำให้บทบาทของเมืองเพิ่มสูงขึ้นจากการเป็นพื้นที่รองรับความเป็นโลกาภิวัตน์อันดับแรกของประเทศ เศรษฐกิจและสังคมโดยรวมเปิดรับโลกภายนอกมากขึ้น ชาวชนบทจำนวนมากได้ถูกดึงดูดให้เข้ามาค้าแรงงานที่กรุงเทพฯ ทั้งสิ้น (เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2566: 283)

3.1.2 ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง

วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งในปี 2540 ได้กลายเป็นผลกระทบกับเมือง และระบบเศรษฐกิจในเมือง โดยตรง ในระยะแรกผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจกระจุกตัวอยู่เพียงในเขตเศรษฐกิจเมือง และเริ่มลามไปยังรอบนอกเมือง ทำให้ชนบทรับผลกระทบทางลบที่เกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจมากขึ้น เมื่อแรงงานที่เคยทำงานในเมืองได้อพยพกลับบ้าน ทำให้ภาคชนบทขณะนั้นต้องรับคนเพิ่มขึ้นอีกประมาณสองล้านคน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546: 516)

ภาพที่ 2 ตึกร้างสาทร ยูนิค ทาวเวอร์ ผลพวงจากวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ยูนิค ทาวเวอร์
ที่มา : <https://brandinside.asia/ghost-tower-in-sathorn/>

พิษเศรษฐกิจที่รุนแรง ทำให้ผู้คนผิดหวังกับโลกาภิวัตน์ ทำให้มีการคิดหาทางออกของปัญหา
ระดับชาตินี้ โดยมีนักวิชาการเรียกร้องภาครัฐให้ทำ “สงครามกู้ชาติ” เพื่อสร้างสังคมใหม่ จากชุมชน
ระดับล่างขึ้นไปให้เป็น “เศรษฐกิจที่เชื่อมโยงบูรณาการกับเรื่องสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หรือ
เป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม” ชื่น (เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2566: 367) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ได้
เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในเวลาต่อมา

ภาครัฐได้หาหนทางเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยการนำเอาการท่องเที่ยวมาเป็นทางออก
สำคัญ แคมเปญ Amazing Thailand (ททท.) ได้เกิดขึ้นเพื่อดึงให้ต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย

ภาพที่ 3 แคมเปญ Amazing Thailand (ททท.)

ที่มา : <https://www.mangozero.com/tom-yam-kung-studies-museum-siam/>

แคมเปญการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการเริ่มมองเห็นตัวตน ที่ให้ความสำคัญกับภาคท้องถิ่นอย่างเป็นทางการ จนนำไปสู่การผลักดันของภาครัฐต่อการริเริ่มโครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ OTOP ที่เกิดขึ้นในปี 2544 ทั่วประเทศ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง และนำเอาความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของชุมชนมาสร้างผลงาน และเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

ภาพที่ 4 “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ OTOP

ที่มา : <https://www.mangozero.com/tom-yam-kung-studies-museum-siam/>

ในด้านสื่อบันเทิง ภาพยนตร์ได้เป็นสื่อกระแสหลักของสังคมไทยในขณะนั้น ผลกระทบทางเศรษฐกิจทำให้ความเป็นท้องถิ่นนิยมกลายเป็นค่านิยมหลักที่ถูกถ่ายทอดลงในสื่อภาพยนตร์ ดังเช่น ภาพยนตร์เรื่อง นางนาก ภาพยนตร์ประวัติศาสตร์เรื่อง บางระจัน ภาพยนตร์จากวรรณคดีไทยเช่น เรื่อง ขุนแผน ปลาบู่ทอง ไกรทอง และพระอภัยมณี ซึ่งภาพยนตร์เหล่านี้ถูกสร้างในแนวย้อนยุคที่ขับเน้นเรื่องความเป็นไทย วัฒนธรรมไทย และการแสดงความสามัคคี ซึ่งเป็นนัยยะสำคัญที่แสดงออกถึงความเป็นท้องถิ่นนิยมอย่างเด่นชัดที่เกิดขึ้น (อิทธิเดช พระเพ็ชร ,2562 :179 -184)

ภาพที่ 5 ภาพจากภาพยนตร์เรื่อง นางนาก ปี พ.ศ. 2542

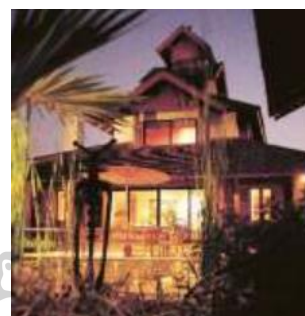
ที่มา : <https://www.prachachat.net/spinoff/entertainment/news-345885>

นอกจากนี้ในด้านสถาปัตยกรรมช่วงทศวรรษ 2540 ได้เกิดความนิยมในรูปแบบที่เรียบง่าย ทั้งอาคารสำนักงาน ห้างสรรพสินค้า และที่พักอาศัย ซึ่งแต่เดิมมีรูปแบบการก่อสร้างที่หรูหราฟุ้งเฟ้อ โดย ผุสดี ทิพทัส (2553) การได้อธิบายว่า เปลี่ยนแปลงของด้านสถาปัตยกรรมไทยที่เกิดขึ้นหลังปี 2540 มีลักษณะที่เน้นประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่เป็นหลัก เน้นความเรียบง่ายของภายนอก และภายในของ อาคาร อีกทั้งยังมีการผสมผสานลักษณะของความเป็นไทยพื้นถิ่นเข้ามาให้เป็นสถาปัตยกรรมแบบ ผสมผสานขึ้น จนทำให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวในสังคมไทยไป

ภาพที่ 6 อาคารไบหยก 2

ที่มา : <https://sites.google.com/site/centremallthailand/7-tuk-bi-hyk-2-baiyoke-sky>

ภาพที่ 7 บ้านริมใต้ สายธาร เชียงใหม่

ที่มา : http://www.alepaint.com/update_details.php?page

จะเห็นได้ว่าค่านิยมในสังคมไทยในทศวรรษ 2540 ดังที่กล่าวมาแสดงถึงการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งค่อนข้างชัดเจน ทั้งในด้านการท่องเที่ยว ด้านสื่อบันเทิง และด้านสถาปัตยกรรมที่เห็นได้ชัด ภาพรวมของบริบทสังคมไทยในทศวรรษ 2540 ได้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดท้องถิ่นนิยมอย่างเด่นชัด ทั้งการสร้างคุณค่า การให้ความสำคัญกับสังคมท้องถิ่นไทย จากภาครัฐ และภาคประชาชน ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นนิยมมากขึ้นอย่างเด่นชัด พร้อมทั้งภาครัฐมีการสนับสนุน และผลักดันความเป็นท้องถิ่นนิยม ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าภาครัฐสนใจ และเล็งเห็นหนทางในการแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจให้กลับมาดีได้ด้วยความเป็นท้องถิ่นนิยม

3.1.3 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับทางออกของสังคมไทย

จากบริบททางสังคมไทยในทศวรรษ 2540 สามารถเห็นได้ว่าวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งทำให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อความคิด และค่านิยมต่อภาคท้องถิ่นอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยจากความไม่แน่นอนของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์ ได้นำไปสู่การแก้วิกฤต

เศรษฐกิจครั้งนี้ด้วยแนวคิดเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ชื่อว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่มีการมุ่งเน้นการสร้างเศรษฐกิจกับภาคท้องถิ่นโดยตรง

1) หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องกับสังคมชนบท โดยจากการศึกษาเกี่ยวกับสังคมชนบทในแบบเรียน เศรษฐกิจพอเพียงได้กลายเป็นส่วนสำคัญที่เข้ามามีบทบาทต่อเนื้อหาในแบบเรียนอย่างเด่นชัด

เศรษฐกิจพอเพียง คือปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) พระราชดำริเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตแก่ราษฎรชาวไทยไว้เมื่อ 18 กรกฎาคม ปี 2517 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีใจความสำคัญคือ “ความพอมี พอกิน พอใช้” (ชมภารณ์ ศรีไสคำ, มปป.: 1) โดยแนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียงคือการตั้งอยู่บนพื้นฐานปฏิบัติ “ทางสายกลาง” และต้องมีคุณลักษณะสำคัญที่เรียกว่า “สามห่วง” ที่หมายถึง ความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ในส่วนสุดท้ายคือ “สองเงื่อนไข” ที่หมายถึง การมีความรู้ และมีคุณธรรม ที่เป็นดังพื้นฐานแนวปฏิบัติที่ก่อให้เกิดความรุ่งเรืองต่อสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงยังกลายเป็นรากฐานสำคัญให้กับ “เกษตรทฤษฎีใหม่” หรือการทำเกษตรแบบผสมผสาน ที่ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนดังนี้ (เว็บไซต์มูลนิธิชัยพัฒนา)

ขั้นที่ 1 การจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกินออกเป็น 4 ส่วน มีอัตราส่วน 30 (ขุดสระเก็บน้ำ) , 30 (ปลูกข้าว) , 30 (ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่) และ 10 (ที่พักอาศัย) ในพื้นที่ของตนเพื่อการพึ่งพาตนเองได้

ขั้นที่ 2 เกษตรกรรวมเป็นกลุ่ม หรือสหกรณ์ พร้อมจัดการดำเนินการด้าน การผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สุวีถีการ การศึกษา สังคม และศาสนา พร้อมกับการได้รับความร่วมมือจากส่วนราชการ องค์กรเอกชน และสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 3 เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงินจาก ธนาคาร หรือบริษัท มาช่วยในการลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต

แนวคิดนี้ได้กลายเป็นแนวทางที่จัดสรรขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมต่อเกษตรกรอย่างแท้จริง จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับภาคท้องถิ่นที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งมีการกล่าวไว้ในภายหลังว่าสังคมชนบทได้เป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเด่นชัดที่สุด (กองบรรณาธิการธรรมลีลา, 2552)

หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการมุ่งตรงสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับภาคท้องถิ่นอย่างตรงไปตรงมา เป็นดังรากฐานของการรู้จักพึ่งพาตนเองโดยอาศัยต้นทุนที่มี และการรู้จักร่วมมือร่วมใจกันของผู้คนในชุมชนที่นำไปสู่ความสามัคคีในแบบกลุ่มก้อน ที่แสดงถึงความกลมเกลียวและเข้มแข็งของสังคม

2) การเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งทำให้ผู้คนที่มุ่งหวังกับระบบทุนนิยมผิดหวังและล้มพังลง ซึ่งภายหลังได้มีการวิเคราะห์ว่าประเทศไทยยังไม่พร้อมต่อการรับมือกับโลกาภิวัตน์ เพราะยังไม่มี การรับมือต่อความเสี่ยงและผลกระทบที่เกิดขึ้นหากเกิดปัญหา โดยจากเหตุการณ์เดียวกันนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 (พระยศในขณะนั้น) ทรงแสดงความเห็นในพระราชดำรัสเนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 มีความว่า (เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2566: 283–367)

...การเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไป ทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แต่ครึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถอยู่ได้ แต่ท่านผู้ที่ชอบเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ อาจจะไม่ค่อยพอใจ ต้องถอยหลังเข้าคลอง จำต้องอยู่อย่างระมัดระวัง และต้องกลับไปทำกิจการที่อาจจะไม่ค่อยซับซ้อน นัก คือใช้เครื่องมืออะไรที่ไม่หรูหรา แต่อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นที่จะถอยหลังเพื่อก้าวหน้า ต่อไป ถ้าไม่ทำอย่างที่ว่านี้ก็จะแก้วิกฤตการณ์นี้ได้ยาก...

(ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546: 521)

ภายหลังการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ถูกใช้ช่วงปลายทศวรรษ 2540 ภาครัฐได้มีการนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้นำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศอย่างมีนัยยะสำคัญ (สำนักงานสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) ที่ส่งผลไปสู่การพัฒนา และให้คุณค่าต่อสังคมชนบทที่มีภาคการเกษตรเป็นธุรกิจหลักอย่างสำคัญ โดยใน

งานวิจัยของ เสริมศิริ นิลคำ และคมสัน รัตนะสิมากุล (2560 : 19-21) ได้อธิบายถึงการเผยแพร่แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อมวลชน มีรายละเอียดดังนี้

สื่อหนังสือพิมพ์ ได้เป็นสื่อที่นำเสนอเนื้อหาของเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับกิจกรรมที่เน้นการจัดทำโครงการของภาครัฐ หรือภาคเอกชน และรวมไปถึงการยกย่องบุคคลตัวอย่างที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นการดำเนินชีวิต

สื่อวิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อที่มีการนำเสนอในรูปแบบของการบรรยาย หรืออธิบายความหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ต่อกลุ่มอาชีพที่ต่างกัน เช่น เกษตรกร ค้าขาย และข้าราชการ โดยมีการนำเสนอในรูปแบบของข่าวที่เกี่ยวกับโครงการในพระราชดำริ ที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ผู้จัดรายการยังมีการนำบุคคลที่มีความรู้ หรือประชาชนทั่วไปที่ได้ใช้แนวคิดความพอเพียงมาร่วมพูดคุยกับผู้จัดรายการ เพื่อเป็นการแบ่งปัน และแนะนำการปฏิบัติตนให้ประสบผลสำเร็จจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินชีวิตต่อผู้ฟัง

สื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อหลักที่เผยแพร่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่องค์กรต่าง ๆ และชุมชนทั่วไป โดยองค์กรที่มีความสำคัญต่อการเผยแพร่แนวคิดนี้คือสถานศึกษา ที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเผยแพร่เป็นรายการสาระความรู้ สารคดี และรายการเกี่ยวกับการใช้ชีวิต

รูปแบบการเผยแพร่ส่วนใหญ่ ได้มีการอธิบาย และขยายความในเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อผู้ชมผู้ฟังให้เข้าใจได้ง่าย และทั่วถึง ในลักษณะของภาพตัวอย่างที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้โดยง่าย นอกจากนี้ แบบเรียนก็เป็นสื่อหนึ่งที่มีการนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาแทรกไว้อย่างมีนัยยะสำคัญเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กลายเป็นรากฐานของแนวคิดที่มุ่งตรงไปสู่ภาคท้องถิ่นโดยตรง ซึ่งมีความเชื่อมโยงในด้านเกษตรกรรม และความเชื่อมโยงของภาครัฐต่อภาคท้องถิ่นที่แสดงออกให้เห็นมากขึ้น เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับสังคมที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันต่อกระแสท้องถิ่นนิยม และเห็นถึงเจตนาของภาครัฐต่อการสนับสนุนแนวคิดท้องถิ่นนิยมที่นำไปสู่การสร้างเนื้อหาที่แทรกแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมไปสู่ผู้เรียนต่อไป

3.1.4 การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไทยหลังวิกฤติต้มยำกุ้ง

ประเทศไทยในทศวรรษ 2540 ได้อยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 – 9 ที่มีจุดมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจไปที่ประชาชน และภาคชนบทอย่างทั่วถึง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 กับ แนวคิดแบบองค์รวม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) มีแนวทางในการวางแผนเพื่อชี้ทิศทางการพัฒนาประเทศไปสู่อนาคตจากการพัฒนาแบบองค์รวม คือเน้นพัฒนาคน เป็นสำคัญ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ ด้วยความคาดหวังให้เกิดการพัฒนา อย่างยั่งยืน และคนไทยชาติได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงกัน แนวทางการพัฒนาดังที่กล่าว ได้กำหนดไว้ใน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เป็นการเน้นพัฒนาด้านผู้คน มีแนวคิดสำคัญต่อสังคมเมือง กับสังคมชนบทโดยตรง จากการเน้นนโยบายที่กระจายการพัฒนาในพื้นที่พัฒนาสูงสู่พื้นที่พัฒนาต่ำ ส่งเสริมสนับสนุนโครงการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนธุรกิจชุมชน โดยมีเนื้อหาที่กล่าวไว้เกี่ยวข้องว่า

“เพื่อให้ประชาชนทราบถึงแหล่งงานและสามารถหางานทำ ที่อยู่ใกล้บ้านตนเองในพื้นที่ชนบทได้ ตลอดจนสามารถทำ การผลิตผลทางการเกษตรได้อย่างสอดคล้องกับ ความ ต้องการของตลาดเพื่อเพิ่มรายได้ของตนเองให้สามารถยังชีพ อยู่ในภาคเกษตรกรรมชนบทได้โดยไม่ต้องย้ายถิ่นเข้ามาหา งานทำในเมือง”

(แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่แปด (2540 – 2544) : 14)

หากเมื่อวิเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้แล้ว จะ ทำให้เห็นได้ถึงความเกี่ยวข้องกับภาคชนบทโดยตรง จากการกล่าวถึง และมุ่งพัฒนาสังคมท้องถิ่นที่ เติ่นชัด โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านการพัฒนาศักยภาพของคน ที่เน้นการกระจายจำนวนประชากรที่กระจุกตัวในสังคมเมืองให้สามารถอยู่ในพื้นที่ถิ่นเกิดได้อย่างเหมาะสม พร้อมมีการพัฒนาด้านสติปัญญา และการพัฒนาฝีมือแรงงานให้เป็นคนที่มีคุณภาพตามเป้าประสงค์ที่ต้องการ

2) ด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของคน เป็นการเน้นการพัฒนาด้านสังคมความเป็นอยู่ในชุมชนที่นำเอาเรื่องของวัฒนธรรมอันดีมาเป็นการสร้างบทบาทในการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เป็นศักยภาพสำคัญ

3) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทั่วภูมิภาค และในชนบท ที่เน้นการกระจายโอกาสจากความเป็นโลกาภิวัตน์เข้าสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศมากขึ้น เพื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นได้รับความเท่าเทียมทางการพัฒนา และการกระจุกตัวของประชากรในเมือง

4) ด้านการส่งเสริมสมรรถนะทางเศรษฐกิจ ต่อการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิต ที่ได้เอาความเป็นวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชน ให้กลายเป็นความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

5) ด้านการเร่งฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ตามแผนพัฒนาฉบับนี้ได้มีการวางแผนจัดการที่จะเร่งนำเอาเอาความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติให้กลับมาดังเดิม โดยมีการวางแผนฟื้นฟูธรรมชาติทั่วประเทศ พร้อมกับการหาวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดจากผู้คน และภัยธรรมชาติ

จากการศึกษาข้อมูลพบว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544) มีแนวคิดที่มุ่งเน้นการกระจายตัวเพื่อเข้าหาสังคมชนบทโดยตรง มีจุดเน้นถึงการพัฒนาคุณภาพผู้คน การเพิ่มประสิทธิภาพทางสังคมด้วยเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เพื่อความทัดเทียมกันทั่วประเทศ

2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 กับ ทางสายกลางจากความพอเพียง

เมื่อสังคมไทยเข้าสู่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) การวางแผนการขับเคลื่อนประเทศด้วยเศรษฐกิจในช่วงนี้ได้มีการอัญเชิญแนวคิดปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ โดยการยึดหลักปฏิบัติทางสายกลาง การพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง สมดุล มีคุณภาพ และยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก โดยการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่

9 ภาครัฐได้วางแผนให้ทุกภาคส่วนเกิด “วิสัยทัศน์ร่วม” คือการสร้างการยอมรับร่วมกันในสังคม ที่ดำเนินนโยบายต่อเนื่องจากแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 ในด้าน แนวคิดที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ในทุกมิติที่พัฒนาไปพร้อมกันได้ (รวิพรรณ สาสิทธิ์, 2555)

แนวคิดสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วงทศวรรษ 2540 ที่เน้นความเป็นองค์รวมมากกว่าการเลือกแค่เพียงบางส่วน หมายถึง การมองเห็นและเพิ่มคุณค่าให้กับประชาชนทั่วไปมากขึ้น มองการพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศแบบกระจายความสำคัญสู่ท้องถิ่น มีใช้เร่งพัฒนาศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในเมืองหลวง อีกทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ยังมีจุดเน้นที่สำคัญอย่างเด่นชัดต่อการพัฒนาท้องถิ่น ด้วยการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ยกตัวอย่างเช่น

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ในยุทธศาสตร์แรกการบริหารจัดการที่ดี เป็นการส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและมีคุณภาพเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชน และมุ่งสร้างเครือข่ายชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ มีการดูแลซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างการดำเนินชีวิตที่มีจิตสำนึก โดยยึดทางสายกลาง ความพอเพียง มีคุณธรรม มีวินัย เหล่านี้ล้วนสอดคล้องกับแนวทางตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสิ้น

การมุ่งส่งเสริมบทบาทครอบครัวองค์กรทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัคร และสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ในยุทธศาสตร์ที่สอง การพัฒนาคุณภาพคน และการคุ้มครองทางสังคม ซึ่งใจความที่แสดงให้เห็นการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นคือการเสริมสร้างและปลูกจิตสำนึกในความรักชาติ และความเป็นไทยอย่างจริงจัง สนับสนุนและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนสำคัญต่อสำนึกความเป็นชาติ การแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจต้องเป็นไปพร้อมการปลูกจิตสำนึกของคนในชาติ และท้องถิ่นก็เป็นพลังในการขับเคลื่อนนี้

การสร้างเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูล เพื่อกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้เท่าเทียมกัน ในยุทธศาสตร์ที่สาม การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมือง ยุทธศาสตร์นี้สัมพันธ์โดยตรงกับความเป็นท้องถิ่น จากปัญหาทางเศรษฐกิจในปี 2540 แสดงให้เห็นว่าความเติบโตทางเศรษฐกิจที่กระจุกตัวอยู่ในเมืองหลวงไม่อาจสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนให้แก่ประเทศได้ การดำเนินนโยบายในยุทธศาสตร์นี้จึงมุ่งสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับฐานราก สร้างความมั่นคงทางรายได้ให้แก่คนในชนบท และพัฒนาการรวมกลุ่ม

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงพื้นที่ชนบทกับเมือง ซึ่งแสดงถึงการหันกลับไปให้ความสำคัญกับชนบทในฐานะรากของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

จากที่กล่าวมาเป็นเพียงบางส่วนของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ออนไลน์ :ช-ฎ) ที่น้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาประเทศ ได้แสดงถึงการมีทิศทางที่ให้ความสำคัญกับท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น หากเทียบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับที่ผ่านมา

ประเทศไทยในทศวรรษ 2540 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้งสองฉบับนี้ ได้ทำให้เห็นจุดเน้นเรื่องการพัฒนาสังคมไทยที่ไม่ใช่เพียงสังคมเมือง แต่ยังมีจุดเน้นที่มุ่งพัฒนาสังคมชนบท เพื่อให้เกิดความทัดเทียมระหว่างเมืองกับชนบท ที่มีการส่งเสริมด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับผู้คน ชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) ขณะเดียวกันการเริ่มต้นใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เป็นปีเดียวกับการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ จึงทำให้ไม่เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อแนวคิดจากแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 เท่าที่ควร อีกทั้งแนวคิดและนโยบายในแผนพัฒนา ฯ เหมือนจะเป็นไปเพื่อลดความแออัดในพื้นที่เมือง มากกว่าจะเป็นการจัดการและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งผิดกับการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ที่ภาครัฐผลักดันการพัฒนาประเทศตามแนวคิดเพื่อความยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมไทยอย่างเต็มรูปแบบ

จากการศึกษาสังคมไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งที่กล่าวมา จะเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อภาคท้องถิ่นหรือชนบทอย่างมีนัยยะสำคัญ ปฏิบัติทางสังคมที่เกิดขึ้นในทศวรรษนี้ได้ช่วยสนับสนุนความเป็นท้องถิ่นนิยมในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากความล้มเหลวทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงส่งผลให้สังคมหันกลับไปให้ความสำคัญกับท้องถิ่นและวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองซึ่งเป็นส่วนสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้แนวทางการแก้ปัญหาของภาครัฐที่สนับสนุนการพัฒนาและการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมโดยกำหนดไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ จึงส่งผลให้ท้องถิ่นนิยมเป็นอุดมการณ์สำคัญที่ได้รับการสอดแทรกไว้ในแบบเรียนซึ่งมีการปรับปรุงในช่วงเวลาดังกล่าวก่อนจะกำหนดใช้ในปี 2551 ดังจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

3.2 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2551

หลักสูตรการศึกษาคือการกำหนดรายวิชา และการจัดกิจกรรมที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดขึ้น เพื่อการจัดการศึกษาแก่นักเรียน โดยหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ได้เกิดขึ้นหลังการประกาศใช้แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ที่มีจุดเน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งหลักสูตรการศึกษาระดับนี้ยังถูกพัฒนามาจากหลักสูตรการศึกษาในปี 2544 ที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับภาคท้องถิ่นอย่างเด่นชัดขึ้น

3.2.1 หลักสูตรการศึกษา ปี 2544 สู่ หลักสูตรการศึกษาปี 2551

จากการศึกษาข้อมูลของสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2566 จาก <https://www.obec.go.th/>.) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ปรับปรุงจากหลักสูตรการศึกษาเดิมในเรื่องการกำหนดวิสัยทัศน์ การสร้างความชัดเจนของการทำหลักสูตร และการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ที่ให้ความสำคัญกับภาคท้องถิ่นนิยมโดยตรง

ภาพที่ 7 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ

แนวคิดการจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษา คือการมีจุดเน้นให้นักเรียนทุกคนเกิดการเรียนรู้ และสามารถดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมกับการเป็นคนเก่ง คนดี ให้สังคมไทยมีคุณธรรมด้วยการใช้ภูมิปัญญาผสมกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อีกทั้งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานยังมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และเป็นพลเมืองโลก ที่ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ที่เป็นจุดเน้นสำคัญที่ลูกสอตแทรกในเนื้อหาทุกวิชาเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551

หลักการสำคัญของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือการสร้างให้เป็นหลักสูตรที่เป็นต้นแบบของประเทศ ที่เน้นหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมถึงการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญาไทย และสิ่งแวดล้อม โดยหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 เป็นหลักสูตรเพื่อการศึกษาอย่างเสมอภาคที่ถูกใช้ทั่วประเทศที่เน้นเรื่องท้องถิ่นอย่างมีนัยยะสำคัญ

ภาพรวมของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 มีการเน้นถึง “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” และ “ความเสมอภาค” อย่างเด่นชัดในการปฏิบัติ หลักการ จุดมุ่งหมาย และสมรรถนะของผู้เรียน ที่สามารถเห็นถึงการให้ความสำคัญกับภาคท้องถิ่น ที่มีการนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาแทรกในเนื้อหาของบทอ่าน ที่สื่อถึงการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นเป็นหลักที่สอดคล้องโดยตรงกับทศวรรษ 2540 ที่ความเป็นท้องถิ่นนิยมมีแรงกระเพื่อมในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย

3.2.2 แบบเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที

แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 เป็นแบบเรียนที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน โดยแบบเรียนนี้ได้พัฒนามาจากแบบเรียนภาษาพาทีปี 2544 ที่มีลักษณะสำคัญดังนี้

เนื้อหาในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ได้มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาหลายส่วนในแบบเรียนภาษาไทยชุดภาษาเพื่อชีวิต จากหลักสูตรการศึกษาปี 2544 ที่ยังไม่เจาะจงเรื่องความเป็นท้องถิ่นนิยมในเนื้อหาอย่างเด่นชัด ขณะที่แบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

มีวางกรอบในการนำเสนอเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของแบบเรียน ที่ต้องการให้ผู้เรียนสำนึกถึงความสำคัญด้านความเป็นไทย ด้านวิถีชีวิต ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจพอเพียง และด้านพระราชกรณียกิจอย่างเจาะจง (ชนินทร์ ยอดหงส์ , 2563)

ภาพตัวอย่าง หนังสือแบบเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามการจัดทำหลักสูตรการศึกษาในปี 2544

ภาพที่ 8 ภาพตัวอย่าง แบบเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามการจัดทำหลักสูตรการศึกษาในปี 2544

ที่มา : <https://blog.startdee.com>

ภาพตัวอย่าง หนังสือแบบเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551

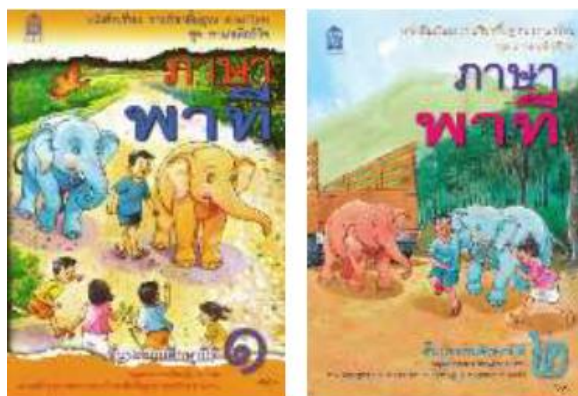
ภาพที่ 9 ภาพตัวอย่าง แบบเรียน รายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551

ที่มา : ภาษาพาที ป.5 จาก <https://thethaiger.com/th/news/827528/>

ที่มา : วรรณคดีลำนำ ป.5 จาก <https://anyflip.com/jvttk/dkth/basic>

ที่มา : ทักษะภาษา จาก <https://www.suksapunkalasin.net/product>

แบบเรียนภาษาพาทีในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 มีข้อแตกต่างกับแบบเรียนภาษาพาทีในหลักสูตรการศึกษาปี 2544 ในด้านการนำเสนอ ตั้งแต่รูปลักษณะภายนอกตัวเล่ม และในด้านเนื้อหา ที่ภาษาพาทีในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2544 มีเนื้อหาแบบเล่มเดียวจบในแต่ละระดับชั้น ในขณะที่แบบเรียนภาษาพาทีในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวต่อกันช่วงต้น คือ บทอ่านเรื่อง ไบโบก ไบบัว ที่มีเนื้อหาต่อเนื่องกันจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ความต่อเนื่องของเนื้อหาและเรื่องราวของตัวละครดังกล่าวมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนซึ่งเพิ่งเริ่มเรียนรู้ได้มีโอกาสคุ้นเคยกับเรื่องราวของตัวละครที่จะเติบโตไปพร้อมกัน ยิ่งไปกว่าบทอ่านเรื่อง ไบโบก ไบบัว ยังให้ตัวละครใช้ชีวิตในพื้นที่ชนบทหรือใช้ชีวิตอยู่ภายในท้องถิ่นของตนเองเป็นหลัก จึงเปรียบเสมือนการสร้างความรู้จักและความคุ้นเคยต่อวิถีชีวิตที่ผูกพันกับท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียน

ภาพที่ 10 ภาพตัวอย่างแบบเรียน รายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบโครงสร้างการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของหลักสูตรฯ ปี 2551 กับหลักสูตรฯ ปี 2544 แล้วจะพบว่า โครงสร้างหลักของการเรียนรู้ยังกำหนดไว้ไม่แตกต่างกันนัก ดังจะแสดงเปรียบเทียบในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบโครงสร้างหลักการเรียนรู้วิชาภาษาไทยระหว่างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

โครงสร้างหลักการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2544	โครงสร้างหลักการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551
ภาษาไทย	เรียนรู้อะไรในภาษาไทย
สาระที่ ๑ : การอ่าน มาตรฐาน ท ๑.๑ : ใช้กระบวนการอ่านสร้าง ความรู้สึกและความคิดไปใช้ ตัดสินใจ แก้ปัญหาและ สร้างวิสัยทัศน์ในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการ อ่าน	ภาษาไทยเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนจนเกิด ความชำนาญในการสื่อสาร การเรียนรู้ต้องมี ประสิทธิภาพ และเพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริง การอ่าน การอ่านออกเสียงคำ ประโยค การอ่านบทร้อยแก้ว คำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ การอ่านในใจเพื่อสร้างความเข้าใจ และการ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้จากสิ่งที่อ่าน เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบโครงสร้างหลักสูตรการเรียนรู้อาษาภาษาไทยระหว่างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 (ต่อ)

โครงสร้างหลักสูตรการเรียนรู้อาษาภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2544	โครงสร้างหลักสูตรการเรียนรู้อาษาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551
สาระที่ ๒ : การเขียน	การเขียน การเขียนสะกดคำตามอักขระวิธี
มาตรฐาน ท ๒.๑ : ใช้กระบวนการเขียน เขียนสื่อสาร เขียนเรียงความ ย่อความ และ เขียนเรื่องราวใน รูปแบบต่าง ๆ เขียนรายงาน ข้อมูลสารสนเทศ และ รายงาน การศึกษาค้นคว้าอย่างมีประสิทธิภาพ	การเขียนสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ การเขียน เรียงความ ย่อความ เขียนรายงานจาก การศึกษาค้นคว้า เขียนตามจินตนาการ เขียนวิเคราะห์ วิจัย และเขียนเชิง สร้างสรรค์
สาระที่ ๓ : การฟัง การดู และการพูด	การฟัง การดู และการพูด การฟังและดู
มาตรฐาน ท ๓.๑ : สามารถเลือกฟังและดูอย่างมี วิจารณญาณ และพูดแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึกในโอกาสต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณและ สร้างสรรค์	อย่างมีวิจารณญาณ การพูดแสดงความรู้ คิดเห็น ความรู้สึก พูดลำดับเรื่องราวต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล การพูดในโอกาสต่าง ๆ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการ พูดเพื่อโน้มน้าวใจ
สาระที่ ๔ : หลักการใช้ภาษา	หลักการใช้ภาษาไทย ศึกษารวมชาติและ
มาตรฐาน ท ๔.๑ : เข้าใจธรรมชาติของภาษาและ หลักภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงของภาษาและพลังของ ภาษา ภูมิปัญญาทางภาษา และรักษาภาษาไทย ไว้ เป็นสมบัติของชาติ	กฎเกณฑ์ของภาษาไทยการใช้ภาษาให้ ถูกต้องเหมาะสมกับโอกาสและบุคคล การ แต่งบทประพันธ์ประเภทต่าง ๆ และอิทธิพล ของภาษาต่างประเทศในภาษาไทย
มาตรฐาน ท ๔.๒ : สามารถใช้ภาษาแสวงหาความรู้ เสริมสร้างลักษณะนิสัย บุคลิกภาพ และความสัมพันธ์ ระหว่างภาษากับวัฒนธรรม อาชีพ สังคม และ ชีวิตประจำวัน	วรรณคดีและวรรณกรรม วิเคราะห์ วรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อศึกษาข้อมูล แนวความคิด คุณค่าของงานประพันธ์ และ เพื่อความเพลิดเพลิน การเรียนรู้และทำความเข้าใจ บทประพันธ์ของเด็กร่วม เพลง พื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของไทย ซึ่ง ได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องราวของสังคม ในอดีต และความงดงามของภาษา เพื่อให้ เกิดความซาบซึ้งและภูมิใจในบรรพบุรุษที่ได้ สั่งสมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน
สาระที่ ๕ : วรรณคดี และวรรณกรรม	
มาตรฐาน ท ๕.๑ : เข้าใจ และแสดงความคิดเห็น วิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่า และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง	

ตารางที่ 1 ตารางอ้างอิงข้อมูลหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2544

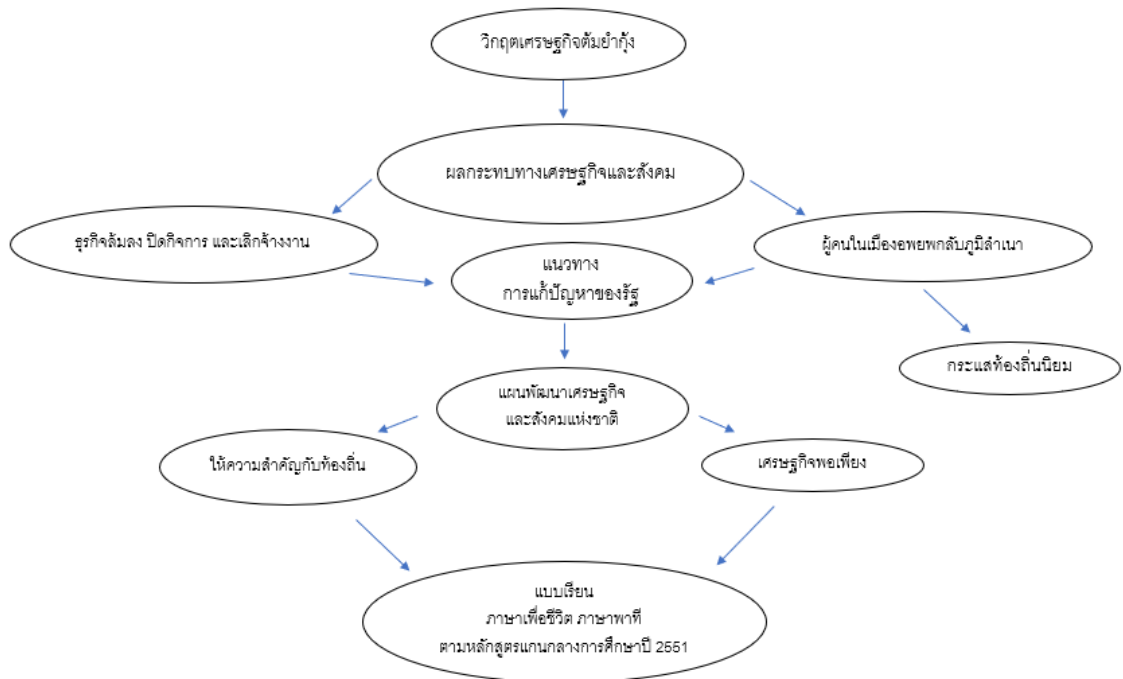
ที่มา : https://www.tungsong.com/e_Library/s-370.html

ตารางอ้างอิงข้อมูลหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

ที่มา : http://academic.obec.go.th/images/document/1559878925_d_1.pdf

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้นจะเห็นว่าสาระหลักและเนื้อหาของรายวิชาภาษาไทยในสองหลักสูตรนั้นไม่แตกต่างกัน ความแตกต่างที่สำคัญจึงอยู่ที่การจัดการเรียนรู้ การวัดผลการเรียนรู้ และการสอดแทรกเนื้อหาที่เท่าทันเหตุการณ์และความเป็นไปของประเทศ ซึ่งในที่นี้ก็คือการสอดแทรกอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมและสนองตอบแนวทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) โดยการสอดแทรกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์โดยละเอียดในบทที่ 4

วิกฤตเศรษฐกิจได้สร้างผลกระทบกับสังคมไทยโดยตรง กระแสท้องถิ่นนิยมในทศวรรษ 2540 มีอิทธิพลโดยตรงต่อสังคมไทยในหลายด้านดังกล่าวมาแล้ว รวมถึงการที่ภาครัฐจัดทำแผนการฟื้นฟูเศรษฐกิจด้วยการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นเป็นหลัก พร้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวปฏิบัติให้กับทุกภาคส่วนของสังคม ในด้านการศึกษาที่มีการแทรกแนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับท้องถิ่น และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนา ฯ โดยตรง เรื่องนี้ได้เป็นหลักฐานสำคัญต่อการนำเสนอเนื้อหาในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ที่แสดงถึงการพยายามปลูกฝังทัศนคติอันดีต่อท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียน ดังกล่าวมานี้สามารถสรุปเป็นแผนภาพอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบริบทสังคมกับการสร้างแบบเรียนได้ ดังนี้

ภาพที่ 11 สรุปรูปรับหลักสูตรไทยสู่แบบเรียน ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที

บทที่ 4

การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยม ในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

ดังที่กล่าวมาแล้วจากบทที่ 3 ว่าบริบทสังคมไทยในทศวรรษ 2540 มีอิทธิพลต่อการพัฒนา นโยบายการศึกษา และการสร้างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 โดยในบทนี้จะแสดงถึงเนื้อหา ที่ปรากฏในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตร แกนกลางการศึกษาปี 2551 ที่สร้างขึ้นโดยสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจหลังวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับท้องถิ่นหรือชนบทมากขึ้น รวมถึงการสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจ พอเพียงโดยใช้ท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งในการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในบทอ่านของ แบบเรียน กลวิธีสำคัญในการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นในแบบเรียนคือการใช้ภาพคู่ตรงข้ามระหว่าง ชนบทซึ่งเป็นตัวแทนของท้องถิ่นกับเมือง โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

- 1) มิติพื้นที่ที่แสดงถึงความขัดกันระหว่างชนบทที่อุดมสมบูรณ์กับภาพเมืองที่พัฒนา
- 2) มิติเศรษฐกิจซึ่งตอกย้ำถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันสามารถเกื้อกูลให้คนใช้ชีวิตอยู่ได้ ตรงข้ามกับสังคมทุนนิยมและการบริโภคในเมืองที่อาศัยเงินเป็นปัจจัยหลัก
- 3) มิติวัฒนธรรมที่ส่งเสริมภาพชุมชนที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามตรงข้ามกับ ความเป็นเมืองที่มีแต่ผู้คนต่างคนต่างอยู่

4.1 มิติพื้นที่: ชนบทอันอุดมสมบูรณ์กับเมืองแห่งการพัฒนา

เนื้อหาในบทอ่านได้เสนอภาพชนบทที่มีสภาพแวดล้อม บรรยากาศ ที่ให้คุณประโยชน์แก่ ผู้คนที่อาศัยอยู่ ผ่านการดำเนินเรื่องของตัวละครที่สร้างขึ้น จากการศึกษากลุ่มข้อมูลและสังเคราะห์ เป็นประเด็นเกี่ยวกับชนบท พบว่าภาพชนบทได้เสนอภาพความอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ใช้ชีวิต อย่างมีความสุข ผิดกับภาพของเมืองที่ไม่น่าอยู่ ดังละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 กินดีมีสุขที่ชนบท

เนื้อหาบทอ่านที่ให้ภาพของชนบทในด้านนี้ได้เสนอความเป็นความเป็นท้องถิ่นนิยมที่ผูกติด กับพื้นที่กล่าวคือ พื้นที่ชนบทในแบบเรียนได้รับการสร้างให้เป็นพื้นที่แห่งความอุดมสมบูรณ์ สามารถ ปลูกพืชผลที่สามารถใช้ประกอบอาหารและบริโภคได้ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่สุดของชนบท นอกจากนี้

ชนบทยังได้รับการบรรยายให้เห็นภาพความร่มรื่น สุขสงบ สนุกสนาน และความสนุกสนานที่เกิดขึ้นนี้ ก็อิงอาศัยอยู่กับกิจกรรมในพื้นที่ชนบท

1) ผืนดินแห่งผลผลิต

บทอ่านจากแบบเรียนฯ ได้เสนอภาพชนบทที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ เป็นความอุดมสมบูรณ์แบบถาวรให้กับผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นชนบทสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ด้วยผลผลิตจากสิ่งแวดล้อม ที่อยู่รอบตัว ดังตัวอย่าง

บ้านิดพาแม่เดินดูรอบบริเวณบ้านที่ปลูกต้นไม้เอาไว้
มีต้นสะเดา ต้นขี้เหล็ก ส่วนดอกไม้กลิ่นหอมก็มีหลายชนิด
เช่น ดอกแก้ว ดอกปีป ดอกกรรณิการิ์ ฯลฯ มีทั้งผลไม้ที่กินได้
ตลอด เช่น ชมพู ฝรั่ง ขนุน มะม่วง ฯลฯ ที่ริมรั้วบ้านิดปลูกไม้
ไว้กอใหญ่ รวมทั้งกล้วยน้ำว้า กล้วยไข่ และกล้วยหอม

(ครอบครัวพอเพียง, ป.5, 2561: 5) (ตัวอย่าง 1)

จากตัวอย่างที่ 1 เนื้อหาส่วนนี้ได้เสนอภาพพื้นที่อันกว้างขวางของบ้านบ้านิด พื้นที่บ้านพักอาศัยแวดล้อมไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้หลายชนิด จากบริเวณที่กว้างขวางสามารถทำอะไรได้หลายสิ่ง และเอื้อต่อการดำรงชีวิตได้โดยพึ่งพาธรรมชาติ อีกตัวอย่างคือ

พอถึงหน้ามะม่วงตากับพอ ช่วยกันสอยลงมาแจก
บ้านโน้นบ้านนี้ คนที่ได้รับแจกบางทีก็ทำข้าวเหนียวมูนมาให้
หมู่บ้านของไก่แจ้ไม่มีรั้วเป็นกำแพง แต่จะเป็น “รั้วกินได้” คือ
ปลูกต้นกระถินเป็นแนวไว้ พืชผักสวนครัวมีทั้งพริก โหระพา
กะเพรา ดอกแค ขี้เหล็ก

(นอกเมือง ในกรุง, ป.3, 2563: 124) (ตัวอย่างที่ 2)

จากตัวอย่างเป็นการเสนอภาพที่สอดคล้อง และต่อเนื่องกันกับตัวอย่างแรก ภาพความอุดมสมบูรณ์ของชนบทมักผลิตซ้ำในตัวบทอยู่เสมอ ดังตัวอย่างที่ 2 ด้วยพื้นที่บ้านอันกว้างขวาง สามารถปลูกพืชผลได้ หลายชนิด ที่เสนอแก่ผู้อ่านให้เห็นถึงความมั่งคั่ง มีผลผลิตที่ตีเสมอ ทั้งพืชผลในพื้นที่บ้าน และพืชผลที่รั้วบ้าน เป็นสิ่งแสดงการดำรงอยู่ได้ด้วยการไม่มีเรื่องค่าใช้จ่ายด้วยเงินให้เห็น

นอกจากพื้นที่ที่สามารถปลูกพืชผลได้แล้ว ชนบทยังสามารถปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักได้อีกด้วย

“พี่ พาน้อง ๆ เดินไปแปลงนา อีกด้านหนึ่งไม่ไกลนัก อะไร
นั่น! ต้นข้าวเหลืองอร่ามอยู่ในนาพร้อมจะถูกเกี่ยว

(ควาย ข้าว และชวานา, ป.6, 2563: 24) (ตัวอย่างที่ 3)

ภาพต้นข้าวเหลืองอร่ามถูกนำเสนอเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในตัวบทอ่าน เป็นต้นข้าวที่กำลังรอการเก็บเกี่ยว ซึ่งแสดงถึงผลผลิตจากผืนดินของชนบท ภาพนี้จึงแฝงด้วยจุดประสงค์ที่จะสื่อสารให้ผู้เรียนไปถึงความเป็นแหล่งทำกินอันอุดมสมบูรณ์ของผืนดินในชนบท ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างและสื่อสารทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียน

2) ร่มรื่น อากาศบริสุทธิ์

นอกเหนือจากภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ชนบทแล้ว ตัวบทยังเสนอภาพของความสงบมีอากาศบริสุทธิ์ และร่มรื่น ในพื้นที่อันกว้างขวางที่เสนอเอาไว้ดังนี้

“ตะวันบ่าย ลมชายทุ่งพัดต้นข้าวพลิ้วไหว ผู่นกลงจิกลูกสี
แดงของต้นตะขบใหญ่ ปลาในร่องน้ำซุบเหยียดังโผง เสียงเจี๊ยวจ๊าว
หัวเราปรบมือเป็นจังหวะ ดังมาจากลานกว้างแถวคอกควาย”

(ควาย ข้าว และชวานา, ป.6, 2563: 18) (ตัวอย่าง 1)

ตัวอย่างที่ 1 ได้เสนอถึงธรรมชาติอันบริสุทธิ์ของชนบท ที่มีบรรยากาศสงบสุขจากการพรรณนาภาพของเหล่าสัตว์ในท้องทุ่งที่อาศัยอยู่อย่างสงบ และสื่อถึงความอิสระ

“บ้านของป้านิดอยู่ใกล้เชิงเขา มีบริเวณกว้างขวางมาก ป้านิด
กับลุงวินตั้งใจจะปลูกบ้านนี้เป็นที่พักผ่อนหลังเกษียณอายุ
ราชการแล้ว ลุงวินตั้งใจจะปลูกตัวบ้านอยู่บนเนิน แม่เล่าถึงบ้าน
ป้านิดและลุงวินให้ฟังว่ามีอะไรน่าสนใจแตกต่างจากบ้านในเมือง
บ้าง เมื่อถึงบ้านของลุงวินและป้านิด ทั้งเมฆและฝนตื้นตาตื่นใจ
กับสีส้มของดอกไม้บานาชนิดที่อยู่รอบบ้านบนเนิน มีต้นไม้ร่ม
รื่นอยู่ทั่วบริเวณบ้าน ได้ยินเสียงนกร้องสลับกับเสียงไก่ขัน เมฆ
และฝนซึ่จกรยานถูรอบ ๆ บริเวณบ้านอย่างสนุกสนาน”

(ครอบครัวพอเพียง, ป.5, 2561: 3-4) (ตัวอย่าง 2)

จากตัวอย่างที่ 2 พื้นที่อันกว้างขวางของสังคมนอกเมืองของบ้านิดลุงวิน ได้แสดงถึงความแตกต่างระหว่างบ้านในเมืองและนอกเมืองที่กล่าวไว้ โดยบ้านที่อยู่อาศัยของบ้านิดลุงวินได้แสดงถึงความใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างชัดเจน จากความร่มรื่นของพรรณไม้ อีกทั้งตัวอย่างนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าสังคมเมืองไม่ใช่สถานที่สำหรับการเกษียณ หรืออยู่อย่างถาวร เพราะมีสภาพแวดล้อมที่ตรงข้ามกับบ้านบ้านิดและลุงวิน ที่อยู่นอกเมืองตามที่ตัวละครได้กล่าวไว้

“หวังว่าจะได้มาเที่ยวที่นี่อีกบ่อย ๆ ได้สูดอากาศบริสุทธิ์ ได้ชื่นชมกับธรรมชาติ ได้กินอาหารที่ปลอดจากสารเคมี เมฆและฝน
อยากให้เพื่อน ๆ มาเที่ยวชมธรรมชาติอย่างนี้บ้าง”

(ป.5 บทที่ 1 ครอบครัวยุคใหม่, 7: 2561) (ตัวอย่าง 3)

ความเป็นชนบทที่เห็นจากแหล่งพื้นที่ธรรมชาติ ได้สร้างให้ชนบทเป็นเสมือนโลกอีกโลกหนึ่ง ที่สื่อภาพของพื้นที่สำหรับการหลุดพ้นจากด้านที่แย่ ดังเห็นได้จากตัวอย่างที่ 3 ตัวละครได้กล่าวถึงความคิดที่อยากกลับมายังชนบท เพราะ “ได้สูดอากาศบริสุทธิ์” และ “ได้กินอาหารที่ปลอดสารเคมี” จากเหตุการณ์นี้เป็นเสมือนภาพสะท้อนที่สอดคล้องกับบ้านพักหลังเกษียณของบ้านิดและลุงวิน ที่เห็นได้ถึงสังคมเมืองเป็นด้านตรงข้าม มีอากาศที่แย่ และมีอาหารที่มีสารเคมี โดยเนื้อหาส่วนนี้ได้แสดงภาพอันดีต่อภาพจำของชนบทต่อการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมที่เด่นชัด

บ่ายวันอาทิตย์ พ่อ แม่ พาเด็กๆ มาเยี่ยมปู่ บ้านของปู่มีลำธาร
เล็ก ๆ ไหลผ่าน หน้าบ้านเป็นสนามหญ้าขนาดย่อม ๆ ปูนั่งดูเด็ก ๆ ที่วิ่ง
เล่นกันอยู่ในสนาม พ่อกับแม่ นั่งอยู่ด้วย เด็ก ๆ วิ่งกันจนเหนื่อย แล้วก็พากัน
มาทิ้งตัวลงที่สนามหญ้าข้าง ๆ พ่อกับแม่

(เล่นคำทาย,ป.3, 2563: 192) (ตัวอย่างที่ 4)

จากตัวอย่างที่ 4 จะเห็นว่าพื้นที่โดยรอบของบ้านปู่ ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เป็นการให้ภาพของความร่มเย็นเป็นสุขของครอบครัว พร้อมกับการให้ภาพที่อบอุ่นของครอบครัวตัวละครที่อยู่ร่วมกัน เป็นสิ่งเสริมภาพของความร่มเย็นเป็นสุขให้กับชนบทที่น่าอยู่อาศัยด้วยการมีความสงบสุข

3) พื้นที่แห่งมิตรภาพ และการเรียนรู้ในวัยเยาว์

นอกเหนือจากการเป็นพื้นที่ของความอุดมสมบูรณ์ และความสงบร่มรื่น สังคมชนบทในแบบเรียน ยังเป็นพื้นที่ของการแสดงออกเรื่องมิตรภาพ และความใคร่รู้ที่น่าตื่นตาตื่นใจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่เกิดมิตรภาพ และมีความสุขจากการเรียนรู้ในชุมชนจากเรื่อง ดังตัวอย่าง

“พอน้ำแข็งเข้าปาก รสชาติหวานเย็น ไบโบก ไบบัวสายวง
โบกหู แกว่งหาง และยำเท้า เหมือนเดินระบำ เสียงไปก็ไปก็ กุ้งกิ้ง ดึง
เป็นจิ้งหะ เอ้อ! ชื่นใจ อร่อยจัง ภูเขาและน้ำใส หยิบน้ำแข็งกดขึ้นมาดู
บ้าง “เอ้อ! ชื่นใจ อร่อยจัง ทั้งหวาน ทั้งเย็น” ภูเขาพูด “โอ๊ะ! โอ๊ะ! ไบโบก
อย่าแย่ง นี้ของน้ำใส” เสียงน้ำใสเอะอะ ภูเขาหันไปดู ไบโบกใช้วงดึงแขน
น้ำใสให้เข้าไปใกล้ พร้อมทั้งอำปากรอน้ำแข็งกดอีก “อย่า! อย่า! ไบโบก”
เสียงภูวร้ายห้าม ตั้งท่าจะวิ่งเข้าไปช่วย แต่ไปไม่ได้ เพราะถูกไบบัวดึงแขน
ไว้เหมือนกัน น้ำใสและภูเขา หันมามองหน้ากัน หัวเราะดังลั่น แล้วทั้งสองก็
เสียดสีของอร่อยให้เพื่อนข้าง” ที่น่ารักไป

(น้ำใส, ป.2, 2555: 8) (ตัวอย่าง 1)

ตัวอย่างที่ 1 เป็นภาพการอยู่ร่วมกันอย่างฉันทมิตร ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ตัวบทได้สร้าง “ข้างกับคน” ให้เป็นเพื่อนกันได้อย่างกลมเกลียว พร้อมทั้งจากตัวอย่างยังแสดงถึงความสนุกสนานของตัวละครทั้งสาม ภาพที่สื่อออกมาได้เสนอเรื่องมิตรภาพระหว่างคนกับสัตว์ หรือคือมนุษย์กับธรรมชาติที่อยู่ร่วมกันได้

เด็ก ๆ เคลื่อนขบวนไปริมลำธาร มีก้อนหินใหญ่น้อยระเกะระกะ
ใต้ต้นไม้ใหญ่ เหมาะสำหรับส่องกล้องดูนก หรือวาดรูปนก เด็ก ๆ โชคดีไม่มี
ใครถูกทากกัดเลย คงเป็นเพราะพันผ้าป้องกันอย่างดี

(ธรรมชาติเจ้าเอ๋ย, ป.3, 2563: 180) (ตัวอย่างที่ 2)

นอกจากการเสนอมิตรภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแล้ว ชนบทยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็ก ๆ ต่อความหลงใหลในธรรมชาติที่งดงาม และความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่สำหรับภารผจญภัย ดังตัวอย่างที่ 2

เด็กทั้งสามคนขี่จักรยานไปตามถนนรอบหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง จึงมีไหล่ทางซึ่งทำไว้สำหรับคนเดินหรือขี่จักรยาน มีทางระบายน้ำตลอดแนวถนน น้อยหน้าจอตรถจักรยาน แล้วชี้ชวนให้พี่ ๆ ดูลูกปลาที่ว่ายไปมาตามทางระบายน้ำ

“คูน้ำบ้านเรานี้ใสสะอาดจัง มีน้ำไหลตลอดเวลา มีน้ำละจึงมีปลาเยอะแยะเชียวนะ” โหน่งบอก

“ถ้าเราไม่จับปลาไปเล่น พวกลูกปลาเหล่านี้ก็จะว่างลงไปอยู่ในคูน้ำ หรือสระใหญ่ๆ นะ” เม่นพูดเชิงเตือน

“แล้วชาวบ้านก็จะได้จับปลาไปกิน หรือไปขายได้ใช่ไหม” น้อยหน้าเสริม วันนั้นเด็กๆ มีความสุขที่ได้ขี่จักรยานออกกำลังกายกันแต่เช้า

(ป.5 บทที่ 5 ร่วมแรง ร่วมใจ, 79-80: 2561) (ตัวอย่างที่ 3)

ตัวอย่างที่ 3 ได้มีความสอดคล้องกับตัวอย่างที่สอง ชุมชนได้เป็นพื้นที่ให้ค้นหาสิ่งที่น่าตื่นเต้นสำหรับกลุ่มเด็ก ๆ ให้มาหาความรู้กับแหล่งธรรมชาติในหมู่บ้านอย่างสนุกสนาน พร้อมทั้งยังแสดงถึงความสุขจากการได้รู้จักกับเพื่อนที่ช่วยกันค้นหา ติดตาม และสร้างแนวคิดต่อยอดไปสู่การดำรงชีวิตได้ในชุมชนของตน

ดังกล่าวมานี้จะเห็นว่า ภาพของชนบทซึ่งเป็นตัวแทนของท้องถิ่นได้รับการนำเสนอให้เป็นพื้นที่แห่งการเพาะปลูก สามารถให้ผลผลิตได้จากผืนดิน ภาพเหล่านี้จึงชี้ชัดว่าชนบทคือแหล่งผลิตอาหารอันอุดมสมบูรณ์ที่ใกล้ชิดกับผู้คนอย่างมาก นอกจากนี้ในพื้นที่ชนบทมนุษย์และธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุขและกลมเกลียว ซึ่งภาพที่นำเสนอในแบบเรียนเหล่านี้ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นเยาวชนระดับประถมได้สัมผัสชนบทในเชิงรูปธรรมเป็นพื้นฐาน มีพืชผล ต้นข้าว สายน้ำ ลำธาร เสียงหัวเราะ การให้ภาพที่เป็นรูปธรรมเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงความเป็นท้องถิ่นได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้มีข้อสังเกตที่ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งนั่นคือ ในบทอ่านในแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 นั้น พื้นที่ทั้งหมดจะอยู่ในชนบททั้งสิ้น การจัดลำดับให้ผู้เรียนอ่านซ้ำภาพของชนบทในช่วงวัยที่เริ่มต้นเรียนรู้เปรียบเสมือนการตอกย้ำ ปลูกฝัง อุดมการณ์ท้องถิ่นนิยม ผ่านการผลิตซ้ำภาพชนบทอันสุขสงบและอุดมสมบูรณ์

4.1.2 เมือง...ความเจริญที่ไม่น่าพิสมัย

ในมิติของพื้นที่เช่นเดียวกัน ตรงข้ามกับภาพชนบทที่ผู้คนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างกินดีมีสุข ภาพของเมืองกลับถูกสร้างขึ้นมาในด้านลบ ซึ่งช่วยขับเน้นให้ชนบทหรือท้องถิ่นมีความโดดเด่นและน่าใช้ชีวิตอยู่มากยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) เมืองกับความแออัด

จากการศึกษากลุ่มข้อมูลพบว่าความเป็นเมืองในแบบเรียนได้แสดงลักษณะของสังคมที่มีความแออัด ในด้านพื้นที่ การสัญจร จากผู้คนในสังคมเดียวกัน ถึงจะมีความเป็นสมัยใหม่ที่ใช้การสื่อสารในด้านวัตถุเป็นสิ่งแทนความเจริญของเมือง แต่ในบทอ่านจากแบบเรียนได้แสดงความเป็นเมืองที่มีภาพเชิงลบอย่างตรงไปตรงมา ดังในตัวอย่าง

บ้านของอาหนอดอยู่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ทุกบ้านแทบไม่มี
บริเวณมีกำแพงและประตูเหล็กปิดกัน ต่างคนต่างอยู่

(นอกเมืองในกรุง, ป.3, 2563: 126) (ตัวอย่างที่ 1)

ตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นว่าบ้านในเมืองมีพื้นที่แคบและมีรั้วปิดกัน แสดงให้เห็นถึงความคับแคบของพื้นที่อยู่อาศัย และยังเป็นสังคมแบบ “ต่างคนต่างอยู่” ที่แสดงถึงการขาดปฏิสัมพันธ์กับสังคม และผู้คนรอบข้างที่เสนอกับผู้อ่านโดยตรง

ไก่แจ้ต้องตื่นตั้งแต่ตีห้าครึ่ง แล้วรีบออกจากบ้าน ถ้าซ้ารถ
จะติดพอออกจากหมู่บ้านจะเข้าถนนใหญ่ โอ้โฮ รถติดกันจนมองไม่
เห็นพื้นถนน อาหนอดเปิดไฟเลี้ยวขอทางเข้าถนนอยู่นาน กว่าจะมี
คนขับรถใจดียอมเปิดทางให้ขับรถแทรกเข้าไป

(นอกเมืองในกรุง, ป.3, 2563: 126) (ตัวอย่างที่ 2)

นอกเหนือจากความแออัดของที่อยู่อาศัย ในตัวอย่างที่ 2 ได้มีการเสนอภาพสังคมรอบนอกเมื่อออกมาจากรั้วบ้านของตัวละคร มีภาพที่ให้ความรู้สึกที่แออัด จากการจราจรที่ติดขัดของสังคมเมือง ทำให้เกิดภาพและความรู้สึกที่อัดอัดพร้อมกัน อีกทั้งยังมีเนื้อหาที่แสดงถึงการเป็นสังคมที่รีบเร่งอยู่เสมอ

สองอาหลาน เดินไปสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน ที่อยู่ไม่ไกลนัก
 ไม้แจ่มวแต่ดูร้านขายของสารพัดจนเพลิน ไม่ได้ระวังตัวว่าจะต้อง
 หลบผู้คนที่เดินสวนไปมา จึงถูกชนเซหลายครั้ง สถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน
 ต้องลงไปลึกมาก ทุกคนดูเร่งรีบ ผู้คนเต็มไปหมด ในรถไฟฟ้าใต้ดินมี
 ที่นั่งจำกัด หลายคนต้องยืน ไม้แจ่มต้องกอดเอวอาหลานไว้แน่น
 เพราะกลัวหกล้ม และรู้สึกอึดอัดเหมือนไม่มีอากาศหายใจ

(นอกเมืองในกรุง, ป.3, 2563: 127) (ตัวอย่างที่ 3)

จากตัวอย่างที่ 3 จะเห็นความสอดคล้องกับตัวอย่างที่ 1 และ 2 โดยภาพที่เสนอแก่ผู้อ่าน
 ในส่วนนี้ได้เสนอภาพของรถไฟฟ้าใต้ดิน ที่แม้จะเป็นสิ่งแสดงถึงความเป็นเมืองที่เจริญและทันสมัย
 แต่ยังคงให้ความรู้สึกที่น่าอึดอัด จากความแออัดของผู้คน

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า เมื่อมีการบรรยายกายภาพของพื้นที่เมืองทั้งสถานที่พักอาศัยและ
 พื้นที่สาธารณะล้วนแสดงถึงพื้นที่อันจำกัด แออัด คับแคบ เต็มไปด้วยผู้คน ซึ่งจากพื้นที่ทางกายภาพ
 นำไปสู่พื้นที่ทางความรู้สึกที่ตัวละครรู้สึกอึดอัดแม้จะมากด้วยความสะดวกสบาย

2) เมืองกับความเจริญที่ไม่อาจวางใจ

หากภาพของชนบทที่แสดงให้เห็นก่อนหน้านี้เป็นภาพแห่งความสุข ผู้คนเป็นมิตรซิดใกล้กับ
 ธรรมชาติ เมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญและเศรษฐกิจตั้งที่ได้กล่าวถึงนิยามของเมืองไว้แล้วใน
 บทที่ 2 ก็ถูกนำเสนอภาพในด้านที่ตรงข้ามกัน นั่นคือ พื้นที่เมืองทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ
 ล้วนไม่อาจวางใจได้ ซึ่งแสดงถึงลักษณะเฉพาะทางความรู้สึกที่สัมพันธ์กับพื้นที่อย่างชัดเจน
 นอกจากนี้ที่น่าสนใจก็คือการที่เมืองเป็นพื้นที่ที่ต้องระแวงระวังอันตราย หรือมีโอกาสที่จะพบความ
 เสี่ยงอยู่เสมอ ส่วนหนึ่งเป็นอันตรายที่แฝงมาพร้อมกับความเจริญที่อยู่ภายในเมืองทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น

แพนนั่งเงียบ ไม่อยากบอกใครว่า กิจกรรมสุดท้ายที่แพนชอบ
 ทำเมื่ออยู่หน้าจอคอมพิวเตอร์ก็คือการเข้าห้องสนทนาทางเว็บไซต์
 ตั้งแต่นั้นที่เจี๊ยบหายไป ไม่มาเข้าห้องสนทนาเหมือนเคย แพนเหงา
 มาก เคยคุยกันทุกวัน หลังจากหายไป 2 อาทิตย์ ที่เจี๊ยบก็กลับมา “แม่
 พี่ไม่สบายมาก ลำพังเงินเดือนพอไม่พอค่ายา พี่ต้องไปทำงานพิเศษ แต่
 ก็ไม่ได้มากเท่าไร แม่จะผ่าตัดอาทิตย์หน้าด้วยพี่ไม่รู้จะทำยังไง” “พี่
 เจี๊ยบเอาเงินของแพนไปรักษาแม่ก่อนไหม” แพนผู้บริสุทธิ์ แสดงความมี
 จิตใจดี เอื้อเฟื้อแก่ผู้ลำบาก หลังจากโอนเงินแล้ว จนเวลาผ่านไป 3
 เดือน ก็ไม่มีการตอนกลับจากพี่เจี๊ยบ แพนคงถูกหลอกแน่ ๆ แล้ว

(ภัยเจี๊ยบ, ป.5, 2563: 54) (ตัวอย่างที่ 2)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าตัวละครที่อยู่ในพื้นที่เมือง แต่ภักย์ก็สามารถเข้ามาหาตัวได้โดยง่าย จากการลอบลวงผ่านสังคมอินเทอร์เน็ตกับคอมพิวเตอร์ที่อยู่ในบ้าน เนื้อหาส่วนนี้ได้เป็นกรณีตัวอย่างให้ผู้อ่านได้เห็นถึงภักย์ที่สามารถเข้ามาใกล้ชิดได้จากเทคโนโลยีหรือความเจริญ จริงอยู่ที่ว่าในความเป็นจริงภักย์จากอินเทอร์เน็ตอาจไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในพื้นที่เมือง แต่เมื่อบทอ่านในแบบเรียนฯ เลือกที่จะนำเสนออันตรายเป็นดั่งกล่าวโดยผูกอยู่กับพื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและไม่ปรากฏลักษณะเช่นนี้ในพื้นที่ชนบท ย่อมแสดงให้เห็นว่าแบบเรียนตั้งใจสร้างภาพของชนบทให้ผิดแผก สวยงาม และส่งให้เมืองรับภาพลบเพื่อเกิดการเปรียบเทียบ อีกตัวอย่างหนึ่งที่ใกล้เคียงกัน คือ

ฝรั่งมากรุงเทพฯ นัดเจอกัน ยังดีที่ยายป่านชวนยายฟางไปด้วย
พอไปเจอเข้าจริงกลายเป็นฝรั่งแก่อ้วนพุงพลุ้ย เอารูบใครมาลอบก็ไม่รู้

(ภักย์เจียบ, ป.5, 2563: 42) (ตัวอย่างที่ 3)

นอกเหนือการต้องระวังตัวและภักย์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนตัวแล้ว ตัวบทยังมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมือง หรือคือกรุงเทพฯ ดังในตัวอย่างที่ 2 ที่มีกรลอบลวงจากชาวต่างชาติ โดยฉากนี้เป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องจากการสนทนาทางอินเทอร์เน็ตที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมือง เมื่อมีการพบปะกันจริงก็กลายเป็นความลอบลวง

อีกพื้นที่หนึ่งที่มาพร้อมกับความเป็นเมืองก็คือ ห้างสรรพสินค้าซึ่งเป็นสถานที่จับจ่ายใช้สอย และแสดงถึงความเจริญทันสมัย ห้างสรรพสินค้าที่ปรากฏในตัวบทก็ถูกทำให้เป็นพื้นที่ที่อาจเกิดอันตรายเป็นได้เช่นกัน ดังตัวอย่างที่ 3

วันหนึ่งนุชขออนุญาตแม่ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้า ใกล้บ้านกับ
เพื่อน ๆ แม่อนุญาตเพราะนุชเป็นเด็กดี กลับบ้านตรงเวลาไม่เถลไถล
นุชนัดกับเพื่อนอีกสองคนไปเที่ยวด้วยกัน ทั้งสามคนตกลงใจนั่งพักที่
ร้านเกม นุชห้อยกระเป๋าไว้กับพนักงานเฝ้าฯ ขณะที่ทุกคนกำลังเล่นเกม
อย่างเพลิดเพลิน นุชรู้สึกตัวว่าถูกสะกิด ที่หัวไหล่ เมื่อหันไปดู เห็นผู้ชาย
คนหนึ่งชูกระเป๋าใบเก่งของนุชอยู่ในมือ ยิ้มยั่วพร้อมทั้งทำท่าทางให้นุช
ตามไปเอา

(หนูเออยจะบอกให้, ป.4, 2561:160) (ตัวอย่างที่ 4)

ในตัวอย่างนี้ตัวละครได้ถูกคนร้ายขโมยของในพื้นที่สาธารณะ พร้อมกับการทำท่าทางยิ้มยั่วของคนร้ายดั่งตัวบทที่กล่าวไว้ ได้เป็นภาพของตัวละครที่ถูกกระทำระหว่างคนในสังคมเดียวกัน

เนื้อหาได้เสนอให้เห็นว่าสังคมเมืองเป็นพื้นที่ที่ต้องระวังตัวต่อการถูกกระทำเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่สาธารณะที่มีผู้คนอยู่มากอย่างห้างสรรพสินค้า หรือร้านเกม ก็ยังสามารถโดนลักขโมยได้ โดยง่ายอย่างโจ่งแจ้ง ทำให้เมืองถูกมองว่าเป็นสังคมที่ต้องมีความระวังตัวไว้อยู่เสมอ

ตอนกลางวัน เกี้ยวหนีโรงเรียนไปเที่ยวตามศูนย์การค้า กลางดึกก็หนีออกจากบ้านไปเที่ยวผับ หนุ่ม ๆ ในซอยสามารถหยอก เอ็นเกี้ยวด้วยคำพูดที่ตลกค่อนง ลามปามไม่ให้เกิดไร แทนที่จะโกรธ และเดินหนี เกี้ยวกลับสนุกที่จะได้ตอบกลับ ด้วยคำพูดในลักษณะ เดียวกัน เกี้ยวก็ไปพร้อมกับแก๊งมอเตอร์ไซค์ที่ประพุดตีตัวผิดกฎหมาย ปิดถนนแข่งรถโดยไม่สนใจว่าใครจะเดือดร้อนหรือไม่ ที่สำคัญเกี้ยวสนุก ที่จะเอาตัวเองเป็นรางวัลมีชีวิต ซึ่งผู้ชายคนไหนก็ได้ที่ชนะเดิมพันจะเอา ไปอย่า

(เสียแล้วไม่กลับคืน, ป.6, 2563: 214) (ตัวอย่างที่ 5)

จากตัวอย่างที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าเมืองเป็นสถานที่ที่ต้องระวังตัว สามารถเกิดเรื่องที่ไม่คาดคิด ได้เสมอ ที่เห็นได้จากตัวอย่างก่อนหน้านี้ที่ผ่านมา จะเป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครผู้ดำเนินเรื่องเป็นผู้ถูกกระทำจากผู้อื่น แต่ยังมีตัวบทที่ตัวละครได้ประพุดตีผิดด้วยตนเอง พร้อมกับมีภาพของสังคม เมืองที่มีสิ่งล่อลวงได้ง่าย ดังเช่นตัวอย่างที่ 4 ในเรื่องราวของเกี้ยว ตัวละครสาวที่เป็นต้นแบบที่ไม่ดีต่อ ความดีค่อนงของช่วงวัยรุ่น ตัวละครนี้ได้แสดงภาพของตัวอย่างที่ไม่ดีต่อการประพุดตีตัวของผู้หญิง พร้อมกับกับฉากสถานที่ที่ถูกกล่าวถึง เช่น ศูนย์การค้า และผับ ซึ่งเป็นสถานที่ที่สัมพันธ์โดยตรงกับ สังคมเมือง ทำให้ภาพเหล่านี้ได้รวมกันเป็นภาพเชิงลบของเมืองอย่างชัดเจน

จากการวิเคราะห์ตัวบทที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าพื้นที่ของชนบทและเมือง ได้แสดงถึง ความแตกต่างแบบชัดตรงข้ามอย่างชัดเจน พื้นที่ของชนบทได้เป็นพื้นที่ที่น่าอยู่อาศัย เป็นที่ของการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมสำหรับคนทุกคนร่วมกับความเป็นธรรมชาติ ขณะที่สังคมเมืองได้ภาพของความแออัด และวุ่นวาย เป็นสังคมที่น่าอยู่อาศัย ภาพโดยรวมที่เกิดขึ้นได้เป็นการไม่สนับสนุนให้มีการอยู่ในเมืองอย่างเด่นชัดต่อผู้อ่าน เพื่อเป็นสิ่งช่วยเสริมถึงภาพที่ดีของชนบทที่น่าอยู่มากกว่า โดย เนื้อหาที่น่าเสนอเหล่านี้ได้แสดงออกถึงกระบวนการที่ใช้ปลูกฝังความเป็นท้องถิ่นนิยมต่อผู้อ่าน แบบเรียนโดยตรง ในด้านลักษณะทางกายภาพที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงไปกับบริบทสังคมที่กล่าวถึงแล้วในบทที่ 3 จะเห็นว่า ท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เมืองกำลังประสบปัญหาอย่างรุนแรงจนผู้คนและภาครัฐต้องหามาให้ความสำคัญท้องถิ่น ภาพเมืองที่ปรากฏในบทอ่านในแบบเรียนก็ถูกสร้างให้เป็นพื้นที่ที่ไม่น่าพิศมัยและไม่ควรที่จะวางใจ ซึ่งเป็นภาพที่สอดคล้องกับความเป็นไปทางสังคมอย่างมีนัยยะสำคัญ และเมื่อนำมาเปรียบกับภาพอันงดงามของชนบทหรือท้องถิ่นที่ปรากฏในแบบเรียนก็จะเห็นถึงการขบเน้นความสำคัญของท้องถิ่นอย่างตั้งใจเช่นกัน เหล่านี้จึงนำไปสู่ข้อสรุปว่า บทอ่านในแบบเรียนมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมให้แก่ผู้เรียน

4.2 มิติเศรษฐกิจ : พอเพียงที่ผาสุกกับทุนนิยมเพื่อการบริโภค

ประเทศไทยกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ จากการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา ระบบทุนนิยมแบบอุตสาหกรรมได้เป็นตัวขับเคลื่อนประเทศเป็นหลัก มีการสร้างโรงงานที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ และการเปิดให้ต่างชาติได้มาลงทุนในประเทศ จนเมื่อถึงทศวรรษ 2540 การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งได้ทำให้เห็นวาระระบบทุนนิยมที่เป็นตัวขับเคลื่อนประเทศได้กลายเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน สังคมไทยจึงเกิดการหาทางออกทางเศรษฐกิจทางใหม่คือการนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรฯ มาช่วยขับเคลื่อนประเทศแทนระบบทุนนิยมที่ล้มลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556) หลักเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นตัวกำหนดทิศทางในแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จนถึงปัจจุบัน เศรษฐกิจพอเพียงกับภาคท้องถิ่นหรือชนบทมีความสอดคล้องกัน เพราะพื้นที่ชนบทเปิดโอกาสให้ใช้นโยบายเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรมตามแผนพัฒนาฯ ที่วางเป้าหมายในการพัฒนาภาคท้องถิ่นไว้เป็นหลัก ในส่วนของแบบเรียนในฐานะสื่อที่ใช้เสนออุดมการณ์ไปสู่ผู้เรียนโดยตรงจึงมีการบรรจุเรื่องความพอเพียงในบทอ่านที่เกี่ยวข้องกับชนบทเพื่อเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยม ขณะเดียวกันก็ปรากฏการใช้ด้านตรงข้ามของทุนนิยมในเมืองเพื่อขบเน้นความยั่งยืนของเศรษฐกิจพอเพียง

4.2.1 เกษตรพอกับการพึ่งพาตนเองตามวิถีชนบท

เนื้อหาของบทอ่านได้แสดงถึงการทำเกษตรของชาวชนบทที่ดำรงชีวิตตามวิถีความพอเพียง มีการพึ่งพาตนเองบนพื้นที่ของตนเอง ทั้งการทำนาทำไร่ การทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ เป็นเนื้อหาที่สัมพันธ์กับแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งคือการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม (ธีรนนท์ ไกรเลิศ, 2558) พร้อมทั้งเสนอภาพการพึ่งพาอาศัยระหว่างคนและสัตว์ที่

แสดงถึงความดั้งเดิมในวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติได้อย่างเป็นสุขในชนบท และการแสดงถึงความไม่จำเป็นของความเป็นสมัยใหม่ที่เข้ามาสู่ชนบท โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ เพื่อครัวเรือน

บทอ่านได้เสนอเนื้อหาของตัวละครที่มีการดำรงชีวิตในชนบทแบบพึ่งตนเองได้ จากการใช้พื้นที่อยู่อาศัยเพาะปลูกพืชผล ทำไร่ทำสวน และมีการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไว้แล้วในบทที่ 2 ความสามารถในการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ แสดงถึงความสามารถพึ่งพาตนเองตามวิถีพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังตัวอย่าง

ลุงสนคนสวนไปเก็บมะละกอ พริกชี้หนู มะนาว ถั่วฝักยาวและมะเขือ
เทศมาจากสวนหลังบ้านเพื่อทำส้มตำ กลัวย่นน้ำว่าที่สุกคาคัน ป่านิดก็เอามา
ทำกล้วยบวชชี

(ครอบครัวพอเพียง, ป.5, 2563: 4) (ตัวอย่างที่ 1)

ตัวอย่างที่ 1 ได้แสดงฉากของสวนหลังบ้านที่มีพืชผลสำหรับทำอาหารได้อย่างง่ายดายโดยไม่ต้องไปซื้อหาจากที่ใด พื้นที่อันกว้างขวางของบ้านในชนบทที่น่าเสนอแสดงถึงการเป็นพื้นที่ของการดำรงชีวิตที่พึ่งพาตนเองได้อย่างชัดเจน จากความสามารถในการสร้างและผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเองได้

ข้าวปั้นจุงมือโยบัวถือกระจาดเดินออกไปหลังบ้าน มีน้องอีกสอง 2 - 3
คน เดินตามไปด้วยหลังบ้านเป็นสวนครัวขนาดใหญ่ มีผักหลายชนิด ตะไคร้
โหระพา กะเพราก็มี แปลงใหญ่ที่สุดเป็นแปลงผักบุ้ง

(ชีวิตมีค่า, ป.5, 2563: 147) (ตัวอย่างที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 ได้แสดงภาพที่สอดคล้องกับตัวอย่างที่ 1 คือ พื้นที่สวนหลังบ้านในชนบทมีพืชผักนานาพันธุ์ จากตัวบทที่กล่าวถึง “หลังบ้านเป็นสวนครัวใหญ่” ทำให้ผู้อ่านได้เห็นภาพบ้านในชนบทที่มีสวนหลังบ้านอยู่คู่กับบ้านเสมอและด้วยพื้นที่นี้เองที่สามารถแปรเป็นแหล่งผลิตอาหารภายในครัวเรือนได้

เมฆและฝนชวนกันไปหาป่าชุ่มให้พาไปเก็บไขในเล้าไก่ หนุมัน
แกว ลูกสาววัย 5 ขวบของป่า มีหน้าที่มาเปิดเล้าไก่ในตอนเช้า และตอนแม่
ไก่เข้าเล้าในตอนเย็น ป่าชุ่มเก็บไขไปให้บ้านิดทุกวัน

(ครอบครัวพอเพียง, ป.5,2563: 6) (ตัวอย่างที่ 3)

นอกเหนือจากการปลูกพืชผักสวนครัวไว้เพื่อบริโภคในบ้านกันเองแล้ว ตัวบทยังเสนอถึง
การเลี้ยงสัตว์ไว้พร้อมกันด้วย ดังเช่นตัวบทที่ 3 จากเรื่องในตัวบทได้แสดงภาพของการมีเล้าไก่ไว้ใน
ครัวเรือนที่เลี้ยงไก่ไว้กินไข่ เป็นดังภาพต้นแบบการใช้ชีวิตในพื้นที่ชนบทที่สอดคล้องกับการพึ่งพา
ตัวเองได้อย่างพอเพียง โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงินจับจ่ายซื้อหา

ในด้านการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่บ้านของคนในชนบทจากบทอ่าน แสดงถึงการ
พึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งการใช้เงินไปสู่อ่านโดยตรง ตัวบทได้มีการผลิตซ้ำถึงที่พักอาศัยในชนบท
ที่มีพื้นที่กว้างขวาง และอุดมสมบูรณ์ด้วยการเพาะปลูกอยู่เสมอ โดยภาพจากตัวอย่างทั้งหมดแสดงถึง
การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ที่มีการดำรงชีวิตในสังคมชนบทที่ไม่มีการใช้จ่ายด้วยเงินให้
เห็น แต่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขภายใต้การรู้จักใช้พื้นที่ที่มีปลูกพืชสวนครัว เลี้ยงสัตว์เพื่อ
บริโภคภายในครัวเรือน

2) ควายกับชานา : การพึ่งพาตนเองตามวิถีเกษตรดั้งเดิม

นอกจากการนำเสนอภาพการดำรงชีวิตด้วยความพอเพียงด้วยการปลูกพืชผักสวนครัวในรั้ว
บ้านแล้ว บทอ่านยังปรากฏเนื้อหาที่แสดงถึงการทำเกษตรบนที่ดินของตนเองโดยพึ่งพาวิถีธรรมชาติ
อันสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างควาย กับ ชานา ดังตัวอย่าง

“เคยมีคนแนะนำพี่โมกให้ขายควายที่ทำงานไม่ไหวพวกนี้ไปโรงฆ่า
สัตว์ แต่พี่โมกยืนกราน “ไม่ขาย ลุงควายป่าควายพวกนี้ทำงานหนักทำให้พวก
เรามีข้าวกิน มีบ้านอยู่สบาย แต่พอแก่ตัวลงกลับไม่คิดจะเลี้ยงดู กลับเอาไปส่ง
โรงงาน ทำอย่างนั้นก็เหมือนไม่รู้บุญคุณกันเลยเลี้ยงดูก็ไม่สิ้นเปลืองอะไร
ปล่อยให้แก่ตายไปดีกว่า””

(ควาย ข้าว และชานา, ป.6, 2563: 21) (ตัวอย่าง 1)

จากตัวอย่างที่ 1 ตัวละครพี่โมก ได้แสดงเจตนาที่ปฏิเสธการขายควายและสำนึกในบุญคุณ
ของควาย ที่มีต่อตน โดยกล่าวว่าควายเป็นแรงงานสำคัญที่ช่วยในการเพาะปลูกของเกษตรกร การ

ตระหนักหรือระลึกถึงบุญคุณของวัวควายนอกจากจะแสดงถึงการยึดถือในคุณค่าด้านจิตใจตามวิถีของชนบทแล้ว ยังแสดงถึงการ เชิดชูการเกษตรแบบดั้งเดิมที่มนุษย์พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ซึ่งช่วยลดต้นทุนในการผลิตและส่งผลให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้ตามวิถีพอเพียง เนื่องจากการใช้แรงงานสัตว์ทำให้ไม่ต้องเสียเงินไปกับค่าใช้จ่าย เช่น ค่าน้ำมัน ค่ารถไถที่เป็นการเกษตรสมัยใหม่ นอกจากนี้ควาวยังอาจนับเป็นตัวแทนของต้นทุนธรรมชาติที่ให้ตัวละครที่โหมกใช้ประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตอยู่ได้

ตัวอย่างต่อมาเป็นการให้ภาพความสุขจากการใช้ชีวิตของเกษตรกรตามวิถีดั้งเดิมที่ใช้ควายแทนรถไถ โดยแสดงให้เห็นว่าการใช้ควายก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์ ควายเป็นสิ่งมีชีวิตที่ใกล้ชิดและเข้าใจมนุษย์ การทำงานโดยใช้ควายจึงไม่ใช่แค่การประหยัดรายจ่ายจากค่าน้ำมัน ค่าซ่อมบำรุงรถไถ แต่ควายยังเป็นเพื่อนกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตรอบตัว ซึ่งทำให้บรรยากาศของการทำน่าน่ารื่นรมย์ ดังตัวอย่าง

“ลุงบุญเป็นชาวอุดรธานี ที่บ้านลุงบุญมีสุนัขตัวหนึ่งชื่อเจ้าแก่นมัน เป็นเพื่อนกับเจ้าหุ่ย เวลาเจ้าหุ่ยออกไปทำนา เจ้าแก่นจะกระโดดขึ้นหลังเจ้าหุ่ยไปทุกหนทุกแห่ง ไม่ยอมลงจากหลังเจ้าหุ่ยเลย แม้แต่ขณะที่เจ้าหุ่ยกำลังไถนาอยู่ก็ตาม เจ้าหุ่ยไม่รำคาญเลยที่มีเจ้าแก่นอยู่บนหลังของมันตลอดเวลา”

(ชีวิตที่ถูกเมิน, ป.4, 2561: 79) (ตัวอย่าง 2)

จากตัวอย่างที่ 2 จะเห็นการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมที่อยู่ร่วมกันได้ทั้งมนุษย์และสัตว์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้ชนบทมีภาพของการเป็นที่แห่งความสุขจากการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเด่นชัด ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้ทึกหรือทัศนคติที่ต่อชนบทให้แก่ผู้เรียน

ความเป็นมิตรภาพระหว่างคนกับธรรมชาติที่มี “ควาย” เป็นภาพแทนของการร่วมมือกันทำมาหากินให้ได้ผลผลิตในวิถีชีวิตแบบเก่า ที่แสดงถึงการไม่ต้องมีรายจ่าย หรือการไม่ยึดติดค่านิยมของความทันสมัย ที่ต้องใช้เทคโนโลยีที่บ่งบอกความเจริญ ภาพแทนชนบทที่เกี่ยวข้องกับควายและการทำนาตลอดจนการปลูกพืชผักสวนครัวในรั้วบ้านล้วนทำให้เกิดมโนทัศน์ความเป็นท้องถิ่นที่สวางาม เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข

4.2.2 เมือง : พื้นที่แห่งรายจ่ายและทุนนิยมที่ทำลายความพอเพียง

ความเจริญและความเป็นเมืองที่ปรากฏในบทอ่าน ผูกพันอยู่กับการเป็นสังคมของการใช้เงินตรา ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับสังคมชนบทที่มีวิถีพอเพียงและเน้นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้เอง ภาพของเมืองที่นำเสนอผ่านบทอ่านแม้จะแสดงถึงความสะดวกสบายแต่สิ่งที่จะต้องแลกกับความสบายเหล่านั้นคือเงิน ซึ่งเงินเป็นปัจจัยสำคัญของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ภาพแทนของเมืองที่ปรากฏในบทอ่านจึงแสดงออกผ่านพื้นที่สาธารณะ เช่น ตลาด ห้างสรรพสินค้า รถไฟฟ้า ทางด่วน ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องใช้เงินในการอุปโภคบริโภคทั้งสิ้น ภาพที่แสดงออกมาเหล่านี้จึงย้อนกลับไปช่วยเสริมความพอดี พอมี พอกินของท้องถิ่นที่น่าปรารถนากว่า

1) เงินกับการใช้พื้นที่สาธารณะ

สิ่งที่น่าสนใจเมื่อบทอ่านในแบบเรียนกล่าวถึงพื้นที่ในเมือง คือ การกล่าวถึงพื้นที่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นตลาด ห้างสรรพสินค้า หรือพื้นที่คมนาคม การให้ตัวละครใช้ชีวิตไม่ว่าจะเดินทาง จับจ่ายซื้อของ หรือพักผ่อนหย่อนใจในพื้นที่สาธารณะเหล่านี้ แม้ส่วนหนึ่งจะแสดงให้เห็นความสะดวกสบายของชีวิตในเมือง แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้เห็นรายจ่ายที่มาพร้อมกับสถานที่เหล่านั้น สถานที่แรกที่ตะกล่าวถึงคือ ตลาด ซึ่งตลาดเป็นที่ที่ปรากฏทั้งในเมืองและชนบท แต่ความแตกต่างของตลาดที่ปรากฏคือ ตลาดในท้องถิ่นหรือชนบทจะเต็มไปด้วยรอยยิ้ม การแลกเปลี่ยนอย่างเป็นมิตร แต่ตลาดในเมืองคือตลาดตามวิถีของทุนนิยมโดยแท้ เพราะผู้ค้าต่างคิดถึงทุน-กำไร มากกว่ามิตรจิตมิตรใจ เช่น

"แม่ค้ายื่นถุงใส่ของให้ลูกค้า "ทั้งหมด 32 บาทค่ะคุณ" "30 บาทถ้วนๆ ได้ไหมแม่ค้า ลดราคาลงหน่อย" "โถ! คุณ เห็นใจแม่ค้า เอะน้ำมันก็แพง แคะนี่ก็ขาดทุนแยะแล้วค่ะ" เสียงแม่ค้าโอดครวญอย่าง น่าสงสาร"

(พลังงานคือชีวิต, ป.3, 2563: 76) (ตัวอย่างที่ 2)

จากตัวอย่างที่นำเสนอในพื้นที่ตลาด แม้จะมีการพยายามต่อราคาเหมือนที่ปรากฏในในตลาดชนบท แต่สิ่งที่แม่ค้าตอบหาใช้รอยยิ้มและการลดราคา ทว่ากลับเป็นการแจ้งเรื่องต้นทุนที่ตนเองแบกรับ ซึ่งแสดงให้เห็นวิถีคิดของแม่ค้าที่อิงอยู่กับวิถีทุนนิยมอย่างชัดเจน เมื่อผู้อ่านได้เห็นภาพเหล่านี้ โดยเฉพาะเมื่อได้เปรียบเทียบกับวิถีชนบทที่ถ้อยที ถ้อยอาศัยกัน ก็จะเกิดความโน้มเอียงไปสู่การพึงพอใจในวิถีท้องถิ่นที่เอื้อเพื่อเรียบง่ายมากกว่า

พื้นที่ต่อมาคือห้างสรรพสินค้าหรือศูนย์การค้า หมายถึงสถานที่ศูนย์กลางที่ครบวงจรทั้งการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่พักผ่อนของชาวเมือง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ ,2560 :222-225) โดยเนื้อหา จากบทอ่านฯ เสนอภาพห้างสรรพสินค้ากับการเป็นจุดหมายหลักของตัวละครในเมืองที่สามารถเลือกหาของที่ต้องการได้ แต่ต้องแลกด้วยเงิน

“น้ำแปดขวอนหลานไปซื้อของที่ห้างสรรพสินค้า ถึงแม้้นอากาศจะเย็นสบายน่าเดิน สินค้าทุกชนิดมีคุณภาพ ดิตรราคาตายตัวไม่มีการต่อรอง ผัก ผลไม้มีราคาสูงกว่าตลาดสด อยากรได้สินค้าอะไรต้องเดินหาเอาเองถ้าหาสินค้าได้ไม่เจอ เมื่อไปถามเจ้าหน้าที่ ก็จะชี้ทางให้ไปหาเองทุกคนยืนเข้าแถวต่อคิวจ่ายเงินตามที่เครื่องคิดเงินอัตโนมัติจะคิดออกมา”

(จากคลองสุห้องแอร์, ป.5, 2561:101) (ตัวอย่างบทที่ 1)

จากข้อความคือภาพของห้างสรรพสินค้าซึ่งอุดมไปด้วยสินค้ามากมายที่ถูกจัดวางอย่างเป็นระบบระเบียบ ผู้คนในเมืองสามารถเข้าไปเลือกหาและได้รับการอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ แต่ด้วยความสะดวกเหล่านี้ คนจึงต้องจ่ายด้วยราคาที่สูงกว่า เห็นได้ชัดเจนจากราคาผักผลไม้ที่สูงกว่าตลาดสด นอกจากจากนี้ภาพของการเข้าแถวจ่ายเงินผ่านเครื่องจ่ายเงินอัตโนมัติ แม้จะดูเป็นระเบียบและสะดวกสบาย แต่กลับขาดรัซึ่งความเป็นมนุษย์

การคมนาคมด้วยรถไฟฟ้าและการใช้ทางด่วนก็เป็นอีกภาพแทนหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นในแบบเรียน ทั้งรถไฟฟ้าและทางด่วนล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่ผู้คนในเมืองหลวง และความสะดวกเหล่านี้ก็แลกมาด้วยรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นของผู้คนที่ใช้ชีวิตในเมืองดังตัวอย่าง

“สองอาหลาน เดินไปสถานีรถไฟใต้ดิน ที่อยู่ไม่ไกลนัก ไก่แจ้มีวแต่ดูร้านขายของสารพัดจนเพลิน ไม่ได้ระวังตัวว่า จะต้องหลบผู้คนที่เดินสวนไปมา จึงถูกชนเซหลายครั้ง สถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน ต้องลงไปลึกมาก ลงทั้งบันไดเลื่อน บันไดธรรมดา ต้องซื้อเหรียญเป็นค่าโดยสารตามระยะทางที่ไป แล้วนำเหรียญมาแตะตรงจุดที่กำหนด เพื่อให้ประตูทางที่จะไปขึ้นรถเปิด ถ้าเดินช้าจะถูกประตูหนีบตัวเอา ทุกอย่างดูเร่งรีบผู้คนเต็มไปหมด”

(นอกเมืองในกรุง, ป.3, 2563: 127) (ตัวอย่างที่ 3)

ตัวละครบรรยายให้กับผู้อ่านถึงการเดินทางในเมืองด้วยรถไฟฟ้าใต้ดิน ตัวบทได้นำเสนอภาพสังคมเมืองที่ทันสมัย มีการเดินทางที่สะดวกรวดเร็ว แต่การเดินทางในเมืองจะต้องแลกมาด้วยค่าใช้จ่ายเสมอ จากตัวอย่างไก่อัจฉิได้นำผู้อ่านให้เห็นว่า “ต้องซื้อเหรียญเป็นค่าโดยสารตามระยะทางที่ไป” ได้แสดงให้เห็นว่าเมืองเป็นสังคมที่คึกคักสะดวกสบายแต่ต้องมีรายจ่ายในการดำเนินชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้นอยู่เสมอ

“คุณพ่อขับรถด้วยความระมัดระวังมากขึ้นเมื่อวิ่งมาถึงถนนสี่เลนทาง ป้ายจราจรสีเขียวที่อยู่ข้างบนเหนือถนน และกำลังจะชิดซ้ายตามป้ายสัญลักษณ์ขึ้นทางด่วน คุณแม่ส่งเงินให้คุณพ่อเป็นค่าผ่านทาง”

(อ่านป้ายได้สาระ, ป.6, 2563: 39-41) (ตัวอย่างที่ 4)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมืองเป็นที่ที่ผูกติดกับเรื่องเงินอย่างมีนัยยะสำคัญ จากตัวอย่างเมื่อครอบครัวตัวละครกำลังจะขึ้นทางด่วนก็มีการเตรียมเงินเพื่อการผ่านทาง จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าเมืองเป็นสังคมที่ผูกติดกับเรื่องเงินหรือทุนอยู่เสมอในแทบทุกมิติดังตัวอย่างที่นำเสนอมา

สังคมเมืองนำเสนอให้เห็นถึงการเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยรายจ่าย สังคมเมืองอาจมีความสะดวกสบาย แต่ต้องแลกมาด้วยการจ่ายเงินที่มากขึ้น ทำให้ภาพเมืองผูกติดอยู่กับการใช้เงินในทุกฉาก ดังในห้างสรรพสินค้าในเมืองเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและจ่าย การมีทุกสิ่งให้เลือกสรรคือการหลอกล่อให้ผู้คนบริโภค ซึ่งเป็นแนวทางการกระตุ้นการบริโภคของทุนนิยม และสังคมเมืองยังผูกติดกับเรื่องการใช้จ่ายในการเดินทางเสมอดังในเรื่องการขึ้นรถไฟฟ้าใต้ดิน และการขึ้นทางด่วน นอกจากนี้คนในเมืองยังถูกนำเสนอให้เห็นว่าคิดถึงเรื่องทุน กำไรมากกว่าความเป็นมิตรดังที่ปรากฏในฉากตลาดสด

2) ทุนนิยมกับบทบาทภัยคุกคาม

นอกจากจะนำเสนอภาพเมืองที่ผูกอยู่กับการจ่ายและวิถีคิดแบบทุนนิยมแล้ว นำเสนอใจว่าตัวบทอ่านในแบบเรียนยังแสดงให้เห็นถึงการวิพากษ์วิจารณ์ทุนนิยมอย่างตรงไปตรงมา เพื่อเชิดชูเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการให้ความหมายทุนนิยมในเชิงลบไปสู่ผู้อ่านโดยตรง

“มีชาวนาที่มำทำนากับพี่โม่กหลายคนเคยเป็นเจ้าของนามาก่อน แต่แล้ววันหนึ่งมีนายหน้ามำกวำนซื้อที่นา ที่ดินทำกินสมัยพ่อแม่บุกเบิกมา ก็หลุดลอยไป บางคนใช้จ่ายอย่างประมาท สุดท้ายเงินก็หมด ต้องกลับกลายมาเป็นลูกจ้างคนอื่น และยั้งต้องเสียใจมำกขึ้นไปอีก เมื่อทราบว่ำ เจ้าของที่นารายใหม่เหล่านั้ ล้วนเป็นนายทุนต่างชาติ ที่หวังเข้ายึดครองแผ่นดินไทยอันอุดมสมบูรณ์ ด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา”

(ควาย ข้าว และชวานา, ป.6, 2563: 23) (ตัวอย่างที่ 1)

จากตัวอย่างที่ เป็นการเสนอเนื้อหาที่ชัดเจนต่อความเป็นทุนนิยมที่มีบทบาทของสิ่งเลวร้าย เนื้อหาได้มุ่งประเด็นที่สร้างความรู้สึกรังเกียดต่อระบบทุนนิยมอย่างเด่นชัด “นายทุนต่างชาติ” ได้กลายเป็นภัยร้ายที่เข้ามาคุกคามชวานาด้วยเงิน สิ่งนี้เป็นสิ่งสะท้อนสังคมต่อความเป็นผู้ร้ายผ่าน “นายทุน” และ “ต่างชาติ” ที่พยายามเข้ามากระทำ และเปลี่ยนแปลงชนบท พร้อมทั้งมีการสร้างความตระหนักต่อความรู้สึกหวงแหนผืนดินทำกิน ที่สร้างความรู้สึกรังเกียดต่อผู้อ่านว่าชนบทคือผืนดินที่ต้องปกป้องหวงแหนไว้จากผู้ร้ายอย่างระบบทุนนิยม

จากการวิเคราะห์ในประเด็นเรื่องความพอเพียงที่ผาสูกกับทุนนิยมเพื่อการบริโภค ได้พบการสื่อภาพความหมายของระบบที่ซับซ้อนสังคมชนบทและสังคมเมืองที่เสนอแก่ผู้อ่านในแบบที่ต่างกัน และทำให้เห็นถึงสิ่งที่สัมพันธ์กับทศวรรษ 2540 ที่มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อการพัฒนาประเทศจำนวนสองฉบับ คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ซึ่งทำให้เห็นถึงความสอดคล้องเรื่องจุดเน้นของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ปรากฏในเนื้อหาของแบบเรียนฯที่เน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเด่นชัด

การสื่อภาพของชนบทได้มีการดำรงชีวิตจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่แสดงถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยไม่จำเป็นต้องมีเรื่องเงินเข้ามาเป็นต้นทุนในการดำเนินชีวิตของตัวละคร พร้อมทั้งแสดงถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ของทุกชีวิตในชนบท ขณะเดียวกันความเป็นเมืองที่ปรากฏจะสัมพันธ์กับเรื่องเงินตราหรือระบบทุนนิยมอยู่เสมอ ตัวละครในเมืองมักแสดงการใช้จ่ายอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแสดงถึงค่านิยมในสังคมเมืองที่ปรากฏแก่ผู้อ่านโดยตรง อีกทั้งความเป็นทุนนิยมยังมีบทบาทของการเป็นภัยคุกคามต่อสังคมชนบทและประเทศ ดังที่ตัวบทเสนอไว้ ทั้งหมดนี้เป็นการสื่อ

ภาพของชนบทที่มีการพึ่งพาตนเองด้วยเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีความสุข กับภาพเชิงลบของเมืองที่มีระบบทุนนิยมเป็นผู้ร้ายและมุ่งทำลายชนบท ซึ่งเป็นการสร้างนัยยะสำคัญของเนื้อหา ต่อการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมจากภาพที่ดีของการดำรงชีวิตตามวิถีความพอเพียงแบบสังคมชนบทดังที่ปรากฏ

4.3 มิติวัฒนธรรม: ชุมชนรักษ์ประเพณีกับวิถีต่างคนต่างอยู่

นอกจากการนำเสนอด้านพื้นที่ และด้านเศรษฐกิจ แบบเรียนยังได้นำเสนอเนื้อหาเพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในด้านวัฒนธรรม คือการให้ฉากภาพชนบทที่เป็นสังคมสุขสงบ มีค่านิยมอันดีของผู้อาศัยที่รักใคร่ปรองดองกัน พร้อมกับเป็นสังคมที่แสดงถึงการมีวัฒนธรรมซึ่งสอดคล้องกับการให้นิยามโดยนักวิชาการที่นิยามชนบทว่านอกจากเป็นสังคมที่อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และเป็นสังคมเกษตรกรรมแล้ว ชนบทยังเป็นพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมอันดี ผู้คนในสังคมมีความรู้สึกผูกพันร่วมกันที่สื่อถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Tonnies อ้างถึงใน ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2547:40) ส่วนการนำเสนอภาพสังคมเมืองในแบบเรียน เป็นการแสดงภาพวิถีชีวิตในเมืองที่เป็นลักษณะตรงข้ามกับชนบทอย่างชัดเจน โดยสังคมเมืองจะมีลักษณะที่เป็นสังคมที่ทันสมัย มีความเจริญ แต่เป็นสังคมแบบปัจเจก ต่างคนต่างอยู่ ชีวิตรีบเร่ง และเป็นสังคมที่มีสิ่งล่อลวงผู้อาศัยให้หลงผิดได้อยู่เสมอ โดยจากการศึกษาเนื้อหาจากบทอ่านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.3.1 ชนบทกับสังคมแห่งวัฒนธรรมอันดีและมีความสุข

เนื้อหาของบทอ่านได้แสดงภาพของสังคมชนบทที่เป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญกับจารีตประเพณีและวัฒนธรรม พร้อมการยึดมั่นในจารีต ที่เป็นภาพลักษณ์ของสังคมชนบทในการเป็นสังคมที่ดี มีวัฒนธรรมร่วมที่ผู้คนในชุมชนต่างยึดถือปฏิบัติ นอกจากนี้ยังเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับชุมชน ผู้คนผูกพันใกล้ชิดจึงนำไปสู่ค่านิยมของความสามัคคีและมีน้ำใจ ซึ่งแตกต่างกับสังคมเมือง

1) ชุมชนประเพณี กับการมีวัดเป็นศูนย์กลาง

จากบทอ่านได้แสดงให้เห็นถึงสังคมชนบทที่มีการแสดงออกเกี่ยวกับประเพณีที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสถานที่สำคัญในการนำเสนอเหตุการณ์ของเรื่อง ซึ่งแสดงถึงสังคมชนบทที่ให้ความสำคัญกับศาสนาพุทธอย่างเหนียวแน่น ดังตัวบท

“เทศกาลทอดกฐิน หรืออุตุกฐินเริ่มต้นหลังจากออกพรรษาซึ่ง
ในปีนี้ตรงกับช่วงปิดเรียนภาคต้น ก่อนปิดภาคเรียนภาคปลายเพียง
เล็กน้อย พ่อแม่ของอินและเอื้องจึงตกลงกันว่า จะพา ลูก ๆ ไปทอดกฐิน”

(จากผาแต้มสู่อียิปต์, ป.6, 2563: 3) ตัวอย่างที่ 1

จากตัวอย่างที่ 1 ผู้อ่านจะได้เห็นถึงแนวคิดของตัวละครที่เลือกไปงานประเพณีทอดกฐิน
อย่างตั้งใจ แสดงออกถึงการสำนึกในวัฒนธรรมของชาวชนบท นอกจากงานบุญทอดกฐินแล้วในตัวบท
ยังปรากฏประเพณีอื่นๆ เช่น

“เดือนเมษายนอากาศร้อน คนทั้งหมดบ้านมีความสุข ที่ได้สนุกใน
วันสงกรานต์ ตอนเช้า คนในหมู่บ้านไปวัด เพื่อร่วมทำบุญ เลี้ยงพระ สรง
น้ำพระ แล้วกินข้าวด้วยกัน เป็นการฉลองวันขึ้นปีใหม่ไทย ตอนบ่าย เด็ก
ๆ ผู้ใหญ่ และโบโบก โบบัว หัวถึงไปขนทรายเข้าวัด แต่ละกลุ่ม แต่ละ
ครอบครัวช่วยกันนำทรายที่ขนมาก่อพระเจดีย์ทรายตกแต่งกันอย่าง
สวยงาม”

(วันสงกรานต์, ป.1, 2554: 140) (ตัวอย่างที่ 2)

จากตัวอย่างที่ 2 กล่าวถึงประเพณีสงกรานต์ที่ชุมชนอาศัย “วัด” เป็นศูนย์กลางของการจัด
กิจกรรมและการพบปะ ซึ่งกิจกรรมในช่วงสงกรานต์ที่นำเสนอผ่านตัวบทได้แสดงออกถึงการยึดมั่นใน
ประเพณีและวัฒนธรรมไทยอันดีงาม ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญ เลี้ยงพระ สรงน้ำพระ หรือขนทรายเข้า
วัด กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นความพยายามที่จะนำเสนอภาพของวิถีชีวิตท้องถิ่นที่ผูกพันอยู่กับวัด เป็น
ภาพอันงดงามที่ถูกเสนอต่อผู้เรียนเพื่อให้เกิดความรักและมีสำนึกภูมิใจในท้องถิ่น

“ในเขตลานวัดที่สงบรมรื่น เด็ก ๆ ทั้งชายและหญิงกลุ่ม
หนึ่งประมาณ ๑๐ คน นั่งรวมกันบนพื้นหญ้า ต่างส่งเสียงพูดคุย
กันจ้อกแจ้ก จนกระทั่งมีเด็กชายและเด็กหญิงท่าทางเป็นหัวหน้า
เดินเข้ามา”

(ปฏิบัติการสายบัว, ป.3, 2563: 2) (ตัวอย่างที่ 3)

นอกจากวัดจะเป็นศูนย์รวมทางศาสนาและศูนย์กลางของชุมชนในท้องถิ่นแล้ว วัดยังมี
บทบาทของการเป็นพื้นที่รวมตัวของเด็ก ๆ ที่เข้ามาทำกิจกรรมอย่างสนุกสนานอีกด้วย ในตัวอย่างที่

3 จะเห็นว่าตัวละครเด็กทั้งชาย และหญิง สามารถเข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ของวัดได้ พื้นที่ของวัดได้ สื่อถึงการเปิดกว้างสำหรับทุกคนที่ไม่ว่าใครก็สามารถเข้ามาทำกิจกรรมได้

สังคมต้องถ่วงกับการเป็นชุมชนประเพณี ที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง จึงเป็นการเสนอภาพของ ชนบทที่ดีต่อการปลูกฝังความเป็นท้องถิ่นนิยม กับการเป็นสังคมที่มีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม พร้อมความผูกพันกับศาสนาพุทธที่เป็นศาสนาหลักประจำชาติอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นภาพที่น่าเสนอ ชนบทว่าเป็นสังคมแห่งวัฒนธรรมอันดีอย่างแท้จริง

2) การเทิดพระเกียรติ กับการเชิดชูความเป็นไทย

สิ่งที่น่าสนใจในเนื้อหาของแบบเรียนที่แสดงถึงสังคมชนบทที่มีประเพณีและวัฒนธรรมอันดี งามก็คือ การมีสำนึกเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ซึ่งตัวบทอ่านสอดแทรกไว้โดยอาศัยพื้นที่ของ สังคมชนบท ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นผลมาจากการที่สังคมชนบทเป็นสังคมที่ไม่ซับซ้อนและผู้คนมีความ ผูกพันกันอย่างใกล้ชิด อีกทั้งยังยึดถือค่านิยมบางอย่างร่วมกัน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่อาจพบในสังคม เมือง การเลือกนำเสนอเรื่องสำนึกในการเทิดพระเกียรติจึงใช้ลักษณะของสังคมชนบทเป็นฉากเพื่อ แสดงออกถึงการที่สังคมไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในสังคมไทย โดย การแสดงออกถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ได้รับการสอดแทรกไว้เป็น ระยะเวลา ดังตัวอย่าง

“พี่โมกปรบมือให้เด็กทุกคนที่ช่วยกันตอบคำถามได้ถูกต้อง ก่อนจะ กล่าวว่ “พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตรมี พระราชดำรัสว่า การใช้ควายไถนา ทำให้ชาวนาพึ่งตนเองได้ ไม่ต้องกู้หนี้ยืม สิน””

(ควาย ข้าว และชาวนา, ป.6, 2563: 20) (ตัวอย่างที่ 1)

จากตัวอย่างสังเกตได้ว่าพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้กล่าวถึงจากแบบเรียน ได้มีพระราชกรณียกิจ ที่เด่นชัดกับภาคท้องถิ่นหรือชนบทโดยตรง ดังจากตัวอย่างที่ 1 ได้กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระมหา ภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร (พระยศในขณะนั้น) ที่ปรากฏในเรื่องการทำเกษตรกรรม ที่ตัวละครได้กล่าวถึงในการเทิดพระเกียรติที่นำไปสู่ความรู้สึกต่อผู้อ่านถึงความซาบซึ้ง และเห็นถึง พระมหากรุณาธิคุณ เหตุการณ์ดังกล่าวมีความเชื่อมโยงที่นำไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็น โครงการที่เป็นจุดเด่นเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองได้

“น้ำเปิดกับน้ำอ้อยเดินตามมา น้ำอ้อยบอกกับหลานว่า คลองนี้ชื่อ
คลองประชาชมชื่น เป็นคลองที่ในหลวงรัชการที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ขุดขึ้นเพื่อ
ลัดไปจังหวัดเพชรบุรี และประชาชนจะได้มีน้ำไว้กินไว้ใช้ในการเกษตรด้วย”

(จากคลองสุ่ห้องแอร์, ป.5, 2561: 92) (ตัวอย่างที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 ได้กล่าวถึงในหลวงรัชการที่ 5 จากเรื่องที่น่าสู่การมอญอนอดีต ที่กล่าวถึง
พระมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตกับการดูแลสกนิกรชาวไทยเรื่อยมา และเป็นผู้ให้การพัฒนาชนบทให้มี
ความสะดวกสบายมากขึ้น โดยจากเหตุการณ์ได้เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อ่านได้ระลึกถึงเกี่ยวกับสถาบัน
พระมหากษัตริย์ในเชิงผู้ปกป้องคุ้มครองอันเป็นพระมหากษัตริย์คุณต่อทุกคน

“ทันทีที่รถเคลื่อนพ้นจากสถานีต้นทาง เสียงเพลง “ส้มตำ” พระราช
นิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ก็เริ่มดังขึ้นและ
คลอไปตลอดทาง”

(ฝึกสมนไพรไบหม้ามีคุณค่าทั้งนั้น, ป.4,2561: 40) (ตัวอย่างที่ 3)

จากตัวอย่างที่ 3 การเทิดพระเกียรติจากตัวอย่างนี้ได้เสนอถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ (พระยศในขณะนั้น) กับการประพันธ์เพลง “ส้มตำ” ขึ้นมา โดยเนื้อหาส่วนนี้
เป็นการสร้างข้อสังเกตต่อผู้อ่านที่ก่อให้เกิดความน่าสนใจในเรื่องของบทเพลง จากส่วนนี้นำไปสู่การ
แสดงถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเทพฯ ที่นิพนธ์บทเพลงขึ้นมาอันนำไปสู่ความรู้สึก
ในเชิงสุนทรียแก่ผู้อ่าน และนำไปสู่การแสดงความเป็นวัฒนธรรมเพลงลูกทุ่งที่จะสัมพันธ์กับความเป็น
ท้องถิ่นให้มีจุดเด่นขึ้นมา

นอกจากเนื้อหาในด้านการเทิดพระเกียรติที่แสดงถึงการเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของชาติไทยที่
มีคุณค่า และความภาคภูมิใจให้กับชนบท กับการเป็นสังคมที่ได้รับการเอาใจใส่อยู่ในสายพระเนตร
ของสถาบันพระมหากษัตริย์มาอย่างยาวนาน เนื้อหาจากแบบเรียนยังแสดงความภาคภูมิใจใน
ความเป็นไทยในด้านอื่น ๆ ให้ผู้อ่านได้เห็นจากการสร้างเหตุการณ์ และจากการสื่อสารของตัวละคร
โดยความภูมิใจที่นำเสนอคือภาพเหตุการณ์ที่นึกย้อนอดีต ดังเช่นความภูมิใจจากภูมิปัญญา
ความระลึกรักในถิ่นที่อยู่ และความพึงพอใจในตัวตนของตนเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

“เอ็งจำได้ว่าไทยเรามีตัวหนังสือใช้ในสมัย
พ่อขุนรามคำแหงมหาราชใช้ไหมคะ เอ็งถามพ่อ ใช้
จ๊ะ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงคิดประดิษฐ์
อักษรไทยให้พวกเราได้ใช้กันมาจนทุกวันนี้แหละ พ่อ
ตอบ”

(จากผาแต้มสู่อียิปต์, ป.6, 2563: 5) (ตัวอย่างที่ 4)

จากตัวอย่างที่ 4 เป็นการแสดงออกถึงภูมิใจในความเป็นไทยผ่านเรื่องราวในอดีตเรื่องภูมิปัญญา จากเรื่องพ่อขุนรามคำแหงกับการประดิษฐ์ตัวหนังสือ ที่เป็นการแสดงออกของตัวละครที่สื่ออารมณ์ภูมิใจเมื่อรู้ถึงความเป็นมาของตัวอักษรไทย

“พี่โมกเป็นลูกหลานชาวนา เมื่อจบปริญญาตรีทางด้าน
การเกษตรด้วยระดับคะแนนสูงลิ่ว พี่โมกก็กลับบ้านเกิด สืบทอด
อาชีพดั้งเดิมตั้งแต่ปู่จนถึงพ่อ ด้วยการประกาศตัวเป็นชาวนา”

(ควาย ข้าว และชาวนา, ป.6, 2563: 18) (ตัวอย่างที่ 5)

การแสดงออกถึงความภาคภูมิใจยังมีจากตัวละครที่เป็นผู้เลือกอยากใช้ชีวิตเป็นเกษตรกร ดังตัวอย่างที่ 5 ที่นำเสนอกับผู้อ่านว่า “พี่โมก” มีความต้องการแน่วแน่ที่อยากเป็นชาวนา ถึงจะเรียนจบในระดับชั้นปริญญาตรีแต่อยากประกอบอาชีพเป็นชาวนา ซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงการสร้างความภาคภูมิใจ และการสร้างคุณค่าในการให้ความสำคัญกับอาชีพชาวนา ที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจกับการหาเลี้ยงชีพแบบดั้งเดิมของไทย และแสดงออกถึงการรักในถิ่นฐานเดิม กับการดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเหมือนกับคนรุ่นก่อนในครอบครัวของตน

“ประเทศไทยมีดินดีอุดมสมบูรณ์ เหมาะกับการเป็น
ประเทศเกษตรกรรม ควาย ข้าวและชาวนา เป็นภูมิปัญญาของไทย
แต่ดั้งเดิมที่คนรุ่นหลังต้องช่วยกันดูแลส่งเสริมให้ดำรงอยู่สืบไป”

(ควาย ข้าว และชาวนา, ป.6, 2563: 25) (ตัวอย่างที่ 6)

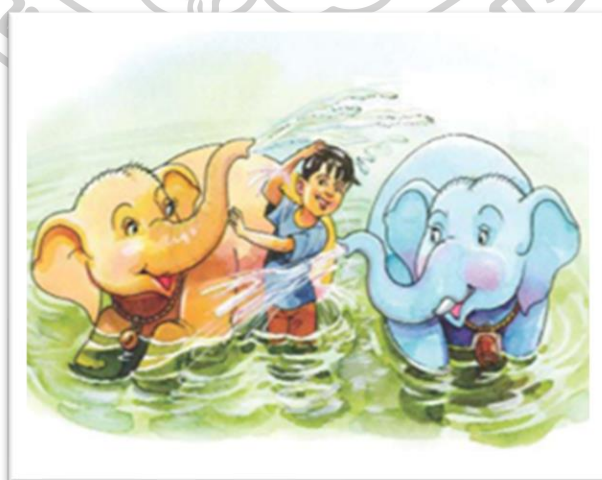
ในตัวอย่างที่ 6 ได้มีเนื้อหาที่เสนออย่างตรงไปตรงมาถึงสิ่งดีของชาติไทย ที่ส่งเสริมเรื่องความเป็นท้องถิ่นโดยตรง คือเกษตรกรรม ควาย ข้าว และชาวนา โดยเป็นการสื่อถึงการมีแผ่นดินอยู่

และยกย่องในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เพราะคือภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาอย่างมีคุณค่า ที่นำเสนอกับผู้อ่าน โดยตรงในเรื่องคุณค่าของผืนแผ่นดิน

จากการเสนอเนื้อหาที่ให้ความภาคภูมิใจเกี่ยวกับผืนแผ่นดิน และการมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ที่ให้ค่านิยมต่อผู้อ่าน จากเรื่องของตัวละครที่จบการศึกษาในด้านที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตร แต่เลือกกลับมาทำอาชีพแบบชาวไร่ชาวนา พร้อมกับแสดงความรู้สึกที่ภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนแล้ว ตัวบทยังได้ชี้แนะให้ผู้อ่านเห็นถึงอุดมการณ์ในการอนุรักษ์จากเนื้อหาที่แสดงความห่วงแหน และรักในการเกษตร ซึ่งเป็นนัยยะสำคัญต่อการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมกับผู้อ่านถึงความรู้สึกภาคภูมิใจที่มีความเป็นไทยต้องรักษาไว้

จากตัวบทที่นำเสนอถึงการเทิดพระเกียรติในสังคมชนบท ได้มีเนื้อหาที่ขบขันการเชิดชูเรื่องความเป็นไทยต่อผู้อ่าน ที่นำเสนอว่าชนบทหรือท้องถิ่นเป็นพื้นที่สำคัญเพราะได้รับการดูแลเอาใจใส่จากสถาบันพระมหากษัตริย์มาโดยตลอด จึงทำให้มีประวัติศาสตร์ มีภูมิปัญญาที่แสดงถึงความเป็นชาติไทยให้กับชนรุ่นหลัง ดังเช่น การมีตัวอักษรประจำชาติ และการมีผืนแผ่นดินของชาติที่อุดมสมบูรณ์มาอย่างยาวนาน ซึ่งแตกต่างกับสังคมเมืองดังในการนิยามที่เป็นสังคมยุคใหม่ที่มีการลดทอนเรื่องวัฒนธรรม หรือเอกลักษณ์ของชาติใดชาติหนึ่งไป ดังนั้นเนื้อหาส่วนนี้จึงเสนอให้เห็นว่าชนบทเป็นที่ที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และความปิติต่อความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยที่แสดงออกหรือเชิดชูถึงความเป็นชาติไทยที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสถาบันพระมหากษัตริย์

3) สนุกสนาน สามัคคี มีน้ำใจ

ภาพที่ 12 ภูผา และเพื่อนช้าง ไบโบก ไบบัว กำลังเล่นน้ำในลำธารอย่างสนุกสนานด้วยกัน

ที่มา : แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

จากการวิเคราะห์กลุ่มข้อมูล สังคมชนบทในเนื้อหาจากแบบเรียนมีบรรยากาศของความสุขที่ปะปนไปด้วยเสียงหัวเราะ และการแสดงความรักใคร่สามัคคี ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ ที่อยู่ร่วมกันอย่างฉันมิตร อีกทั้งยังมีการแสดงความอบอุ่นของครอบครัว พร้อมด้วยตัวละครจากเรื่องยังมีนิสัยที่ไม่น่าใจ เอื้อเฟื้อกันและกันให้ผู้อ่านได้เห็นอยู่เสมอ โดยภาพที่ปรากฏในส่วนนี้ได้มีลักษณะที่สัมพันธ์กับการนิยามของนักวิชาการในบทที่ 2 ที่กล่าวว่าสังคมชนบทใกล้ชิดกับแหล่งธรรมชาติ ผู้ที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกันมีความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน และสถาบันครอบครัวมีความแน่นแฟ้น โดยมีรายละเอียดจากตัวอย่างดังต่อไปนี้

“ภูผาและน้ำใส หยิบน้ำแข็งกอดขึ้นมาดูบ้าง “โอ๊ะ! โอ๊ะ! ไบโบก อย่าแย่ง นี้ของน้ำใส” ไบโบกใช้วงดิ่งแขวนน้ำใสให้เข้าไปใกล้ พร้อมทั้งอำปากรอน้ำแข็งกอดอีก น้ำใสและภูผาหันมามองหน้ากัน หัวเราะดังลั่น แล้วทั้งสองก็เสียดสีของอร่อยให้เพื่อนข้างที่นารักไป”
(น้ำใส, ป.2, 2555: 9) (ตัวอย่างที่ 1)

จากตัวอย่างที่ 1 ได้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งมนุษย์และสัตว์ที่เป็นเพื่อนกัน เป็นสิ่งที่แสดงถึงมิตรภาพ ทั้งการหยอกล้ออย่างมีความสุขจน “หัวเราะดังลั่น” ซึ่งเป็นภาพที่ชัดเจนของการอยู่กันอย่างผาสุกของชีวิตในชนบทที่เสนอผ่านตัวละคร

“พ่อหัวเราะสีหน้าแจ่มใสเมื่อนึกถึงอดีต เราเล่นลากกบ
หมาก ตีต่างว่าเป็นรถ คนลากจะพาเราเลี้ยวลงหลุมบ้าง ลากผ่าน
กองหินกองเล็กกองน้อยบ้าง ทั้งเจ็บทั้งสนุก”
(สนุกสนานการเล่น, ป.4, 2561: 144) (ตัวอย่างที่ 2)

การนึกย้อนอดีตของตัวละครในตัวอย่างที่ 2 ได้เสนอถึงเรื่องการละเล่นไทย ที่นำมาจากธรรมชาติในท้องถิ่น โดยเป็นการแสดงออกของความสุขสานที่เกิดขึ้นเฉพาะในชนบทเท่านั้น อีกทั้งตัวละครยังแสดงถึง “สีหน้าแจ่มใส” เมื่อนึกย้อนอดีต ซึ่งเป็นการมองย้อนกลับไปหาความสุขในวัยเยาว์กับการละเล่นไทยที่สนุกสนาน

“น้ำอ้อยพาชาวกรุงสองคนไปตลาดนัดซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้าน เดินลัดเลาะไปตามสวนไม้ทันเหนื่อยก็ถึงแล้ว ที่ตลาดนัดมีสินค้ามากมาย ทั้งของสด ของแห้ง ของกิน ของใช้ ผู้คนดูคึกคัก น้ำอ้อยเดินไปร้านขายของสด เพื่อซื้อมาทำอาหารให้ชาวกรุง ซื้อไปต่อราคาไปเข้าแห่หยอกล้อกันไป เลยได้ทั้งของราคาถูกลงและของแถม สนุกทั้งคนซื้อและคนขาย บรรยากาศต่างจังหวัดเป็นอย่างนี้เอง”

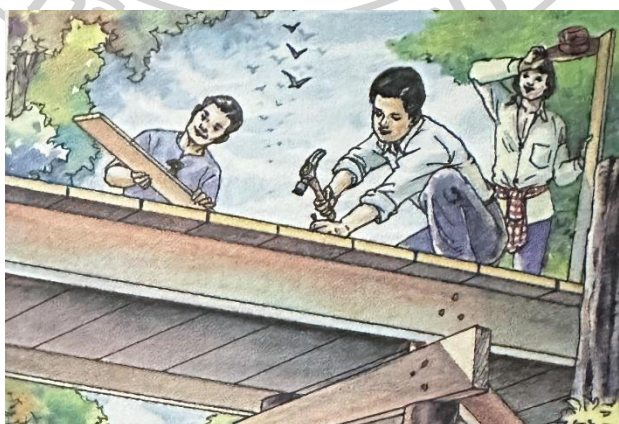
(จากคลองสุ่ห้องแอร์, ป.5, 2561: 100) (ตัวอย่างที่ 3)

ตัวอย่างที่ 3 เป็นการแสดงทัศนคติของตัวละครที่มีความประทับใจกับสังคมนอกเมืองที่น่าหลงใหล มีบรรยากาศที่สนุกสนานกับการเดินเที่ยวในตลาดที่มีความน่าประทับใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมภาพโดยรวมของชนบทให้เป็นที่น่าตื่นตาตื่นใจ และเป็นสถานที่แห่งความสุขอยู่เสมอ

นอกเหนือจากความสุขสนุกสนานที่มีในชนบท เนื้อหาที่น่าสนใจเรื่องความสามัคคีของคนในชุมชนท้องถิ่น ที่มีการร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันที่นำไปสู่ผลสำเร็จ ดังจากตัวบท

“ผมกลับมาพร้อมพ่อ ที่สะพานมีลุง ป้า น้า ทั้งชายและหญิง ยืนอยู่กันหลายคน สะพานนี้พวกเขาบ้านอย่างเรา ๆ เพิ่งช่วยกันสร้างเพื่อจะไปตลาดได้สะดวก”

(คนละไม้คนละมือ, ป.5, 2561: 23) (ตัวอย่างที่ 4)

ภาพที่ 13 ความสามัคคีของคนในชุมชนที่ได้มาร่วมกันสร้างสะพาน

ที่มา : แบบเรียน รายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

จากตัวอย่างที่ 4 เหตุการณ์ในเรื่องได้แสดงออกถึงการร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านที่ “ช่วยกันสร้าง” เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีของชุมชนในชนบท และยังเป็นอุปนิสัยหลักของตัวละครในชนบท ที่มักแสดงภาพความสามัคคีจากคนในชุมชนเดียวกันอยู่เสมอ

“หลังฝนตกหนักพ่อพายุพายุมา ปายุมา ปายุมา และ
ข้างพายุของเพื่อนบ้านอีกสองเชือก ไปช่วยลากต้นไม้ที่ล้มขวางถนน”

(เกือบไป, ป.1, 2554: 94) (ตัวอย่างที่ 5)

ตัวอย่างที่ 5 ได้มีความสอดคล้องกับตัวอย่างที่ 4 ในเรื่องความสามัคคี แต่มีส่วนที่เสริมเข้ามาจากความสามัคคีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือการเสนอภาพความสามัคคี และความร่วมมือร่วมใจระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ที่มีสัตว์เป็นตัวแทนของธรรมชาติ ซึ่งมีบทบาทสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นได้เป็นสิ่งแสดงถึงความสามัคคีจากการอยู่ร่วมกันได้ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างเกื้อกูลในสังคมเดียวกันได้

“ลุงกำนันบอกว่า ฝนตกหนักทำให้ดินบนภูเขาถล่ม ต้นไม้ล้มเป็น
จำนวนมาก ทางกรมเกรงว่า ถ้าฝนตกหนักซ้ำอีก เกิดน้ำป่าไหลป่า ต้นไม้
จะไหลตามน้ำลงมาด้วย ทำให้หมู่บ้านข้างล่างเสียหาย จึงต้องการว่าจ้าง
ช่างไปลากต้นไม้ที่ล้มมารวมไว้ในที่ปลอดภัย”

(ใจหาย, ป.2, 2555 : 21) (ตัวอย่างที่ 6)

อีกทั้งเนื้อหาในด้านชนบทที่ปรากฏยังสื่อถึงความสามัคคีจากการรวมหมู่คณะ ที่สอดแทรกจากเรื่องภัยพิบัติที่มีการร่วมมือร่วมใจของผู้คนในชุมชนในการแก้ปัญหาจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนจนนำไปสู่การจุดเริ่มต้นของการร่วมมือร่วมใจ หรือความสามัคคีเพื่อก้าวข้ามปัญหาไปได้โดยสำเร็จ

นอกจากความสามัคคีที่แสดงออกผ่านเนื้อหาในเหตุการณ์ของตัวละคร ความสามัคคีที่นำเสนอแก่ผู้อ่าน ยังมีเรื่องความสัมพันธ์อันดีของครอบครัว ที่อยู่กันอย่างสามัคคี มีความรักใคร่ปรองดอง และอบอุ่น ที่ประกอบไปด้วยเครือญาติที่ร่วมกันอบรมสั่งสอน และยังมีกิจกรรมที่แสดงออกถึงความผูกพันอันแน่นแฟ้นจากความสามัคคีในครอบครัว ดังตัวอย่าง

“พ่อ ภูผาตะโกนสุดเสียง โถมเข้ากอดพ่อ พ่อกลับมาแล้ว คิดถึง
พ่อ คิดถึงพ่อจังเลย แม่นั่งยิ้มดูพ่อลูกกอดกัน คุยกันอย่างมีความสุข”

(รักพ่อรักแม่, ป.2, 2555: 141) (ตัวอย่างที่ 7)

จากตัวอย่างที่ 7 ภาพเหตุการณ์นี้ได้แสดงความอบอุ่นของครอบครัวในชนบทที่มีพ่อแม่ และ
ลูกอยู่ร่วมกันในเหตุการณ์จากเรื่อง ที่ให้ผู้อ่านเห็นได้โดยตรงต่อเรื่องความรักใคร่กลมเกลียว
ในครอบครัวของตัวละครในท้องถิ่นอยู่เสมอ

“ยายทำกับข้าวอร่อยมาก ทำได้หลายอย่างทั้งคาวหวาน แต่เมนู
โปรดของตาและหลาน ๆ คือน้ำพริกปลาทุ ต้มยำกุ้ง ไข่เจียว ผัดกะเพรา
แกงเขียวหวาน และกล้วยบัวชี่ ตามักจะพูดให้หลานฟังว่า เวลาไปไหนที่
ไร ตาไม่มีความสุขเลย เร่งอยากกลับบ้าน กินข้าวที่ไหนก็ไม่อร่อยเท่า
บ้านเรา”

(วิถีชีวิตไทย, ป.5, 2561: 255) (ตัวอย่างที่ 8)

จากตัวอย่างที่ 8 ได้เสนอถึงความพึงพอใจของตัวละครที่ “ไม่มีความสุข” หากต้องจากบ้าน
และไม่ได้กินอาหารของคนที่บ้าน แสดงถึงการยึดมั่นที่สื่อถึงความสุขในครัวเรือนโดยตรงไปตรงมา
เป็นนัยยะถึงความสามัคคีในครัวเรือน ที่อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขของคนในบ้าน พร้อมให้ภาพ
ความอบอุ่นของครอบครัวแบบชนบท ที่มีการกล่าวถึงคนอื่นนอกเหนือจากตัวละครพ่อและแม่
ได้เป็นการให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวเรื่องระบบเครือญาติ ซึ่งแสดงต่อผู้อ่านถึงการเป็นสังคม
ที่ปรองดองและอบอุ่น

นอกจากนี้ตัวบทยังเสนอภาพของการมีน้ำใจ และความใจกว้างของตัวละครในชนบทที่นำมา
เสนอต่อผู้อ่าน โดยเป็นการแสดงออกทางลักษณะของการให้ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาทั่วไปของชนบท
ในแบบเรียนที่ผู้คนในสังคมมีนิสัยมีน้ำใจ

“ทิดยอดเดินหิ้วมะพร้าว น้ำหอมทะลายใหญ่มาด้วย ที่อุ่นเรือน
ออกไปรับ ทิดยอดส่งทะลายมะพร้าวให้ แล้วหันมายิ้มกับเด็ก ๆ”

(อย่างนี้ดีควรทำ, ป.4, 2561: 206) (ตัวอย่างที่ 9)

แบบเรียนได้เสนอเรื่องการเมืองน้ำใจ และการแบ่งปัน ให้เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นในชนบทอยู่เสมอ อีกทั้งสิ่งของที่นำมาแสดงถึงการมีน้ำใจ ได้เป็นของจากธรรมชาติในท้องถิ่น ที่มีความเชื่อมโยงในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ที่เหลือเฟือของชนบท ซึ่งนำไปสู่การสร้างนิสัยใจคอที่มีน้ำใจ ดังตัวอย่างที่ 9

“หมู่บ้านของไก่แจ้ไม่มีรั้วเป็นกำแพง แต่จะเป็น "รั้วกินได้" คือ ปลูกต้นกระถินเป็นแนวไว้ พี่ผักสวนครัวมีทั้งพริกโหระพา กะเพรา ดอกแค ขี้เหล็ก เพื่อนบ้านคนไหนอยากกินก็มาขอได้เก็บไปแล้วทำอาหารแบ่งปันกันไป แบ่งปันกันมา ไก่แจ้จึงเรียกผลไม้และพืชผักพวกนี้ว่า “อาหารมิตรภาพ”

(นอกเมือง ในกรุง, ป.3, 2563 : 124) (ตัวอย่างที่ 10)

ในตัวอย่างที่ 10 ได้เสนอเรื่องการถ้อยทีถ้อยอาศัยของผู้คน และพื้นที่พักอาศัยที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งแสดงถึงการดำรงชีวิตในชนบทที่พัฒนาไปสู่การมีนิสัยแบ่งปันที่แสดงถึงการมีน้ำใจของผู้คนที่น่าไปสู่การให้ความสุข และความอบอุ่น

เนื้อหาที่แสดงความมีน้ำใจของผู้คนในชนบทได้นำเสนอต่อผู้อ่านให้เห็นอย่างเด่นชัด เป็นสิ่งที่มีผลต้งานนิสัยใจคอของตัวละครในสังคมท้องถิ่นให้มีภาพลักษณ์ที่ดี จากเรื่องการเมืองน้ำใจซึ่งกันและกันของคนในสังคมเดียวกัน เป็นการปลูกฝังภาพเชิงบวกของชนบทที่ผู้อ่านได้ซึมซับจากการอ่านได้โดยตรง

จากการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาในบทอ่าน จากเรื่องชนบทกับสังคมแห่งวัฒนธรรมอันดี และมีความสุข แบบเรียนได้นำเสนอภาพของชนบทหรือท้องถิ่นในฐานะชุมชนที่ธำรงไว้ซึ่งประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของไทย ทั้งในด้านงานประเพณีที่ผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาและมีวัดเป็นศูนย์กลางอย่างประเพณีสงกรานต์ ทอดกฐิน กิจกรรมการสงฆ์น้ำพระ ทำบุญ ขนทรายเข้าวัด หรือแม้แต่การสำนึกในสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติ ภาพแทนของชนบทหรือท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้เป็นภาพแทนของสังคมอุดมคติที่พึงปรารถนา แบบเรียนฯ ใช้พื้นที่และลักษณะเฉพาะของสังคมชนบทมาขับเน้นภาพที่ดั่งงามเหล่านี้ ซึ่งจะแตกต่างกับลักษณะของสังคมเมืองที่จะกล่าวถึงต่อไป

4.3.2 เมืองกับวิถีต่างคนต่างอยู่และการถูกล่อลวง

วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคมเมืองที่ปรากฏในบทอ่านของแบบเรียนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ยังคงถูกนำเสนอในด้านลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ที่คนเมืองมีร่วมกันแบบไม่แน่นอนเหมือนชีวิตในชนบท ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่สังคมเมืองเป็นศูนย์รวมของคนแปลกหน้า กล่าวคือ ผู้คนมุ่งหน้าสู่เมืองหลวงเพื่อเป้าหมายของตน แต่ละคนต่างมีหน้าที่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนจึงเกิดจากหน้าที่มิใช่ความใกล้ชิดผูกพันเหมือนสังคมชนบท นอกจากนี้การเต็มไปด้วยสิ่งบันเทิงที่ไม่ได้มีบรรทัดฐานทางศาสนาหรือจารีตคอยควบคุม ทำให้ผู้อยู่อาศัยในเมืองลุ่มหลงและถูกล่อลวงไปกับความบันเทิงเหล่านั้นได้ง่าย ภาพวิถีชีวิตในด้านลบของเมืองเหล่านี้จึงช่วยขับเน้นความสวยงามน่าอยู่อาศัยของท้องถิ่นไปโดยปริยาย

1) ปฏิสัมพันธ์ที่ไม่ผูกพัน

ดังกล่าวมาแล้วว่าเมืองเป็นที่รวมของผู้คนที่ล้วนแปลกหน้าซึ่งกันและกัน ทุกคนอยู่ในเมืองหลวงเพื่อเป้าหมายของชีวิตไม่ว่าจะเป็นเพื่อการเลี้ยงชีพหรือเพื่อการศึกษา การพบปะกันของผู้คนในสังคมเมืองอยู่บนเงื่อนไขของหน้าที่และความรับผิดชอบ จำเป็นต้องรู้จักสนิทสนมกัน ซึ่งแตกต่างกับสังคมที่พึ่งพาอาศัยและผู้คนต่างรู้จักใกล้ชิดกันของสังคมชนบท บทอ่านในแบบเรียนก็ได้เสนอประเด็นนี้ไว้เช่นกัน ดังตัวอย่าง

“น้ำเปิดพาทลานขึ้นไปศูนย์อาหาร น้ำเปิดกินบะหมี่แห้ง
แต่ใบพลูกินข้าวมันไก่ น้ำจิ้มข้าวมันไก่ค่อนข้างเผ็ด ใบพลูจึงไป
ขอน้ำปลาจากร้านข้าวแกง “อะไรกัน ไม่ได้ซื้อข้าวแกงร้านนี้สัก
หน้อย จะมาขอน้ำปลา” คนขายต่อว่าก่อนจะอนุญาต “เอ้า
อยากได้ก็ตักไป” ”

(จากคลองสุ่ห้องแอร์, ป.5, 2561:102) (ตัวอย่างที่ 1)

จากตัวอย่าง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้แสดงภาพของสังคมเมืองในด้านลบจากผู้คนในสังคมเดียวกัน การแสดงถึงความไม่พอใจแทนที่การมีน้ำใจ และขาดการสนทนาที่ดี เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงสังคมเมืองที่ผู้อ่านได้เห็นว่า เมืองเป็นสังคมที่ผู้คนมองกันอย่างคนแปลกหน้า จึงไม่จำเป็นต้องมีการรักษาน้ำใจหรือห่วงใยความรู้สึกกัน จริงอยู่ว่าในท้ายที่สุดแม่ค้าจะอนุญาตให้สามารถตักน้ำปลาไปได้ แต่การกล่าวว่า “อะไรกัน ไม่ได้ซื้อข้าวแกงร้านนี้สักหน้อย จะมาขอน้ำปลา” เป็นการกล่าวในเชิงตำหนิหรือทำให้ผู้มาขอน้ำปลารู้สึกผิดก่อนที่จะได้รับน้ำปลาไป การกระทำเช่นนี้เป็นผลมาจากการที่

แม้คำคิดถึงเพียงหน้าที่และความรับผิดชอบของตนคือ การขายอาหารและรักษาประโยชน์ของร้านตน ปฏิสัมพันธ์ที่ดีจึงจะต่อลูกค้าของร้านตนเท่านั้น

2) ชีวิตที่เร่ร่อนกับการเดินทางที่เร่ร่อน

ประเด็นที่จะกล่าวถึงต่อไปคือการใช้ชีวิตที่เร่ร่อนของผู้คนในสังคมเมือง ดังกล่าวมาแล้วว่าการอยู่อาศัยของผู้คนในเมืองต่างมีเป้าหมายเพื่อการประกอบอาชีพและระบบเศรษฐกิจในเมืองคือระบบทุนนิยม เวลาจึงเป็นเรื่องสำคัญของคนเมือง ความเร่ร่อนเพื่อดำเนินธุรกิจและธุรกรรมส่วนตัวจึงเป็นสิ่งที่พบเห็นได้โดยง่าย ในบทความฯ เองก็ถูกนำเสนอด้วยภาพที่ไม่น่าพิสมัยนัก ดังตัวอย่าง

รถวิ่งเร็วมาก สองข้างทางมืดไปหมด ผู้โดยสารโยกไปโยกมา พอถึงที่หมาย เราต้องรีบออกจากรถ หยอดเหรียญโดยสารคืนใส่ตู้ เพื่อให้ประตูทางออกเปิดแล้วรีบเดินขึ้นไปชั้นบนของสถานี

(นอกเมืองในกรุง, ป.3, 2566 :127) ตัวอย่างที่ 2

ในตัวอย่างที่ 2 เป็นเหตุการณ์บนรถไฟฟ้าที่ตัวละครได้โดยสารไปโรงเรียน ตัวบทได้กล่าวถึงความเร่ร่อนของการเดินทางในเมืองกรุงที่เป็นเรื่องปกติของความเป็นเมือง ทั้งการรีบออกจากรถ และการรีบเดิน ที่สื่อกับผู้อ่านโดยตรงให้เห็นว่าสังคมเมืองมีวิถีชีวิตเป็นเช่นไร ซึ่งเป็นสิ่งช่วยเสริมการสร้าง ความหมายในเชิงลบของสังคมเมืองอย่างชัดเจน

ภาพที่ 14 ความแออัดของผู้คนบนรถไฟฟ้าใต้ดิน

ที่มา : แบบเรียน รายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

เนื้อหาจากบทอ่านที่เสนอในด้านเมืองกับการเป็นสังคมของคนแปลกหน้า และมีแต่ความเร่งรีบ ได้เป็นการเสนอภาพเชิงลบอย่างชัดเจนของสังคมเมือง ที่มีการเสนอให้เห็นว่าสังคมเมืองเป็นพื้นที่ที่หลากหลายด้วยผู้คนที่ไม่รู้จักกัน ความมีน้ำใจจึงเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็น เพราะต่างคนต่างเป็นคนแปลกหน้ากันในสังคม อีกทั้งความเร่งรีบยังเป็นเสมือนลักษณะเด่นของสังคมเมืองที่มักมีการสร้างความรู้สึกนึกคิด และการรับรู้ของผู้อ่านให้เห็นถึงความเร่งรีบของคนในสังคมเมืองอย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความหมายในเชิงลบของสังคมเมืองและขบขันความมั่งคั่งของความสำเร็จและความอารีมีน้ำใจ และยึดมั่นในจารีตประเพณีของชนบท

3) เมือง กับแสงสีที่ชวนหลงผิด

อีกด้านที่ปรากฏของสังคมเมืองจากบทอ่านในแบบเรียนได้แสดงถึงการเป็นสังคมที่ทำให้เกิดการหลงผิดและเสียคนได้อย่างง่ายดาย เพราะมีสิ่งที่ทำให้เกิดความลุ่มหลง คือแสงสีในเมืองใหญ่ ซึ่งเมื่อผนวกกับการขาดความใส่ใจซึ่งกันและกันของคนเมืองแล้ว การใช้ชีวิตอยู่ในเมืองก็มีความเสี่ยงที่จะเดินทางผิดได้มากขึ้น เนื้อหาของบทอ่านๆ ก็ได้นำเสนอเรื่องการหลงผิดของตัวละครที่อยู่ในสภาพแวดล้อมของเมืองเช่นกัน ดังตัวอย่าง

“เกี้ยวใจแตกมาตั้งแต่ยังไม่มีการนำหน้านางสาว ตามีไว้ดูโทรทัศน์ ปากมีไว้กิน และพูดเรื่องไร้สาระ หูมีไว้แนบกับโทรศัพท์มือถือแทบไม่ห่าง ตอนกลางวันเกี้ยวหนีไปเที่ยวตามศูนย์การค้า กลางดึกก็หนีออกจากบ้านไปเที่ยวผับ หนุม ๆ ในซอยสามารถหยอกเอนเกี้ยวด้วยคำพูดที่คึกคะนอง ลามปามไม่ให้เกิดเกียรติ แทนที่จะโกรธและเดินหนีก็ยกกลับสนุกที่จะโต้ตอบกลับ ด้วยคำพูดในลักษณะเดียวกัน”

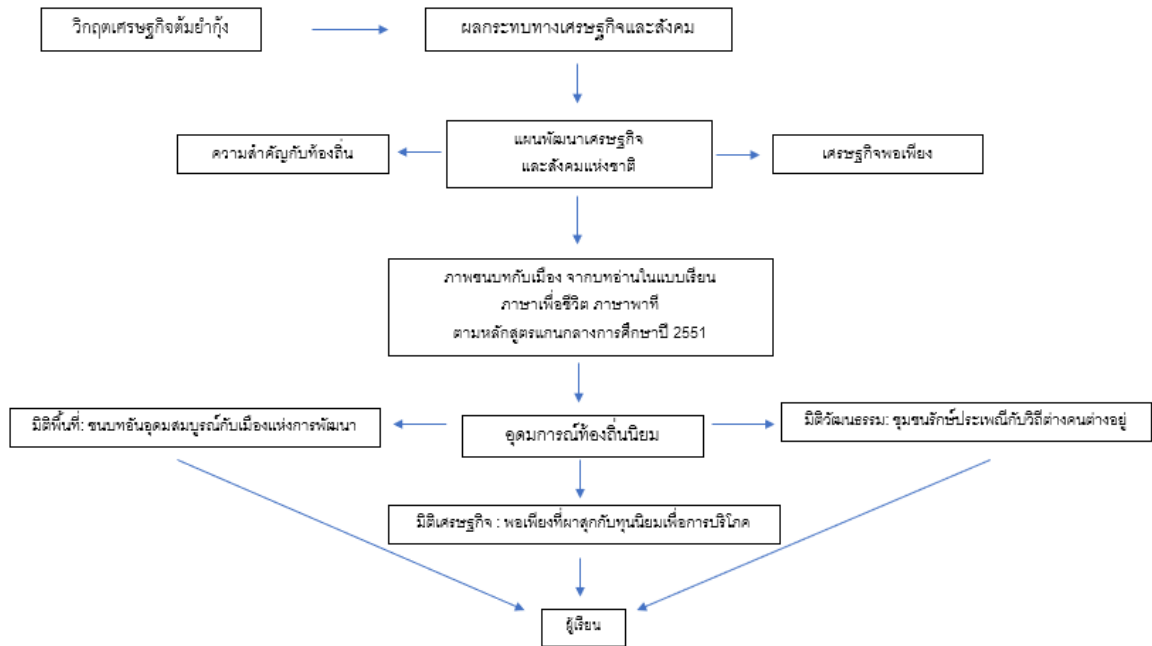
(เสียแล้วไม่กลับคืน, ป.6, 2563:214)

จากความเป็นเมืองที่ทันสมัย และมีความเจริญได้เป็นสิ่งแสดงถึงโทษที่หลงผิดได้ง่าย จากเรื่องราวในตัวอย่าง เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงการมัวเมาลุ่มหลงที่นำไปสู่ภาพลักษณ์ที่ไม่ดีจากน้ำเสียงที่ออกมาจากตัวบท ส่วนนี้ได้แสดงภาพลบที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสังคมเมือง ที่ผู้อ่านเห็นถึงบริบทที่สัมพันธ์กับความเป็นจริงของสังคมเมือง ทั้งศูนย์การค้า และการเที่ยวผับ ที่เป็นสถานบันเทิงในเมืองที่ง่ายต่อการลุ่มหลง และถูกล่อลวงจนเสียคน โดยจากตัวอย่างที่ไม่ดีของ “เกี้ยว” ได้เป็นตัวแทนของคนที่ถูกความสะกดกสบายและสิ่งบันเทิงล่อลวงให้เดินไปสู่ทางที่สังคมจัดว่าผิดบรรทัดฐานของเด็กหญิงที่ดี

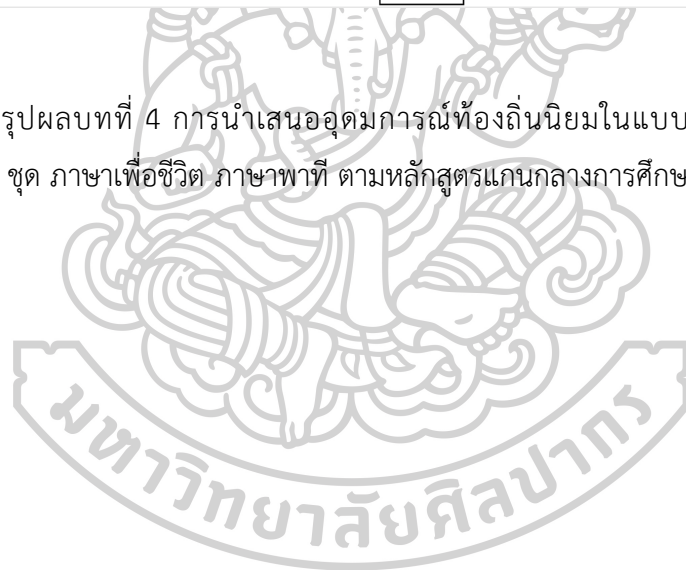
ภาพเมืองที่นำเสนอแสดงถึงความทันสมัยที่เป็นเสมือนภาพจำของบริบทสังคมเมืองที่สัมพันธ์กับโลกความเป็นจริง ตัวบทได้แสดงเนื้อหาของเมืองที่ไม่น่าอยู่จากปัจจัยในด้านต่าง ๆ คือ การเป็นสังคมที่มีแต่คนแปลกหน้า ต่างคนต่างอยู่จึงไร้น้ำใจต่อกัน รวมถึงต้องใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบอยู่เสมอ นอกจากนี้เมืองยังมีวิถีที่น่าอยู่ต่อการถูกล่อลวง ทำให้คนเมืองสามารถหลงผิดได้ง่าย ภาพที่นำเสนอผ่านตัวบทเหล่านี้เป็นภาพที่สร้างขึ้นในเชิงสนับสนุนอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมโดยตรง เพราะภาพเชิงลบที่นำเสนอ ได้กลายเป็นการเสริมภาพเชิงบวกให้กับชนบทอย่างเป็นเหตุเป็นผลที่ชัดเจน

จากการวิเคราะห์ในประเด็นเรื่องชุมชนรักษ์ประเพณีกับวิถีต่างคนต่างอยู่ ได้มีการเสนอภาพเชิงบวกของชนบท และภาพเชิงลบของเมืองอย่างตรงไปตรงมาต่อผู้อ่านแบบเรียนฯ ชนบทได้เป็นสังคมท้องถิ่นที่มีการอนุรักษ์ประเพณี เป็นสังคมมีวิถีชีวิตที่ดำเนินตามวัฒนธรรมอันดี มีการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา และเป็นพื้นที่ได้รับความสำคัญจากสถาบันพระมหากษัตริย์มาโดยตลอด พร้อมทั้งยังเป็นพื้นที่ของความผาสุก เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี การมีน้ำใจ และร่วมกันแก้ปัญหา ขณะที่ฉากภาพสังคมเมือง ได้นำเสนอถึงการเป็นสังคมของคนแปลกหน้า มีการดำเนินชีวิตที่เร่งรีบ และยังเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดการหลงผิดได้ง่าย ที่ผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของแบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ทั้งสามด้านได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม ได้แสดงผลลัพธ์ให้เห็นว่าเนื้อหาในแบบเรียนได้นำเสนอภาพชนบทที่ดี และภาพเมืองที่แย่อต่อผู้อ่านทั้งสามด้านแบบชัดตรงข้ามอย่างชัดเจน ซึ่งจากการวิเคราะห์บทอ่านในแบบเรียนที่ให้ภาพชนบทและเมืองได้แสดงให้เห็นว่า ภาษาพาที เป็นแบบเรียนที่ผลิตซ้ำด้านดีของชนบททั้งด้านพื้นที่ ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรมมาอย่าง ต่อเนื่องตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อการมุ่งปลูกฝัง และสนับสนุนความเป็นท้องถิ่นนิยมไปยังผู้อ่านโดยตรง

ภาพที่ 15 สรุปผลบทที่ 4 การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียน รายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล

แบบเรียนรายวิชาพื้นฐาน วิชาภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ได้รับการปรับปรุงขึ้นในช่วงเวลาของการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศไทยในช่วงทศวรรษ 2540 ซึ่งแบบเรียนฯ นี้ได้รับการพัฒนามาจากแบบเรียนชุดเดียวกันจากหลักสูตรการศึกษาปี 2544 การพัฒนาและปรับปรุงเนื้อหาในแบบเรียนอยู่ในช่วงเวลาที่มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) โดยแผนพัฒนาฉบับนี้เป็นผลพวงของการพยายามแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจไทยในปี 2540 ดังจะเห็นได้จากการเน้นนโยบายขับเคลื่อนเศรษฐกิจของรัฐที่ให้ความสำคัญกับท้องถิ่น และรับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางบริหารประเทศและแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชน

แม้ว่าแบบเรียนชุด “ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที” ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปี 2551 จะมีใช้การปรับปรุงโดยเขียนใหม่จากแบบเรียนเล่มเก่าทั้งหมด แต่จะเห็นว่าเนื้อหาได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับทิศทาง และแนวทางตามแผนพัฒนาของประเทศในช่วงทศวรรษ 2540 ที่เน้นภาคท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญ ด้วยเหตุนี้การค้นคว้าอิสระนี้จึงมุ่งสำรวจการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏอยู่ในบทอ่านในแบบเรียน ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ซึ่งเป็นแบบเรียนที่ได้รับการพัฒนามาจากช่วงเวลาของการเกิดกระแสท้องถิ่นนิยมขึ้น และยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษากรอบแนวคิด และรวบรวมเอกสารกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ช่วยอธิบายลักษณะของชนบท กับความเป็นท้องถิ่นนิยม และลักษณะของเมือง กับความเป็นโลกาภิวัตน์ รวมถึงพบว่าจากการศึกษาเรื่องการนำเสนออุดมการณ์ในแบบเรียนที่ผ่านมาเป็นการศึกษาการขบเน้นในประเด็นความเป็นชาติ และความเป็นพลเมืองของชาติที่ถ่ายทอดสู่ผู้เรียน ทำให้งานวิจัยนี้ต่างออกไปในการมุ่งศึกษาการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนฯ

จากการศึกษาบริบททางสังคมไทยในทศวรรษ 2540 วิฤตเศรษฐกิจด้อยกำลังทำให้สังคมไทยต่างเร่งหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งการปิดกิจการ และการเลิกจ้างงานในเมือง ที่นำไปสู่การหวนคืนสู่ถิ่นเกิดของผู้คนที่เคยเข้ามาทำงานในเมือง จนเกิดเป็นกระแสท้องถิ่นนิยมขึ้นในสังคมไทย และนำไปสู่การสร้างอุดมการณ์หรือวิถีชีวิตวิธมองท้องถิ่นในด้านที่มีชนบทอันด้อยพัฒนาให้แก่สังคมไทย ค่านิยมของสังคมไทยในช่วงเวลานั้นได้มีการตอบรับและสนับสนุนความเป็นท้องถิ่นนิยมในหลายด้าน อาทิ ด้านการท่องเที่ยว ด้านอุตสาหกรรมบันเทิง และด้านกายภาพทั่วไป รวมถึงภาครัฐได้มีการสนับสนุนภาคท้องถิ่นอย่างเด่นชัดจากการให้พื้นที่และตัวตนกับชนบท ดังเช่นโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ที่เป็นการสร้างเศรษฐกิจจากภาคท้องถิ่นที่นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นจุดขายได้

การศึกษาบริบททางสังคมในช่วงวิฤตเศรษฐกิจด้อยกำลัง ทำให้เห็นว่าบทอ่านจากแบบเรียนชุด “ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที” เป็นสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเพื่อการปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมไปยังผู้เรียน ซึ่งแสดงให้เห็นผ่าน 3 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมวัฒนธรรม โดยมีการใช้ชุดภาพคู่ตรงกันข้ามระหว่างสังคมชนบทที่เป็นภาพแทนของท้องถิ่น กับสังคมเมือง ภาพของชนบทและภาพเมืองที่ปรากฏในแบบเรียนมีลักษณะตามนิยามของสภาพสังคมชนบทและสังคมเมือง โดยทั่วไปดังรายละเอียดในบทที่ 2

5.1.1 ด้านพื้นที่ : ชนบทที่อุดมสมบูรณ์ กับเมืองที่แออัด

ด้านพื้นที่เป็นด้านที่สามารถสื่อสารความเป็นท้องถิ่นได้อย่างเด่นชัดและเข้าถึงผู้เรียนได้ง่ายที่สุด เนื่องจากเป็นด้านกายภาพที่เป็นรูปธรรม สามารถเห็นหรือเปรียบเทียบได้ในเชิงประจักษ์ การนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นผ่านพื้นที่เชิงกายภาพจึงเป็นสิ่งที่บทอ่านมอบให้แก่ผู้เรียนตั้งแต่แรกเริ่มคือในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 2 เรื่องราวในบทอ่านจะใช้ชนบทเป็นฉากหลักสำคัญโดยไม่มี การกล่าวถึงเมืองแทรกหรือปะปนอยู่เลย ซึ่งเป็นเช่นนี้เพราะวัยเริ่มเรียนรู้คือวัยแห่งการจดจำ การถ่ายทอดภาพท้องถิ่นหรือชนบทซ้ำ ๆ จะทำให้ผู้เรียนคุ้นเคยและจดจำภาพของชนบทได้ในที่สุด

การประกอบสร้างภาพท้องถิ่นที่อิงอยู่กับพื้นที่ประกอบด้วยความเป็นท้องถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งความสมบูรณ์จากการเพาะปลูกในที่ดินทำกินของตนเอง และความอุดมสมบูรณ์ในเชิงธรรมชาติ ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาส่งผลให้ผู้เรียนได้ตระหนักรู้ว่าชนบทหรือท้องถิ่นเป็นพื้นที่แห่งการผลิต ผู้คนสามารถดำรงเลี้ยงชีพได้ในพื้นที่ชนบท นอกจากนี้ความกว้างขวางและ

อุดมด้วยต้นไม้ทำให้บรรยากาศของชนบทร่มรื่น มีอากาศที่บริสุทธิ์ ตัวละครวัยเยาว์สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสนุกสนาน

ในทางตรงกันข้าม ภาพของเมืองที่ปรากฏในบทอ่านฯ จะเริ่มมีให้เห็นในแบบเรียนฯ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งภายหลังจากที่ผู้เรียนได้รับการนำเสนอภาพชนบทอย่างต่อเนื่องมาสองระดับชั้น ยิ่งไปกว่านั้นเมืองในทางกายภาพที่ปรากฏยังแสดงให้เห็นสภาพบ้านเรือนที่ขาดพื้นที่และไม่มีอาณาบริเวณ แม้เมื่อออกมาในพื้นที่สาธารณะ ถนนหนทางก็เต็มไปด้วยการจราจรที่คับคั่ง ไฟฟ้าก็มีแต่ผู้คนเบียดเสียดกัน นอกจากนี้ในพื้นที่เมืองยังประกอบไปด้วยห้างสรรพสินค้าและสถานบันเทิง แม้สถานที่เหล่านี้จะพร้อมด้วยความสะดวกสบาย แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นสิ่งล่อลวงผู้คนให้หลงผิดได้โดยง่าย ต่างกับสภาพที่รายล้อมด้วยธรรมชาติอันร่มรื่น ซึ่งล้วนแต่ให้ความรู้สึกที่เป็นมิตรและปลอดภัย

การปลูกฝังอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมผ่านบทอ่านในแบบเรียนฯ เป็นการใช้พื้นที่เป็นสื่อกลางในเชิงกายภาพเพื่อสร้างโลกเสมือนให้ผู้เรียนประจักษ์ เชื่อมโยง เปรียบเทียบ อันนำมาสู่การเรียนรู้ความเป็นท้องถิ่นเชิงกายภาพที่เป็นแหล่งผลิต อุดมสมบูรณ์ ใกล้เคียงธรรมชาติและเป็นมิตร โดยมีภาพเมืองเป็นคู่เปรียบต่างซึ่งช่วยเสริมให้ภาพท้องถิ่นโดดเด่นมากยิ่งขึ้น

5.1.2 ด้านเศรษฐกิจ : พอเพียง กับทุนนิยม

การนำเสนอด้านเศรษฐกิจในแบบเรียนฯ ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างแบบเรียนกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ของรัฐ ที่ได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นหลักใหญ่สำคัญของการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจของประเทศจากวิกฤตเศรษฐกิจ บทอ่านจากแบบเรียนได้ใช้ชนบทเป็นพื้นที่แสดงการดำรงชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และใช้ภาพสังคมเมืองนำเสนอการดำรงชีวิตในระบบของทุนนิยม แบบเรียนฯ สร้างให้ผู้อาศัยในชนบทสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง และพึ่งพาธรรมชาติ ซึ่งตรงข้ามกับสังคมเมืองที่ปรากฏภาพผู้อาศัยที่ต้องเดินตามวิถีทุนนิยม กล่าวคือ เงินมีบทบาทและเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตในเมือง

จากการศึกษาบทอ่านทำให้เห็นว่าแบบเรียนฯ ได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมานำเสนออย่างเด่นชัดในช่วงชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ชั้นป. 4 - 6) ซึ่งเหมาะกับผู้อ่านที่เริ่มมีความคิดความอ่านและสามารถเข้าใจเรื่องราวที่ซับซ้อนขึ้นได้มากกว่าระดับประถมต้น สังคมชนบทในบทอ่านจึงมิใช่

เพียงพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์สามารถสร้างผลิตผลทางการเกษตรได้ แต่ยังเป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ผู้คนสามารถอยู่ได้โดยการพึ่งพาตนเองอย่างมีความสุขจากวิถีความพอเพียง ทั้งจากการเพาะปลูกพืชผล การเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน และยังสามารถที่จะพึ่งพาอาศัยสังคมธรรมชาติรอบตัวได้อย่างไม่มีค่าใช้จ่ายหรือเรื่องต้นทุนหรือเงินเข้ามาเป็นปัจจัยควบคุม

ขณะที่การนำเสนอภาพสังคมเมืองได้ให้ภาพการใช้ชีวิตที่ต้องมีต้นทุนหรือเงินในการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ ผู้คนในเมืองต่างคิดถึงทุนและกำไร อีกทั้งแบบเรียนฯ ยังเสนอว่าทุนนิยมเป็นภัยคุกคามที่พึงระวัง ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ บทอ่านได้สอดแทรกข้อวิพากษ์การเข้ามาของทุนนิยมต่างชาติที่หมายจะยึดครองผืนดินทำกินของคนไทย และหากคนไทยยอมที่จะเสียผืนดินนั้นกับนายทุนก็เท่ากับการเสียแผ่นดินของชาติ

เนื้อหาจากตัวบทได้ทำให้เห็นว่าสังคมชนบทเป็นพื้นที่สำคัญที่สามารถใช้แนวคิดความพอเพียงได้ และแนวคิดความพอเพียงนี้ก็เป็นหลักปฏิบัติได้เพียงในชนบทเท่านั้น ขณะที่เนื้อหาและภาพของเมืองได้ชี้ให้เห็นผู้อ่านเห็นอยู่ตลอดว่าการใช้ชีวิตในเมืองนั้นจำเป็นจะต้องมีต้นทุนหรือเงินเพื่อให้ดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ได้เสมอ

5.1.3 ด้านสังคมวัฒนธรรม : ชนบทรักษาระเพณี กับเมืองที่ไม่น่าอยู่

แบบเรียนฯ ได้นำเสนอเนื้อหาที่สร้างความภูมิใจ และบ่งบอกถึงชนบทกับการเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่มีภูมิปัญญา มีความรัก ความสามัคคี มีน้ำใจ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของสังคมชนบทที่ผู้คนมีความใกล้ชิดผูกพันกันอย่างแนบแน่น ต่างกับสังคมเมืองที่ถูกให้ภาพเป็นสังคมของคนแปลกหน้า และเป็นสังคมที่มีสิ่งชั่วร้ายหลอกลวงได้ง่าย

การนำเสนอชนบทในฐานะสังคมที่มีวัฒนธรรมอันดี ได้รับการนำเสนอต่อผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เป็นเนื้อหาที่แสดงถึงความสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศของรัฐโดยตรง ที่เน้นการนำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยพลิกฟื้นเศรษฐกิจของประเทศหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ดังนั้นเนื้อหาที่ปรากฏจึงได้แสดงถึงการถ่ายทอดแนวคิดท้องถิ่นนิยมให้กับผู้อ่านที่สอดคล้องกับความต้องการของรัฐที่มีการนำเอาเรื่องภูมิปัญญามาแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศ ส่วนภาพของสังคมเมืองได้นำผู้อ่านให้สังเกตเห็นความเป็นเมืองที่พัฒนาแล้ว แต่กลับเป็นสังคมที่โดดเดี่ยว และไม่น่าอาศัย

ภาพความตึงามทางวัฒนธรรมของสังคมชนบทนำเสนอผ่านกิจกรรม งานประเพณีที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง อีกทั้งยังปรากฏการสอดแทรกวัฒนธรรมการจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นค่านิยมที่ได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นตามรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมชนบทที่ใกล้ชิดกันมากกว่าสังคมเมือง อีกทั้งยังมีความเชื่อและค่านิยมที่ยึดถือร่วมกัน ซึ่งผู้พัฒนาแบบเรียนได้นำคุณลักษณะนี้มาผนวกรวมไว้กับการสร้างความเป็นไทยที่ต้องยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีอันดีและการเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งการมีความเชื่อที่เป็นหนึ่งเดียวกันนั้นมีใช้ลักษณะที่ปรากฏกับสังคมเมือง เพราะเมืองเต็มไปด้วยความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม

การนำเสนอสังคมเมืองที่ปรากฏในตัวบทอ่านฯ จึงเป็นภาพของเมืองหลวงที่เป็นสังคมใหญ่ ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างคนแปลกหน้า มีปฏิสัมพันธ์กันตามหน้าที่ที่รับผิดชอบเท่านั้น ภาพของสังคมเมืองจึงขาดความไม่เอื้อเฟื้อต่อกันและรีบเร่งอยู่เสมอตามจังหวะหรือวิถีชีวิตของคนเมือง นอกจากนี้ในท่ามกลางความเจริญด้านคมนาคมและสิ่งอำนวยความสะดวก เมืองยังเต็มไปด้วยแหล่งบันเทิงที่เปิดรับผู้คนซึ่งหากจิตใจอ่อนแอก็จะลุ่มหลงได้โดยง่าย

ทั้งนี้นอกจากการนำเสนอถึงภาพเชิงบวกของชนบทและเชิงลบของเมือง พบว่าชนบทปรากฏภาพของการเป็นสังคมที่ดี แม้จะมีเนื้อหาส่วนน้อยที่นำเสนอเรื่องภัยพิบัติ แต่บทอ่านก็แสดงให้เห็นว่าภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ สามารถผ่านพ้นไปด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสังคมชนบท ขณะที่สังคมเมืองมีเทคโนโลยีที่น่าตื่นตาตื่นใจ แสดงถึงการเป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว มีความเจริญโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการคมนาคมและสิ่งอำนวยความสะดวก อย่างไรก็ตามในการพัฒนาเหล่านั้นก็แฝงไว้ซึ่งความล่อลวง ความเป็นปัจเจก และการดำเนินชีวิตที่ต้องอาศัยเงิน เพราะเมืองไม่สามารถเป็นแหล่งผลิตที่สามารถพึ่งพาตนเองได้เหมือนชนบท การนำเสนอภาพชนบทในฐานะตัวแทนของท้องถิ่นและภาพเมืองในฐานะคู่ตรงข้ามที่กล่าวมานี้ นอกจากจะแสดงความขัดแย้งเพื่อเสริมหรือขบเน้นความตึงามของท้องถิ่นให้เห็นเด่นชัดแล้ว ยังแสดงถึงการประนีประนอมที่ไม่อาจปฏิเสธได้ กล่าวคือ แม้ชนบทจะอุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ที่สามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นไทยผ่านค่านิยมและประเพณี ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่สามารถช่วยให้ผู้คนดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาตนเอง แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้เช่นกันว่า เมืองยังเป็นศูนย์กลางของความเจริญและความสะดวกสบายต่าง ๆ กล่าวได้ว่าแม้แบบเรียนฯ จะตั้งใจใช้ภาพของชนบทเพื่อสื่อสารอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมไปสู่ผู้เรียน แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธความเจริญแบบเมืองได้อย่างสิ้นเชิง ภาพท้องถิ่นที่นำเสนอในแบบเรียนฯ จึงเป็นไปเพื่อส่งเสริมและปลูกฝังให้เยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การตอบสนองนโยบายของรัฐที่มุ่งพัฒนาภาคท้องถิ่นเพื่อเยียวยาความบอบช้ำทางเศรษฐกิจจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เคยให้ความสำคัญกับเมืองและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาก่อนหน้านี้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง มีผลกระทบต่อสังคมไทยที่มีใช้เพียงด้านเศรษฐกิจในประเทศเท่านั้น แต่การล้มลงของภาคธุรกิจ ยังส่งผลกระทบต่อด้านความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทยเช่นกัน ภาครัฐได้สร้างบทบาทให้กับตนเองในการพยายามเข้ามาแก้ไขสถานการณ์ด้วยการมุ่งให้ความสำคัญกับภาคท้องถิ่น และต่อยอดเป็นการสร้างเศรษฐกิจด้วยความเป็นท้องถิ่นไทยเกิดขึ้น พร้อมทั้งสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้ามาแทนที่ทุนนิยมอย่างชัดเจน

บริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2540 ทำให้การค้นคว้าอิสระนี้เห็นถึงความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันระหว่างบริบททางสังคม นโยบายรัฐ และแบบเรียน เมื่อใช้กรอบแนวคิดกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (ISAs) ของ หลุยส์ อัลธุสเซร์ (Luis Althusser) มาพิจารณาแล้วจะพบว่าแบบเรียนภาษาไทยชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ซึ่งเป็นแบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 ได้รับการพัฒนาขึ้นภายหลังจากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย จึงตอบรับนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาท้องถิ่นตลอดสิบปีภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงเนื้อหาในแบบเรียน แม้แบบเรียนดังกล่าวจะมีกรอบความคิดใหญ่ในการพัฒนาผู้เรียนใกล้เคียงกับแบบเรียนปี 2544 แต่เนื้อหาของบทอ่านกลับได้รับการปรับปรุงโดยสอดแทรกความสำคัญของชนบทซึ่งเป็นตัวแทนของท้องถิ่นอย่างชัดเจน และที่ชัดเจนที่สุดคือการสอดแทรกการดำรงชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

หากเปรียบเทียบกับการศึกษาการนำเสนออุดมการณ์ในแบบเรียนที่มีมาก่อนหน้าการค้นคว้าอิสระนี้จะพบว่า แบบเรียนเป็นพื้นที่ของการปลูกฝังอุดมการณ์ชาติเป็นสำคัญ นอกเหนือจากชาติก็เป็นอุดมการณ์ศาสนาและวัฒนธรรมไทย การค้นคว้าอิสระนี้ได้แสดงให้เห็นว่าอุดมการณ์ชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมไทยอันดงามเหล่านี้ เมื่อถูกนำเสนอควบคู่ไปกับอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมก็ผสมผสานกันได้อย่างพอดี โดยการใช้อย่างพื้นที่ของท้องถิ่นสร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านพื้นที่ชนบทอันอุดมสมบูรณ์ของไทย การมีวัดเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมที่หลอมรวมผู้คนในชนบท ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแบบเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาปี 2551 นี้ นอกจากจะนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนแล้ว ยังทำให้พื้นที่ชนบทหรือท้องถิ่นเป็นพื้นที่ของการหลอมรวมอุดมการณ์ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างน่าสนใจ

ข้อเสนอแนะ

- 1) เสนอให้ศึกษาการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในแบบเรียนในรายวิชาอื่นเพื่อให้เห็นการใช้กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐที่ชัดเจนขึ้น
- 2) ศึกษาการนำเสนออุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในสื่ออื่นหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 เพื่อให้เห็นกระแสและการขับเคลื่อนอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งจะเป็นรากฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมไทยต่อไป

รายการอ้างอิง

- กัญชพร พานขุนทด. (2555). **สังคมไทยในชนบท**. เข้าถึงเมื่อ 22 มีนาคม 2564. เข้าถึงได้จาก <https://sites.google.com/site/social54131108024/bth-thi1/hawkhx-xyy1-2>
- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. (2532). **ชีวิตชนบทไทย**. ใน **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนเล่มที่ 13**.
- เจมส์ ฟูลเซอร์. (2554). **ทฤษฎีนิยาม: ความรู้ฉบับพกพา**. ปกรณ์ เลิศเสถียรชัย, ผู้แปล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ openworld.
- ชนันท์ ยอดหงส์. (2563). **#Save** เกี่ยว จากแบบเรียนภาษาไทยและจินตนาการหญิงดี-หญิงเลวใน **สังคม**. เข้าถึงเมื่อ 14 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก <https://thematter.co/thinkers/kyo-and-thai-norm-about-being-good-girl/115468>.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2560). **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). **ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณัฏชนันท์ เลี้ยวไพโรจน์ (2561). **จินตกรรม "ชาติไทย" ในแบบเรียนสังคมศึกษา ทศวรรษที่ 2500-2560**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปลัมภ์. (มปป). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <http://www.epub.rbru.ac.th/pdf-uploads/thesis>.
- ณัฐธิดา ศิริชัยยงบุญ. (2559). "เมือง ในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย." **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**. เข้าถึงได้จาก <http://digital.library.tu.ac.th>
- ทัศนาศ พฤติการกิจ. (2558). "บริบทชุมชนภาคใต้สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท." **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น**, 9, 1. เข้าถึงได้จาก <https://www.tci-thaijo.org>.
- ทิวานนท์ ชุมแวงวาปี. (2561). **วาทกรรมทางวัฒนธรรม” และ “ความไม่หลากหลายทางวัฒนธรรม” ในหลักสูตรและแบบเรียนสังคมศึกษา**. เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://so04.tci-thaijo.org>
- ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ. (2565). **ฟ่อนกลองยาว : นาฏยลักษณ์และการประยุกต์การแสดงพื้นบ้านอีสานในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นนิยม**. เข้าถึงเมื่อ 14 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก <https://www.tci-thaijo.org/>.

- ธนาคารแห่งประเทศไทย.//(2566).//**รู้จักวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้ง**.//เข้าถึงเมื่อ 13 กันยายน 2566.
เข้าถึงได้จาก <https://www.bot.or.th/th/our-roles/special-measures/Tom-Yum-Kung-lesson.html>.
- ธนิกาญจน์ จินาพันธ์. (2552). **โลกาภิวัตน์วัฒนธรรม : สื่อกับท้องถิ่นนิยมในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย**.
เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2565.เข้าถึงได้จาก file:///C:/Users/ASUS/Downloads.
- ธเนศวรศ ยานนาวา. (2550). **1968 เริงอรรถการปฏิวัติ**. กรุงเทพฯ.
- ธีรนนท์ ไกรเลิศ. (2558). **เศรษฐกิจพอเพียงระว่างสับสนกับเกษตรทฤษฎีใหม่**. เข้าถึงเมื่อ 5
กุมภาพันธ์ 2567, เข้าถึงจาก [https://www.stou.ac.th/study/sumrit/7-58\(500\)/page1-7-58\(500\).html](https://www.stou.ac.th/study/sumrit/7-58(500)/page1-7-58(500).html).
- นฤมล นิ่มนวล. (2559). **การเมืองในแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาของไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2503-2551**.
เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://so04.tci-thaijo.org>
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2564). **ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และ
รูปการณ์จิตสำนึก**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นุชจรี ใจเก่ง. (2551). "ระลึกชาติในแบบเรียนภาษาไทย." **อ่าน**, 1, 2.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ผุสดี ทิพทัส. (2553). **สถาปัตยกรรมหลัง พ.ศ.2540 : วิกฤตการณ์และทางเลือกของสถาปนิกไทย**.
กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- เบลซีย์, แคทเธอริน. (2549). **หลังโครงสร้างนิยมฉบับย่อ : Poststructuralism a very short
introduction**. แปลโดย อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร องค์การ
มหาชน.
- เบเคอร์, คริส และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2566). **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ:
มติชน.
- ปกรณ เมฆแสงสวย. (2548). "การประยุกต์ใช้ระบบภูมิสารสนเทศเพื่อการศึกษาผลกระทบจากการ
ขยายตัวของเมืองต่อปัญหาขยะในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี." **วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย.มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**. เข้าถึงได้จาก <https://www.tci-thaijo.org>
- ปรีชกร วันทา. (2563). **การพัฒนาที่พักประเภทโรงแรมในอุตสาหกรรมไมซ์ (MICE) ภายใต้แนวคิด
ท้องถิ่นนิยม (Localization): กรณีศึกษา ฮอริซัน วิลเลจ รีสอร์ท จังหวัดเชียงใหม่**. เข้าถึง
เมื่อ 1 เมษายน 2566. เข้าถึงได้จาก <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/4125/>.
- ประเวช ตันติพิวัฒนสกุล. (2563). **สุขภาวะคนเมือง เรื่องที่คนเมืองควรรู้**. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2564.
เข้าถึงได้จาก

- ปรีชา คุณินทรพันธุ์. (2547). **สังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยนงค์ แสนสิงห์. (2557). **ความเป็นท้องถิ่นนิยมในปณิกคติของนักปราชญ์พื้นบ้านจังหวัดอุบลราชธานีปราชญ์ชาวบ้าน**. เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก <https://nadoon.msu.ac.th/~isan/isan12/NE22.pdf>.
- ปิยธิดา นามโคตร. (2563). **กลวิธีทางภาษาและอุดมการณ์ความเป็นพลเมือง การศึกษาจากหนังสือเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมือง ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://so04.tci-thaijo.org>
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). **ท้องถิ่นนิยม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเอส พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- พิมพ์ชญา พักเปี่ยม. (2562). **มองท้องถิ่นนิยมผ่านรายการเกมโชว์: กิกตู่สงครามเพลงเงินล้าน**. เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php>.
- พรเทพ เฮง. (2562). **"พลังอีสานชาวต๋อยโขะเขี้ยว ท้องถิ่นนิยม ภูธรครอบครองใจ"**. เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/>.
- มงคล สุชีลักษณ์. (2561). **โลกาภิวัตน์ (Globalization)**. เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://www.xn--12cfal3g4beg4clf8fkj1dxb.com/score>
- แมนเฟร็ด บี. สเตเกอร์. (2562). **โลกาภิวัตน์ : ความรู้ฉบับพกพา (ฉบับปรับปรุงเนื้อหาใหม่)**. วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, ผู้แปล. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บู๊คสเคป.
- รวีพรรณ สาลีผล. (2555). **ประวัติศาสตร์ของเศรษฐกิจไทย ตั้งแต่ 2475**. สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นามมีบุ๊กส์พับลิเคชั่นส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 : ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 4 ธันวาคม 2554**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นามมีบุ๊กส์พับลิเคชั่นส์.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (ม.ป.ป.). "โลกาภิวัตน์ท้องถิ่นนิยม กับการโยกย้ายอดีต." **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา**, 2, 2. เข้าถึงได้จาก <http://www.polscilaw.buu.ac.th/pegjournal/document/2-2/1.pdf>.
- วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2554). **แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์. ในประมวลสาระวิชาแนวคิดทางการเมืองและสังคม หน่วยที่ 10** นนทบุรี สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- วิไล วงศ์สืบชาติ. (2535). **การจำแนกความแตกต่างระหว่างเมือง: การศึกษาเปรียบเทียบกรณีประเทศไทยและประเทศสหรัฐอเมริกา**. กรุงเทพฯ: สถาบันประชากรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). "ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 – 2544 : การศึกษาตามแนวทฤษฎีวิเคราะหเชิงวิพากษ์." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เข้าถึงได้จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/22213>
- ศราวดี วิสาพรหม. (2563). **ประวัติศาสตร์การกลายเป็นสินค้าของวัฒนธรรมล้านนาภายใต้บริบทโลกภิวัตน์ ประเทศไทย และท้องถิ่นนิยม**. เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน 2566.
- ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์. (2559). **ความเป็นเมืองในอนาคตของประชาคมอาเซียน**. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2564. เข้าถึงได้จาก http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=5929&filename=index
- ขมาภรณ์ ศรีใสคำ. (มปป). **ความหมายและความเป็นมาของหลักเศรษฐกิจพอเพียง**. เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน 2566. เข้าถึงได้จาก <https://www.bodin.ac.th/home/wp-content>.
- สฤชดี ดิยะวงศ์สุวรรณ. (2559). **การเป็นเมือง (urban)**. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2564. เข้าถึงได้จาก <http://urp.cuid.in.th/2016/11/19/urban/>
- สันติ เล็กสกุล. (2562). **แบบของ “คนดี” ในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษา**. เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://so04.tci-thaijo.org>
- เสริมศิริ นิลดำ และคมสัน รัตนะสิมากุล. (2560). **การเผยแพร่แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อมวลชน กับความเข้าใจและการยอมรับต่อแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของประชาชนในจังหวัดเชียงราย**. เข้าถึงเมื่อ 14 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก http://jms.crru.ac.th/datas/MJ_38_1_2560_128_ExJournal.pdf.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษา พุทธศักราช 2551**. เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2566. เข้าถึงได้จาก <https://www.obec.go.th/>.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2555). หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561ก). หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561ข). หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563ก). หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563ข). หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556ก). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 2540 - 2544. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2566. เข้าถึงได้จาก <https://www.nesdc.go.th/>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556ข). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 2545 - 2549. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2566. เข้าถึงได้จาก <https://www.nesdc.go.th/>

สิทธิชัย สุขคะตะ และณัฐวิณ์ บุนนาค. (2557). "การวิเคราะห์วาทกรรมชาตินิยมไทยในแบบเรียนสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์." มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. เข้าถึงได้จาก <https://dric.nrct.go.th/index>

สุนทรารณ เตชะพะโลกุล. (2534). "เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต (ไม่ได้รับการตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- อภิรักษ์ ชัยปัญหา. (2565). **ตัวละครเอกหญิงกับสำนักท้องถิ่นนิยมในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ชลบุรีของปิยะพร ศักดิ์เกษม**. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2566. เข้าถึงได้จาก <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ghuru/article/view/1099>.
- อภิวัฒน์ รัตนวราหะ. (2563). **คนไทยในอนาคตล้วนเป็นคนเมือง**. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2564. เข้าถึงได้จาก <https://www.the101.world/future-urbanites/>
- อัสมิงพงษ์ ฉัตรราคม. (2535). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อิทธิเดช พระเพ็ชร. (2562). **จาก“โหยหา” ถึง “โมโห”: อ่านอาการสังคม ในภาพยนตร์ไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง (พ.ศ. 2540-2546)**. เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน 2566. เข้าถึงได้จาก https://so05.tci-thaijo.org/index.php/thammasat_history/article/view/167747.
- ไอยดา กลิ่นอัน. (2563). "อุดมการณ์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาตอนต้น." เข้าถึงได้จาก <https://so04.tci-thaijo.org>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ทรงเกียรติ สารสุวรรณ
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2557 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสามชุกรัตนโกศาราม อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี
	พ.ศ. 2562 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

